

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Hana Hlávková

Světové kulturní a přírodní dědictví a jeho právní úprava

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Vojtěch Stejskal, Ph. D.

Katedra: Právo životního prostředí

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 20. května 2009

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracoval/a samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze dne 20. května 2009.

podpis:

OBSAH:

1.	Úvod.....	2
2.	Vývoj právní úpravy světového kulturního a přírodního dědictví.....	3
3.	Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví.....	5
4.	Mezinárodní úmluvy z oblasti ochrany kulturního a přírodního dědictví.....	11
4.1	Evropská úmluva o krajině.....	13
4.2	Ramsarská úmluva.....	17
4.3	Úmluva o biodiverzitě.....	21
4.4	Úmluva o ochraně evropské fauny, flóry a přírodních stanovišť.....	27
4.5	Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů.....	31
4.6	Úmluva o architektonickém dědictví.....	38
4.7	Úmluva o archeologickém dědictví.....	42
4.8	Úmluva o hodnocení vlivu na životní prostředí přesahujícího státní hranice.....	45
5.	Evropská unie a její vztah k ochraně světového kulturního a přírodního dědictví.....	48
5.1	Smlouva o Evropském společenství.....	48
5.2	Lisabonská smlouva.....	51
6.	Právní úprava ochrany světového kulturního a přírodního dědictví v českém právu.....	54
6.1	Zákon o ochraně přírody a krajiny.....	56
6.2	Zákon o státní památkové péči.....	61
6.3	Zákon o územním plánování a stavebním řádu.....	67
6.4	Zákon o posuzování vlivů na životní prostředí a zákon o posuzování vlivu koncepcí na životní prostředí.....	71
7.	Závěr.....	74
8.	Prameny.....	80
8.1	Literatura.....	80
8.2	Zákony.....	81
8.3	Internet.....	82
9.	Přílohy:.....	84
9.1	Seznam 12 světových kulturních památek v České republice:.....	84
9.2	Seznam 30 ohrožených světových kulturních a přírodních památek:.....	84
9.3	Lokality ČR v rámci Ramsarské úmluvy.....	86
9.4	Mapa památkových rezervací a zón.....	87
9.5	Mapa významných archeologických lokalit.....	88
9.6	Počty kulturních památek ČR.....	89
9.7	Přehled výdajů v programech MK ČR v roce 2007.....	89
9.8	Schéma eutrofizace.....	90
9.9	Fáze hodnocení vlivů podle Úmluvy z Espoo.....	91
9.10	Krádeže vloupáním do objektů v oblasti kulturního dědictví.....	92
10.	Resume: World Cultural and Natural Heritage and Its Enactment.....	93

Světové kulturní a přírodní dědictví a jeho právní úprava

1. Úvod

Téma mé diplomové práce jsem si vybrala, protože jsem vyrůstala v Litomyšli, kde se nachází zámek, který patří mezi památky UNESCO. Chtěla jsem se o této problematice dozvědět trochu víc. Původně jsem chtěla komparativní metodou porovnat právní úpravu České republiky a Belgie, kde jsem byla na studijním pobytu. Ale bohužel jsem od toho musela upustit z jazykových důvodů - zdroje v univerzitní knihovně byly pouze v jazyce, který neovládám.

Za základ mé práce jsem vzala Úmluvu UNESCO o světovém dědictví. Informace pro mou práci jsem čerpala mimo jiné i z webových stránek Organizace UNESCO, které jsou opravdu bohatým zdrojem zajímavých informací.

V úvodu mé diplomové práce bych chtěla zdůraznit, že právo je prostředkem ochrany přírody po staletí a není to jev pouze posledních desetiletí. V průběhu času se pouze mění rozsah a způsob ochrany. Například zákony na ochranu lesů byly známy již v Babylónu 1900 let př. Kr. Indický panovník Ashoka ve 3.st. př. Kr. stanovil, že: *„se nesmí zabíjet následující druhy zvířat: papoušci, červené husy, divoké husy, jeřábi, netopýři, mravenci, želvy, nosorožci [...] a všichni čtvernožci, kteří nejsou užiteční nebo požitelní [...]. Lesy se nesmí vypalovat.“*¹

V mé diplomové práci bych chtěla zodpovědět otázku, jak účinně slouží mezinárodní úmluvy k ochraně světového přírodního a kulturního dědictví? A v jakém vzájemném vztahu stojí památková péče a ochrana životního prostředí?

Strukturu mé diplomové práce tvoří kapitoly o jednotlivých úmluvách, které se týkají problematiky světového kulturního a přírodního dědictví, krátce se také zmiňuji o úpravě na úrovni EU a poté se věnuji právní úpravě v ČR.

Při psaní mé diplomové práce jsem často narazila na velmi zajímavé informace. Nebylo lehké rozhodnout, co je ještě podstatné a čím už zabíhám do detailů. Proto jsem takové údaje uvedla v poznámkách pod čarou nebo v přílohách na konci diplomové práce.

¹ Lyster S.: International Wildlife Law, Grotius Publications Ltd., Cambridge, 1985, str. xxi.

2. Vývoj právní úpravy světového kulturního a přírodního dědictví

Rozsáhlá destrukce historických míst a objektů v průběhu 2. světové války světu ukázala, že nenahraditelné a společensky důležité symboly si zaslouží zvláštní ochranu. Výstavba Asuánské přehrady v Egyptě v roce 1960 ohrozila památky (chrámy v Abú Simbelu a Philae aj.) situované v údolí řeky Nil. Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (dále jen „UNESCO“²) ve spolupráci s Egyptem spustila mezinárodní kampaň pro rozebrání a znovu postavení těchto památek na bezpečném místě. O několik let později v roce 1966 v reakci na povodně ve Florencii byla zorganizována mezinárodní akce na záchranu a obnovení tisíců soch, maleb a spisů z kostelů, muzeí a knihoven.

Tyto záchranné operace získaly zájem světových médií a ukázaly, že určité národní památky mají globální význam. Mezinárodní společenství si začalo více uvědomovat význam konceptu „dědictví lidstva“. Existují určité výjimečné přírodní nebo člověkem vytvořené památky (jako například park Serengeti, egyptské pyramidy, Galapágy nebo Taj Mahal), které jsou víc než dědictvím jen jednoho státu. Takové památky tvoří dědictví celého lidstva, které má právo na jejich zachování.

V 50. a 60. letech zajišťoval (s finanční pomocí vlád, společností a jednotlivců) ochranu důležitých přírodních oblastí Mezinárodní svaz pro zachování přírody a přírodních zdrojů (dále jen „IUCN“). S přibývajícím počtem případů bylo zjevné, že je třeba zřídit stálý právní, administrativní a finanční rámec pro určování a zachování výjimečných kulturních a přírodních objektů. To vedlo k přijetí Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví.

Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (*Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, č. 159/1991 Sb.) je nejvíce ratifikovanou úmluvou v oblasti uchovávání kulturního a přírodního dědictví. Byla přijata organizací OSN UNESCO v Paříži dne 16. listopadu 1972, v platnost vstoupila dne 17. prosince 1975³.

Jak je uvedeno v preambuli Úmluvy o světovém dědictví „části kulturního a přírodního dědictví mají výjimečný význam a proto musí být zachovány jako součást světového dědictví lidstva jako takového.“ Tyto unikátní a nezaměnitelné památky světového dědictví mají

² UNESCO (*The United Nations Education and Scientific Organization*) má sídlo v Paříži, bylo založeno v roce 1945, více informací na webu: www.unesco.org.

³ Úmluva podle čl. 33 vstoupila v platnost tři měsíce po uložení dvacáté ratifikační listiny, listiny o přijetí či přístupu.

všeobecný význam. V závěru preambule se uvádí, že „účast na ochraně kulturního a přírodního dědictví výjimečné všeobecné hodnoty je záležitostí celého mezinárodního společenství“. Přijetím Úmluvy o světovém dědictví přijalo mezinárodní společenství zodpovědnost za ochranu světového kulturního a přírodního dědictví. Dále tato Úmluva upravuje prostředky ochrany proti hrozbám, kterým čelí památky mezinárodního významu.

Úmluvy z počátku 70. let. 20. století, sjednané pod záštitou UNESCO, představovaly první pokusy řešit dílčí problémy ochrany přírody na celosvětové úrovni kombinovaným způsobem (územní, druhová a individuální ochrana ohrožených druhů ve veřejném zájmu)⁴. V souvislosti s rostoucím povědomím mezinárodního společenství o nutnosti ochrany nejen životního prostředí ale také památek pro budoucí generace byly postupně přijaty i další úmluvy (např.: Evropská úmluva o krajině (2000), Ramsarská úmluva (1971), Úmluva o biodiverzitě (1992), Bernská úmluva (1979), Bonnská úmluva (1979), Úmluva o architektonickém dědictví (1985) a Úmluva o archeologickém dědictví (1969, revidovaná v roce 1992)).

V oblasti ochrany přírody dříve převažoval názor, že ochrana by měla být zajišťována především zřízením rezervací, národních parků a jiných chráněných oblastí. Postupem času se tento přístup změnil. Úmluvy nadále podporují vznik těchto chráněných oblastí, ale zároveň uznávají, že je nepraktické zamezit užívání velkých ploch k zemědělskému nebo průmyslovému užití kvůli každému výskytu ohroženého druhu. Objevil se názor, místo zřízení rezervace a vytvoření velké plochy nedotčené půdy, ponechat zemědělské a průmyslové aktivity v dané lokalitě za předpokladu, že ji nebudou poškozovat. Jako příklad můžeme uvést čl. 6 b) Bernské úmluvy⁵. Každá smluvní strana této úmluvy si může zvolit, zda založí rezervaci, národní park nebo jinou chráněnou oblast či zda ponechá danou oblast, v níž se vyskytují chráněné druhy, k užívání jako doposud v takovém rozsahu, aby nedocházelo k jejímu poškozování.

⁴ Stejskal, Vojtěch: Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost, str. 67, Linde Praha, a.s., 2006.

⁵ Čl. 6 b) Bernské úmluvy: Každá smluvní strana přijme vhodná a potřebná právní a správní opatření k zajištění zvláštní ochrany druhů volně žijících živočichů uvedených v Příloze II. U těchto druhů je zakázáno zejména: b) záměrně poškozovat nebo ničit místa sloužící k rozmnožování nebo k odpočinku.

3. Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví

Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (*Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, č. 159/1991 Sb., dále jen „Úmluva o světovém dědictví“) byla přijata organizací OSN UNESCO v Paříži v roce 1972. Úmluva je otevřena k ratifikaci nebo k přijetí všem členskými státy UNESCO a na základě pozvání také ostatním státům. K lednu 2009 tuto úmluvu ratifikovalo 186 zemí.

Úmluva se skládá z preambule a osmi kapitol. Spojuje v sobě dva cíle a to ochranu přírody a zachování kulturních památek. Úmluva neobsahuje žádné ustanovení s možností výhrad pro smluvní strany. A nemá také žádné ustanovení o řešení případných sporů.

Jejími posláními je určit světové dědictví vytvořením seznamu přírodních a kulturních památek, jejichž nenahraditelná hodnota by měla být zachována pro budoucí generace, a zajistit jejich ochranu prostřednictvím mezinárodní spolupráce.

Kromě uznání odpovědnosti mezinárodního společenství na zachování památek světového dědictví Úmluva také výslovně stanoví, že respektuje státní suverenitu. Každá strana Úmluvy je především zodpovědná za zachování a ochranu přírodního a kulturního dědictví, které se nachází na jejím území.

Na praktické realizaci Úmluvy, jejímž gestorem je Ministerstvo zahraničních věcí, se v ČR podílí Ministerstvo životního prostředí společně s Ministerstvem kultury. V České republice je Úmluva zajišťována zákonem o ochraně přírody a krajiny (č. 114/1992 Sb.) a zákonem o státní památkové péči (č. 20/1987 Sb. ve znění pozdějších právních předpisů). ČR má zatím na seznamu pouze své kulturní památky.⁶

Památky světového dědictví UNESCO jsou významnou hybnou silou turistického ruchu. Turisticky využívané lokality mají velmi často kromě funkce kulturní také funkci komerční. V případě České republiky se jen velmi malá část získaných prostředků vrací zpět do ochrany přírody nebo historických památek.

⁶ V roce 2003 byla na seznam přírodního dědictví navrhována skalní města v CHKO Český ráj, avšak neúspěšně. Do rozporu s nominací Skalních Českého ráje na Seznam světového dědictví UNESCO měšť se dostaly rozvojové záměry tohoto území. Jako důvod inspektor Stuart Chap ve svém posudku mimo jiné uvedl: "Jedná se o relativně malé území. Zároveň je ovšem moc velké na to, aby ho hlídal jen jeden profesionální strážce."

Seznam památek světového dědictví

Ochranná strategie této Úmluvy se skládá z uznání ohrožených památek a poskytování finanční podpory na jejich udržování a obnovu. Úmluva založila Seznam ohrožených světových památek a Výbor světového dědictví, který je pověřen spravováním Fondu světového dědictví.

Žádost o zařazení památky na Seznam světového dědictví musí podat země, ve které se tato památka nachází. Česká republika např. mohla nominovat zámek v Litomyšli na zapsání do seznamu UNESCO, ale ne Bekynáže⁷ v Belgii.

Žádost o zapsání musí splňovat dané podmínky. Musí obsahovat detailní popis správy památky a její legislativní ochrany. Pro zahrnutí na Seznam musí památka splňovat vybraná kritéria, která jsou uvedena v článcích I a II. Článek I vyjmenovává kritéria pro výběr světové kulturní památky. Pro účely této Úmluvy budou za "kulturní dědictví" považovány:

- **památníky**: architektonická díla, díla monumentálního sochařství a malířství, prvky či struktury archeologické povahy, nápisy, jeskynní obydlí a kombinace prvků, jež mají výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, umění či vědy;
- **skupiny budov**: skupiny oddělených či spojených budov, které mají z důvodu své architektury, stejnorodosti či umístění v krajině výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, umění či vědy;
- **lokality**: výtvořiny člověka či kombinovaná díla přírody a člověka a oblasti zahrnující místa archeologických nálezů mající výjimečnou světovou hodnotu z dějinného, estetického, etnologického či antropologického hlediska.

Článek II se týká kritérií pro světové „**přírodní dědictví**“. Mezi ta patří výjimečné příklady reprezentující:

- **přírodní jevy** tvořené fyzickými a biologickými útvary nebo skupinami těchto útvarů, jež mají výjimečnou světovou hodnotu z estetického či vědeckého hlediska;
- **geologické a fyziografické útvary** a přesně vymezené oblasti, které tvoří místo přirozeného výskytu ohrožených druhů zvířat a rostlin výjimečné světové hodnoty z hlediska vědy či péče o zachování přírody;

⁷ Bekynáž je skupina domů většinou obehnaných zdí, kterou obývaly bekyně - členky náboženské společnosti bez řeholního slibu působící v Belgii a Nizozemsku.

- **přírodní lokality**, či přesně vymezené přírodní oblasti světové hodnoty z hlediska vědy, péče o zachování přírody nebo přírodní krásy.

Úmluva o světovém dědictví na rozdíl od jiných mezinárodních úmluv neupravuje druhové seznamy a jednotlivé ohrožené druhy nejsou považovány za předmět světového dědictví.

Název a umístění vybraných památek je zapsáno do Seznamu světového dědictví. K lednu 2009 bylo zapsáno na Seznamu 878 památek umístěných ve 145 zemích. Z nich 679 bylo zařazeno v kategorii kulturních, 174 přírodních a 25 smíšených památek. ^{Příloha č. 9.1}

Památky mohou být ohroženy rozsáhlým rozvojem, změnami ve využívání půdy, změnou vlastnictví, opuštěním, vojenským konfliktem nebo přírodní katastrofou. Zapsání takových památek na Seznam ohrožených světových památek umožní získání finančních prostředků na jejich ochranu.⁸ K lednu 2009 bylo na seznamu ohrožených světových památek zapsáno 30 památek. ^{Příloha č. 9.2}

Výbor světového dědictví

Výbor světového dědictví (dále jen „Výbor“) tvoří 21 smluvních stran⁹, které se volí na období šesti let. Jedna třetina je volena na Generálním shromáždění. Výbor schvaluje žádosti na zapsání do Seznamu světového dědictví, roční rozpočet Fondu světového dědictví na následující rok, zkoumá také žádosti o mezinárodní pomoc a určuje postup v souvislosti s Úmluvou.

Na pomoc Výboru vznikly dvě nevládní mezinárodní organizace: Mezinárodní rada pro památkovou péči (*ICOMOS*)¹⁰ a Mezinárodní svaz pro zachování přírody a přírodních zdrojů (*IUCN*). Rady v oblasti obnovy kulturních památek poskytuje Výboru vládní organizace Mezinárodní středisko pro výzkum zachování a obnovy kulturního vlastnictví (*ICCROM*)¹¹.

⁸ Chorvatské město Dubrovnik, známé svou historickou architekturou, bylo v roce 1979 jednou z prvních památek zapsaných na seznam UNESCO. V roce 1991, kdy městu hrozilo poškození v důsledku války v bývalé Jugoslávii, byl Dubrovnik zapsán na Seznam ohrožených památek světového dědictví. S příspěvkem UNESCO a dalších organizací byla chorvatská vláda schopna město zrekonstruovat. Dubrovnik byl ze Seznamu ohrožených památek světového dědictví vyjmut v roce 1998.

⁹ V současnosti jsou členy Výboru tyto státy: Austrálie, Egypt, Nigérie, Bahrajn, Izrael, Peru, Barbados, Jordánsko, Korea, Brazílie, Keňa, Španělsko, Kanada, Madagaskar, Švédsko, Čína, Mauricius, Tunisko, Kuba, Maroko, USA.

¹⁰ Pro více informací viz.: <http://www.international.icomos.org/home.htm>.

¹¹ Více informací lze nalézt na webových stránkách: <http://www.iccrom.org/>.

Fond světového dědictví

Fond světového dědictví poskytuje prostředky na ochranu světového dědictví uvedeného na Seznamu památek světového dědictví a na Seznamu ohroženého světového dědictví. Fond získává finanční prostředky od signatářů Úmluvy na ochranu světového dědictví a také přijímá dobrovolné příspěvky z jiných veřejných nebo soukromých zdrojů, včetně jednotlivců.

Smluvní státy se zavazují, že budou platit pravidelně každé dva roky do Fondu světového dědictví příspěvky. Výše příspěvků ve formě jednotné procentní sazby aplikované pro všechny státy bude stanovena valným shromážděním smluvních států Úmluvy, které se sejdou v průběhu zasedání generální konference UNESCO. Toto rozhodnutí valného shromáždění vyžaduje většinu přítomných a hlasujících smluvních stran. Povinný příspěvek států v žádném případě nepřekročí 1 % příspěvku do řádného rozpočtu UNESCO.

Prostředky Fondu jsou určeny k poskytování finanční a poradenské pomoci. Pomoc poskytovaná Výborem pro světové dědictví může zahrnovat následující formy:

- výzkumy týkající se uměleckých, vědeckých a technických problémů vyplývajících z ochrany, zachování, prezentování a obnovy kulturního a přírodního dědictví;
- ustanovení expertů, techniků a zkušených pracovníků, aby bylo zajištěno správné provedení prací;
- školení pracovníků a specialistů na všech úrovních v oblasti označení, ochrany, zachování, prezentování a obnovy kulturního a přírodního dědictví;
- dodání zařízení, které dotyčný stát nevlastní nebo nemůže získat;
- půjčky s nízkým úrokem nebo bezúročné půjčky splatné na dlouhodobém základě;
- poskytnutí nenávratných příspěvků, ve výjimečných případech a ze zvláštních důvodů.

Centrum světového dědictví

Centrum světového dědictví vzniklo v roce 1992, aby plnilo běžné úkoly potřebné pro realizaci Úmluvy. Centrum připravuje zasedání Výboru pro světové dědictví, koordinuje spolupráci smluvních stran, spolupracuje na přípravách návrhů na zapsání uchazečů na seznam, organizuje mezinárodní pomoc z Fondu, provádí analýzy atd.

Zachování památek světového dědictví je nepřetržitý proces. Národní úpravy pro zachování památek světového dědictví spolu s účinným úsilím o veřejné povědomí o hodnotách památek jsou účelem této Úmluvy. Pokud stát nesplní své závazky z této Úmluvy, hrozí mu vymazání památky ze Seznamu světového dědictví, s tím souvisí i ztráta finanční podpory.

Kromě ztráty finanční podpory, hrozí také újma na pověsti daného státu. Strany úmluv si jsou vědomy toho, že mezinárodní nevládní organizace velmi rychle zveřejní jejich případné neplnění povinností a způsobí tím rozhořčení veřejnosti. Pro ilustraci mohu uvést případ Japonska, které utrpělo na své pověsti na mezinárodní úrovni, když odmítlo řídit se opatřeními Mezinárodní komise na ochranu velryb¹².

Úmluva o podvodním dědictví

Úmluva o světovém dědictví byla v roce 2001 doplněna Úmluvou o podvodním dědictví (*Convention on Underwater Heritage*)¹³. Úmluva nabyla účinnosti dne 2. ledna 2009, poté co byl uložen dokument o ratifikaci Úmluvy 20. státem (článek 27 Úmluvy). Česká republika není stranou této Úmluvy.

Cílem této Úmluvy je ochrana *in situ* všech pozůstatků lidské existence (vraků lodí, ruin aj.) potopených po dobu alespoň sto let. Úmluva se nevztahuje na přírodní dědictví.

„Přijetí této Úmluvy je důležitým krokem v historii ochrany kulturního dědictví. Představuje podstatné doplnění ochrany světového dědictví v rámci UNESCO. Nyní bude možné poskytnout právní ochranu podvodnímu kulturnímu dědictví, které je ohrožováno rostoucím nezákonným obchodem s těmito památkami.“¹⁴ Přijetí Úmluvy je odpovědí mezinárodního společenství na vzrůstající plenění a ničení podvodního kulturního dědictví, které je ohroženo „lovci pokladů“ více než kdykoli v minulosti.

Úmluva je založena na čtyřech hlavních zásadách:

- závazek k ochraně podvodního kulturního dědictví;
- upřednostňuje ochranu *in situ*;
- žádné komerční využívání tohoto dědictví; a

¹² Více informací na webových stránkách: <http://www.iwcoffice.org/index.htm>.

¹³ Více informací na webových stránkách: http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=37965&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (listopad 2008).

¹⁴ Z projevu generálního tajemníka UNESCO Koichira Matsuury, http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=37965&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (únor 2009).

- spolupráce mezi státy k ochraně tohoto vzácného dědictví, podpora vzdělávání v oblasti podvodní archeologie a zvyšování povědomí veřejnosti o důležitosti potopeného kulturního dědictví.

Strany Úmluvy se budou scházet minimálně každé 2 roky. Bude zřízen vědecko-technický poradní orgán složený z expertů.

Úmluva neobsahuje ustanovení o žalobách týkajících se vlastnictví ani nezasahuje do státní suverenity. Příloha Úmluvy upravuje pravidla pro podvodní archeologickou činnost.

Shrnutí

Úmluvu o ochraně světového dědictví (1972) ratifikovalo do současnosti již 186 zemí. Jde o jednu z nejúspěšnějších smluv, co se ratifikace týče. Tato Úmluva v sobě spojuje dva cíle a to ochranu přírody a zachování kulturních památek. Jejím posláním je určit světové dědictví a zajistit jeho ochranu prostřednictvím mezinárodní spolupráce. Touto Úmluvou přijalo mezinárodní společenství zodpovědnost za ochranu svého kulturního a přírodního dědictví.

Na základě Úmluvy byl založen Výbor světového dědictví, který je pověřen spravováním Fondu světového dědictví. Tento fond financuje údržbu a obnovu světového dědictví. Pokud státy neplní své závazky z této Úmluvy, hrozí jim vymazání památky ze Seznamu světového dědictví, s tím souvisí i ztráta finanční podpory.

Památky světového dědictví UNESCO jsou významnou hybnou silou turistického ruchu. Na praktické realizaci Úmluvy se podílí Ministerstvo životního prostředí společně s Ministerstvem kultury ČR. V České republice je Úmluva zajišťována zákonem o ochraně přírody a krajiny (č. 114/1992 Sb.) a zákonem o státní památkové péči (č. 20/1987 Sb.).

4. Mezinárodní úmluvy z oblasti ochrany kulturního a přírodního dědictví

Mezinárodní smlouvy z oblasti ochrany životního prostředí a památkové péče se uzavírají více způsoby. Proces vypracování smlouvy může začít ve výboru složeném ze zástupců skupiny států nebo v rámci mezinárodní organizace. Důležitou roli v tomto procesu hraje například Organizace spojených národů (*OSN*).

Významnou organizací je Mezinárodní svaz pro zachování přírody a přírodních zdrojů (*IUCN*), který vznikl v roce 1948 za účelem propagace rozumného využívání přírodních zdrojů. *IUCN* měl vliv na vznik Africké úmluvy na ochranu přírody a přírodních zdrojů, Úmluvy *CITES*, Úmluvy o ochraně mokřadů a také Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví.

Vznik smluv ovlivňují také různé zájmové skupiny (např. lovci, kteří se snaží zachovat zdravý poměr zvěře pro svůj lov nebo farmáři, kteří usilují o ochranu ptáků hubících hmyz). Mezinárodní nevládní organizace („*NGO*“) hrají důležitou roli ve vývoji mezinárodních smluv na ochranu přírody, sledují nejen zájmy v oblasti ochrany životního prostředí, ale také ochrany světového kulturního dědictví. Mají velký vliv na veřejné mínění. Plní funkci zdroje informací, upozorňují na nutnost ochrany světového přírodního a kulturního dědictví a také lobují za určité zájmy, které podporují.

NGO a různé nadace zabývající se ochranou přírodního a kulturního dědictví zastupují také obchodní zájmy. Existují např. nadace¹⁵, jež podporují vznik obchodních strategií, které využívají biodiverzitu takovým způsobem, který vede k její ochraně. Programy těchto organizací podporují rozvoj projektů, které v sobě spojují sílu tržní ekonomiky s hodnotou přírodního bohatství. V rámci těchto programů spolupracují vědci, společnosti a státy na ochraně světového dědictví.

Mnohostranné smlouvy často obsahují ustanovení o výhradách k dané smlouvě. Státy mohou výhradu použít, pokud si přejí ne být vázány určitým ustanovením smlouvy. Institut výhrad je užitečný, protože umožňuje státům připojit se ke smlouvě za okolností, kdy jsou ochotny přijmout většinu ustanovení smlouvy, ale ne všechna. Na druhou stranu výhrady přijaté několika stranami smlouvy mohou úplně zmařit účinek ustanovení schváleného

¹⁵ BioEnterprise, více informací na webových stránkách:
http://www.eowilson.org/index.php?option=com_content&task=view&id=34&Itemid=66 (květen 2009).

zbývající většinou stran. Jako tomu bylo například v případě výhrad ke kvótám na lov velryb přijatých státy, kde je jejich lov běžný, a to Japonskem, Norskem a bývalým SSSR.

Pojetí přírody jako součásti světového dědictví lidstva a ochrany přírody jako mezinárodního zájmu, a ne pouze zájmu státu, na jehož území se nachází, začalo být všeobecně přijímáno v 70. letech 20. století. Tento princip získal mezinárodní uznání na konferenci OSN ve Stockholmu v roce 1972. Postupné přijetí tohoto pojetí je zajímavé s ohledem na tradiční citlivost států k mezinárodním zásahům do jejich vnitrostátních záležitostí. Tento přístup dává mezinárodnímu společenství možnost vyvíjet tlak na státy, aby chránily životní prostředí. Jeho ztráta by byla ztrátou celého společenství.

4.1 Evropská úmluva o krajině

Evropská úmluva o krajině (*European Landscape Convention*, č. 13/2005 Sb. m. s., dále jen „Úmluva“) byla přijata ve Florencii dne 20. října 2000 a vstoupila v platnost dne 1. března 2004. Úmluvu ratifikovalo 30 států k únoru 2009. Myšlenka na formulaci úmluvy vznikla na konferenci ministrů v Dobříši v roce 1991¹⁶. Úmluva je ode dne 1. října 2004 součástí našeho právního řádu.

Úmluva se skládá z preambule a čtyř kapitol. V kapitole I jsou vyjmenovány cíle a rozsah úmluvy a hlavní definice. Kapitola II stanoví opatření, která mají být přijata na národní úrovni. Kapitola III se věnuje spolupráci v rámci Evropy, opatřením na mezinárodní úrovni a výborům. Kapitola IV se zabývá procesem přijetí úmluvy a souvisejícími otázkami.

Hlavním cílem Úmluvy je zajištění ochrany jednotlivým typům evropské krajiny. Úmluva ukládá povinnost vytvářet a realizovat ohleduplné a z hlediska charakteru krajiny udržitelné krajině politiky za účasti veřejnosti a místních a regionálních úřadů, a dále pak zohledňovat charakter krajiny při formování politik územního rozvoje a urbánního plánování. V preambuli se uvádí „přejíce si ustanovit nový nástroj, zaměřený výhradně na ochranu, správu a plánování všech evropských krajin“.

Závazky vyplývající z úmluvy pro Českou republiku upravuje čl. 5 Úmluvy:

- právně **uznat krajinu jako základní složku prostředí**, v němž obyvatelé žijí, jako výraz rozmanitosti jejich společného kulturního a přírodního dědictví a základ jejich identity;
- zavést a provádět **krajině politiky**, zaměřené na ochranu, správu a plánování krajiny prostřednictvím přijetí specifických opatření (zejména zvyšování veřejného povědomí a vzdělávání);
- zavést postupy pro **účast veřejnosti**, místních a regionálních orgánů a jiných stran, které jsou zainteresovány na definování a provádění krajiných politik;
- **začlenit krajinu do svých politik územního a urbánního plánování**, do své kulturní, environmentální, zemědělské, sociální a hospodářské politiky, jakož i do ostatních politik s možným přímým či nepřímým dopadem na krajinu.

¹⁶ Damohorský, M. a kolektiv: *Právo životního prostředí*, 2. vydání, Praha, C. H. Beck, 2007, str. 303.

V České republice Úmluvu provádí zejména zákon o ochraně přírody a krajiny (č. 114/1992 Sb.), zákon o státní památkové péči (č. 20/1987 Sb.) a zákon o územním plánování a stavebním řádu (č. 183/2006 Sb.).

Úmluva by měla sloužit jako efektivní nástroj mezinárodní spolupráce, navrhuje právní a finanční opatření na národním i mezinárodním stupni, která mají za cíl vytváření programů na ochranu krajiny, má podporovat přeshraniční spolupráci v této oblasti. Má zajistit ochranu jednotlivých typů evropské krajiny, aktivní péči o krajinu v souladu s principy jejího udržitelného využívání a koordinovat plánování činností v krajině. Smluvní stranou se mohou stát nejen všechny členské státy Rady Evropy, ale i nečlenské státy, účastníci se Evropské kulturní dohody. Úmluva nechává na úvaze stran jaké prostředky v souladu s jejich právními řády zvolí ke splnění svých závazků z této Úmluvy.

Krajina

Krajina je předmětem veřejného zájmu, plní významnou roli v zemědělství, ekologii, kultuře a je významnou součástí života obyvatel. V článku 1 písm. a) Úmluvy je obsažena definice: „krajina“ znamená část území, tak jak je vnímána obyvatelstvem, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních a/nebo lidských faktorů.

Pro srovnání definice krajiny ze zákona č. 114/1992 Sb. v ustanovení § 3 písm. l) je formulována poněkud odlišně: „krajina je část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky“.

Efektivní krajinné plánování se musí opírat o charakteristiky a analýzy údajů o zájmových územích, musí stanovit cíle, nástroje ochrany a hodnotit realizaci a vývoj změn. Krajinu je nutno zahrnout do územně plánovací politiky a do environmentálních programů zemědělství a dalších odvětví, která mohou přímo nebo nepřímo ovlivňovat krajinu.

Požaduje se dostatečná informovanost občanů, organizací a úřadů o záměrech krajinné politiky. Úmluva zavazuje k uplatnění postupů zajišťujících zapojení veřejnosti, místních a regionálních orgánů při formování záměrů i realizaci projektů krajinného plánování a tím spolurozhodování o jejich životním prostředí.

Obce se prostřednictvím svých orgánů vyjadřují zejména k vyhlášení a rušení zvláště chráněných území, památných stromů a jejich ochranných pásem.

Péče o krajinu by měla mít charakter udržitelného rozvoje, zahrnujícího pravidelné udržování krajiny a sladování hospodářských, environmentálních a sociálních zájmů. Ochrana krajiny znamená činnosti směřující k zachování a udržení význačných nebo

charakteristických rysů krajiny, odůvodněné její dědičnou hodnotou, vyplývající z její přírodní konfigurace nebo z lidské činnosti. Úmluva klade důraz na krajinné plánování, které do budoucna sleduje obnovu či zvýšení rozmanitosti přírody a hodnoty krajinných celků.

Tato úmluva se aplikuje na celé území Stran a pokrývá přírodní, venkovské, městské a příměstské oblasti. Zahrnuje plochy pevninského rázu, vnitrozemské vodní plochy a mořské oblasti, území jak esteticky, kulturně a historicky pozoruhodné, tak běžná území, anebo narušené krajinné celky.

Úmluva upravuje udílení **Ceny krajiny Rady Evropy**¹⁷. Ta se udílí místním nebo regionálním orgánům nebo nevládním organizacím, které jako součást krajinné politiky zavedly takovou politiku nebo opatření na ochranu, správu a/nebo plánování krajiny,¹⁸ jež se ukázaly být trvale účinnými a mohou proto sloužit jako příklad. Výbor ministrů na návrh výborů expertů definuje a zveřejní kritéria pro udělení ceny, přijímá příslušná pravidla a uděluje cenu. Udělení této ceny má příjemce ceny povzbudit, aby zajistili trvalou ochranu, správu a/nebo plánování příslušných krajinných oblastí.

Evropská úmluva o krajině doplňuje již existující mezinárodní úmluvy jako jsou: Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (1972), Bernská úmluva (1979), Úmluva o architektonickém dědictví Evropy (1985), revidovaná Úmluva o ochraně archeologického dědictví (1992) a mezinárodní iniciativy jako např. Celoevropská strategie ochrany krajinné a biologické rozmanitosti (1995).

Evropská úmluva o krajině se liší od Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (1972). Obě úmluvy mají jiný účel, stejně jako organizace pod jejichž záštitou byly přijaty. Jedna má regionální, druhá celosvětový charakter. Úmluva Rady Evropy může být považována za komplementární k Úmluvě UNESCO.

Z hlediska hmotného rozsahu Úmluva Rady Evropy zahrnuje všechny krajiny, dokonce i ty, které nejsou výjimečné všeobecné hodnoty, ale netýká se historických památek jako Úmluva UNESCO. Podobně není hlavním cílem sestavení seznamu statků výjimečné všeobecné hodnoty, ale zajistit ochranu, hospodaření a pravidla plánování pro všechny krajiny na základě principů uvedených v Úmluvě. Přestože obě úmluvy mají odlišné rysy, pro účinnou ochranu světového dědictví by bylo vhodné koordinovat činnost na základě obou

¹⁷ Viz čl. 11 Úmluvy (č. 13/2005 Sb.m.s.).

¹⁸ “plánování krajiny” znamená činnosti s výhledem do budoucna, které mají za cíl zvýšení hodnoty, obnovu nebo vytvoření krajin (čl. 1 písm. f) Evropské úmluvy o krajině).

úmluv pomocí jejich výborů (čl. 7 a 10 Evropské úmluvy o krajině a čl. 13.7 Úmluvy UNESCO).

Úmluva ve svém článku 12 uvádí, že není vyloučena aplikace jakýchkoli přísnějších ustanovení jiných dokumentů, které jsou příznivější pro ochranu krajiny.

Aby byla legislativa v souladu s touto Úmluvou, bude třeba novelizovat zákon o ochraně přírody a krajiny, o památkové péči a o územním plánování. Tato Úmluva zavádí pojmy jako např. „krajinné plánování“, „správa krajiny“, „cílová charakteristika krajiny“ nebo „krajinná politika“, které zatím nejsou v českém právním řádu zakotveny¹⁹.

Shrnutí

Evropská úmluva o krajině navrhuje právní a finanční opatření na národním i mezinárodním stupni, která mají za cíl vytváření programů na ochranu krajiny. Na úvaze stran nechává jaké prostředky v souladu s jejich právními řády zvolí ke splnění svých závazků z této Úmluvy. Z hlediska hmotného rozsahu Úmluva Rady Evropy zahrnuje všechny krajiny, dokonce i ty, které nejsou výjimečné všeobecné hodnoty, ale netýká se historických památek jako Úmluva UNESCO.

Úmluva zavádí pojmy jako např. „krajinné plánování“, „správa krajiny“, „cílová charakteristika krajiny“ nebo „krajinná politika“, které zatím nejsou v českém právním řádu zakotveny, a proto bude třeba novelizovat zákony o ochraně přírody a krajiny, o památkové péči a o územním plánování.

Evropská úmluva o krajině jako úmluva Rady Evropy má pouze regionální charakter a je považována za komplementární k Úmluvě o světovém dědictví. Přestože obě úmluvy mají odlišné rysy, pro účinnou ochranu světového dědictví by bylo vhodné koordinovat činnost na základě obou úmluv pomocí jejich výborů.

¹⁹ Stejskal, V.: Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost, Linde, Praha 2006, str. 186.

4.2 Ramsarská úmluva

Úmluva o mokřadech majících mezinárodní význam především jako biotopy vodního ptactva (*Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat*, č. 396/1990 Sb.)²⁰ byla podepsána v iránském městě Ramsar dne 2. února 1971 a platí od roku 1975. ČSFR podepsala Úmluvu v roce 1990, platná je pro ni ode dne 2. července 1990. Na základě sukcese platí i pro ČR.

Je první celosvětovou mezivládní úmluvou na ochranu a moudré využívání přírodních zdrojů. Jedná se o jedinou úmluvu chránící určitý typ biotopu. K únoru 2009 Úmluvu podepsalo 158 států. Organizace UNESCO slouží jako depozitář Úmluvy, ale Ramsarská úmluva není součástí Organizace spojených národů a systému úmluv UNESCO týkajících se ochrany životního prostředí. Dne 3. prosince 1982 byl v Paříži sjednán Protokol o její změně.

Úmluva definuje „**mokřad**“ (článek 1) poměrně široce jako území bažin, slatin, rašelinišť i území pokrytá vodou, přirozená i uměle vytvořená, trvalá či dočasná, s vodou stojatou či tekoucí, sladkou, brakickou či slanou, včetně území s mořskou vodou, jejichž hloubka při odlivu nepřesahuje šest metrů.

V článku 2 Úmluva upravuje Seznam mokřadů mezinárodního významu. Úmluva ukládá členským zemím označit na svém území mokřady mezinárodního významu z hlediska ekologického, botanického, zoologického a hydrologického.^{Příloha č. 9.3} Každá smluvní strana zajistí co nejrychlejší vlastní informovanost o změnách ekologických poměrů ve všech mokřadech na svém území zahrnutých do seznamu v důsledku technického rozvoje, znečištění nebo jiného lidského zásahu. Informace o těchto změnách budou neodkladně postoupeny Sekretariátu.

Na seznamu mokřadů mezinárodního významu je k únoru 2009 zapsáno 1831 oblastí. Mokřady pokrývají plochu 170 mil. hektarů (tato plocha přesahuje rozlohu Francie, Německa, Španělska a Švýcarska dohromady).

V České republice se nachází 12 mokřadů mezinárodního významu.²¹ Celková rozloha těchto lokalit je 54 656 ha. Ochrana lokalit je zajištěna formou národního parku, CHKO nebo

²⁰ Více informací o Úmluvě na webových stránkách <http://www.ramsar.org/>.

²¹ Šumavské rašeliniště - 3371 ha, zapsáno 1990, Třeboňské rybníky - 10 165 ha, zapsáno 1990, Břehyně a Novozámecký rybník - 923 ha, zapsáno 1990, Lednické rybníky - 665 ha, zapsáno 1990, Litovelské Pomoraví - 5122 ha, zapsáno 1993, Poodří - 5450 ha, zapsáno 1993, Krkonošská rašeliniště - 230 ha, zapsáno 1993, Třeboňská rašeliniště - 1100 ha, zapsáno 1993, Mokřady Dolního Podyjí - 11500 ha, zapsáno 1993, Mokřady

národních přírodních rezervací. Většina mokřadních lokalit na území CHKO je navíc chráněna statutem rezervací.

Smluvní strany budou plánovat a uskutečňovat své záměry tak, aby podporovaly zachování mokřadů zařazených do seznamu a pokud to bude možné, i rozumné využívání ostatních mokřadů na svém území (článek 3). Konference schválila pravidla o tom, jak dosáhnout rozumného využívání mokřadů, to je vykládáno jako souznačné k pojmu udržitelné užívání.

Orgány Úmluvy

Konference smluvních stran vytváří politiku k naplňování cílů Úmluvy. Zástupci vlád smluvních stran se setkávají každé tři roky, aby projednali plnění této Úmluvy, finanční záležitosti, dodatky a změny v Seznamu, posoudili informace o změnách ekologického charakteru mokřadů zahrnutých do seznamu a vypracovali doporučení smluvním stranám (články 6 a 7 Úmluvy).

Zástupci států, které nejsou smluvní stranou, mezivládních institucí a národních a mezinárodních nevládních organizací (*NGO*) se mohou těchto setkání zúčastnit jako pozorovatelé, ovšem bez práva hlasovat.

Stálý Výbor je výkonným orgánem, který zastupuje Konferenci v období, kdy sama nezasedá. Členové Výboru jsou voleni Konferencí na tři roky. Výbor se schází jednou ročně, aby provedl úkoly schválené Konferencí, připravuje podklady k dalšímu zasedání Konference a dohlíží na využívání rozpočtu. Výbor vede seznam mezinárodně významných mokřadů a přijímá informace a podněty od smluvních stran. Dotyčným smluvním stranám oznamuje doporučení Konference.

V současnosti má Výbor šestnáct regionálních a dva ex offo členy, kteří byli vybráni poměrně z šesti oblastí - Afriky, Asie, Evropy, Jižní a Centrální Ameriky, Severní Ameriky a Oceánie. Výbor má stálé skupiny (např. finanční, pro záležitosti Konference a pro strategické plánování).

Administrativní úkoly vyplývající z Úmluvy byly svěřeny Sekretariátu Stálého výboru, který je volen Konferencí. Sekretariát koordinuje aktivity Úmluvy. Je umístěn v sídle Mezinárodního svazu pro zachování přírody a přírodních zdrojů (*IUCN*) ve švýcarském městě

Pšovky a Liběchovky - 350 ha, zapsáno 1998, Podzemní Punkva – 1.57 ha, zapsáno 2004, Krušnohorská rašeliniště – 11224 ha, zapsáno 2006.

Gland. Zaměstnanci Sekretariátu jsou zaměstnanci Svazu. V čele Sekretariátu stojí generální tajemník.

Vědecký a technický souhrnný panel (*STRP*) byl založen jako podpůrný orgán za účelem poskytování vědeckého a technického poradenství. Členové jsou neplacení experti a jsou voleni Stálým výborem na základě nominací členských států.

Úmluva spolupracuje s pěti globálními nevládními organizacemi (*NGO*): BirdLife International, Mezinárodní vodohospodářský institut (*IWMI*), Wetlands International, Mezinárodní svaz pro zachování přírody a přírodních zdrojů (*IUCN*), World Wide Fund for Nature (*WWF*)²².

Tyto organizace se pravidelně účastní jako pozorovatelé všech setkání Konference, Stálého výboru a jako plnoprávní členové se účastní jednání Panelu.

Smluvní závazky z Úmluvy by se daly shrnout do tří pilířů:

- rozumné využívání mokřadů (čl. 3)²³
- určit vhodné mokřady na svém území k zařazení do Seznamu mezinárodně významných mokřadů (čl. 2)
- mezinárodní spolupráce (čl. 5)²⁴

V roce 1993 byl oficiálně ustaven Český ramsarský výbor, který je koordinačním a poradním orgánem Ministerstva životního prostředí. Podle potřeby se schází k jednání dvakrát až třikrát ročně. Agentura ochrany přírody a krajiny se podílí na přípravě odborných podkladů pro naplňování Ramsarské úmluvy v ČR a dále podporuje činnosti Českého ramsarského výboru. V ČR je Úmluva realizována zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

Mokřady plní důležité ekologické funkce (regulátory vodních režimů, jsou zdroji biodiverzity na všech stupních, podporující charakteristickou flóru a faunu, zejména pak vodní ptactvo). Mokřady mají velkou hospodářskou, kulturní, vědeckou a rekreační hodnotu pro společnost. Hrají životně důležitou roli při přizpůsobování se změnám klimatu a jejich zmírňování. Jejich ztráta by byla nenahraditelná.

²² Pro více informací o WWF viz webové stránky: http://www.panda.org/about_wwf/who_we_are/index.cfm.

²³ Čl. 3 Ramsarské úmluvy: „Smluvní strany budou plánovat a uskutečňovat své záměry tak, aby podporovaly zachování mokřadů zařazených do seznamu a pokud to bude možné, i rozumné využívání ostatních mokřadů na svém území.“

²⁴ Smluvní strany se budou vzájemně radit o plnění závazků vyplývajících z Úmluvy, zvláště v případech, kdy mokřady leží na území více než jedné smluvní strany nebo kdy vodní systém se dělí mezi více smluvních stran.

Oficiální název Úmluvy, *Úmluva o mokřadech majících mezinárodní význam především jako biotopy vodního ptactva*, odráží původní důraz na ochranu a rozumné mokřadů primárně jako biotopu vodního ptactva. Během let se Úmluva rozšířila a nyní pokrývá všechny aspekty ochrany mokřadů a jejich rozumné užívání, uznává mokřady jako nesmírně důležité ekosystémy pro ochranu biologické rozmanitosti a blahobyt lidstva.

Shrnutí

Ramsarská úmluva je první celosvětovou mezivládní úmluvou na ochranu a moudré využívání přírodních zdrojů. Jedná se úmluvu chránící konkrétní typ biotopu. Orgány Úmluvy pravidelně spolupracují s mezinárodními nevládními organizacemi, které se účastní setkání Konference jako pozorovatelé.

V ČR je Úmluva realizována zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Pro plnění závazků z této Úmluvy vznikl Český ramsarský výbor, který je koordinačním a poradním orgánem Ministerstva životního prostředí.

Mokřady plní důležité ekologické funkce, jsou regulátory vodních režimů, zdroji biodiverzity a podporující charakteristickou flóru a faunu. Mají velkou hospodářskou, kulturní, vědeckou a rekreační hodnotu pro společnost.

4.3 Úmluva o biodiverzitě

Úmluva o biodiverzitě (*Convention on Biological Diversity*, č. 134/1999 Sb., dále jen „Úmluva“)²⁵ je celosvětově důležitý dokument pro ochranu biologické rozmanitosti (biodiverzity) na všech třech úrovních (genová, druhová a ekosystémová). Úmluva byla sjednána v roce 1992 na Světové konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v brazilském Rio de Janeiro. Do února 2009 k Úmluvě o biologické rozmanitosti přistoupilo 191 států a také Evropská společenství (např. USA ale stále nejsou smluvní stranou). Česká republika je smluvní stranou Úmluvy od roku 1994.

Biodiverzitu na naší planetě ohrožuje dramatický růst lidské populace, především v rozvojových zemích, konzumní způsob života, klimatické změny nebo zmenšování ozónové vrstvy. Rostliny, živočichové a ekosystémy čelí stále vážnějším hrozbám než tomu bylo v minulosti. Pokud nebudeme chránit biologickou rozmanitost, budoucí generace nebudou mít možnost žít v rozmanitém životním prostředí jako současná generace.

Úmluva upravuje celosvětovou strategii k zabránění těchto negativních důsledků. Právo jako prostředek k ochraně biodiverzity bylo využito již při vzniku Yosemitekého národního parku v Kalifornii²⁶. Pokud vlády a společnost přijmou ochranu biologické rozmanitosti za svou skutečnou prioritu, bude ještě možné zabránit negativním změnám biodiverzity.

Orgány

Vrcholným rozhodovacím orgánem Úmluvy je Konference smluvních stran (*Conference of the Parties, COP*). Dalším orgánem je Sekretariát Úmluvy, který sídlí v kanadském Quebecu. Při Úmluvě byl zřízen Poradní orgán pro vědecké, technické a technologické záležitosti, který předkládá konferenci smluvních stran doporučení k jednotlivým aspektům péče o biologickou rozmanitost. Pro řešení jednotlivých specifických odborných otázek ustavuje Poradní orgán pro vědecké, technické a technologické záležitosti ad hoc odborné skupiny expertů a další pracovní skupiny.

Za naplňování Úmluvy o biodiverzitě je v ČR zodpovědné Ministerstvo životního prostředí společně s Ministerstvem zemědělství. Vzhledem k tomu, že Úmluva se dotýká i dalších resortů, byl pro zajištění meziresortní spolupráce vytvořen při Ministerstvu životního

²⁵ Více informací k Úmluvě lze nalézt na webových stránkách: <http://www.cbd.int>.

²⁶ Sands P.: *Principles of International Environmental Law*, str. 499, second edition, Cambridge, 2003.

prostředí v listopadu 1996 Český výbor pro Úmluvu o biologické rozmanitosti, doplněný později o zástupce nevládních organizací. Při Českém výboru byl ustaven vědecký poradní sbor pro řešení odborných otázek.

Do náplně činnosti výboru patří koordinace postupu jednotlivých resortů při zajišťování závazků vyplývajících z Úmluvy, zabývá se aktuálními problémy a úkoly, které vyplývají ze zasedání konference smluvních stran, jako jsou projednání dokumentů a příprava podkladů a postupu České republiky na zasedáních konference. Ve spolupráci se členy Vědeckého poradního sboru zpracovává dokumenty požadované orgány a na jejich základě předkládá ministerstvu svá doporučení, podílí se na přípravě strategických dokumentů a na poskytování informací do Informačního systému Úmluvy.

Cíle této Úmluvy jsou:

- ochrana biologické rozmanitosti
- trvale udržitelné využívání²⁷ jejích složek
- spravedlivé a rovnocenné rozdělování přínosů plynoucích z využívání genetických zdrojů organismů.

Biologická rozmanitost (biodiverzita)²⁸ se jako nová koncepce integrující všechny úrovně živého světa od genů po ekosystémy objevila v polovině 80. let 20. století. Zdůrazňuje rozmanitost života ve všech jeho formách, úrovních a kombinacích. Nejde přitom jen o pouhý součet všech genů, druhů a ekosystémů, ale spíše o variabilitu uvnitř a mezi nimi. Proto je biodiverzita v tomto pojetí považována za vlastnost života.

Americký biolog E. O. Wilson²⁹, který termín biodiverzita zpopularizoval a rozšířil i mimo vědecké kruhy, ji chápe jako rozmanitost organismů uvažovanou na všech hladinách, od genetických odlišností v rámci jednoho druhu přes skupiny druhů ke skupinám rodů, čeledí a stále vyšších úrovní klasifikace organismů. Zahrnuje rozmanitost ekosystémů, které se skládají ze společenstev organismů na určitém stanovišti³⁰ a z fyzikálních podmínek, ve kterých žijí.

²⁷ **“Trvale udržitelné využívání”** znamená využívání složek biodiverzity takovým způsobem a v takovém rozsahu, který nevede k dlouhodobému poklesu biodiverzity, čímž se udržuje její schopnost uspokojovat potřeby a naděje současných a budoucích generací. K naplňování cílů Úmluvy mají smluvním stranám napomoci jednotlivé tématické programy zaměřené na hlavní typy ekosystémů.

²⁸ Zdroj webové stránky: <http://chm.nature.cz/convention/F1049371544>.

²⁹ Zdroj webové stránky: <http://www.eowilson.org> (květen 2009).

³⁰ “Přírodní stanoviště (biotop)” znamená místo nebo typ místa, kde se přirozeně vyskytují jedinci nebo populace.

Úmluva o biologické rozmanitosti uvádí ve svém článku 2 tuto definici biologické rozmanitosti: „znamená variabilitu všech žijících organismů včetně suchozemských, mořských a jiných vodních ekosystémů a ekologických komplexů, jejichž jsou součástí; zahrnuje různorodost v rámci druhů, mezi druhy i mezi ekosystémy“.

Pro naplňování tří základních cílů vznikla v rámci Úmluvy v roce 1994 myšlenka založení mezinárodního informačního systému (*Clearing-House Mechanism*), ve kterém lze nalézt informace týkající se otázek ochrany biodiverzity v národním i celosvětovém měřítku. Závazek podpory a výměny informací a vědeckotechnické spolupráce v oblasti ochrany a udržitelného využívání biodiverzity vyplývá z článku 18 Úmluvy³¹.

Červenou knihu ohrožených druhů tvoří v podstatě obsáhlé seznamy všech známých ohrožených nebo vzácných druhů rostlin a živočichů. Nejsou pro nikoho závazné. Podle areálu výskytu ohrožených druhů rozlišujeme červené knihy mezinárodní (*IUCN*), kde můžeme nalézt pouze druhy ohrožené v celém svém areálu výskytu a červené knihy národní, kde jsou zaznamenány druhy ohrožené v národním měřítku.

Nejdéle a nejčastěji užívané formy ochrany jsou: zřizování chráněných oblastí, *ex situ* ochranou v zoologických zahradách, botanických zahradách, genetických bankách a vědeckých akváriích.

³¹ Článek 18, Úmluva o biodiverzitě:

Technická a vědecká spolupráce

1. Smluvní strany budou podporovat nezbytnou mezinárodní technickou a vědeckou spolupráci na poli ochrany a trvale udržitelného využívání biodiverzity prostřednictvím vhodných mezinárodních a národních institucí.
2. Smluvní strany budou při realizaci této úmluvy podporovat mezinárodní technickou a vědeckou spolupráci s ostatními smluvními stranami, zvláště rozvojovými zeměmi, mezi jiným prostřednictvím tvorby a zavádění opatření na národní úrovni. Při podpoře takové spolupráce musí být věnována zvláštní pozornost tvorbě a posilování schopností národů prostřednictvím rozvoje lidských schopností a budováním institucí.
3. Konference stran na svém prvním zasedání určí, jak vytvořit mechanismus mezinárodní výměny informací (*clearing-house*) na podporu a usnadnění technické a vědecké spolupráce.
4. Smluvní strany budou, při naplňování cílů této úmluvy a v souladu s národní legislativou a politikou, podporovat a vytvářet metody spolupráce při rozvoji a využití technologií, včetně domorodých a tradičních technologií. Za tímto účelem budou smluvní strany rovněž rozvíjet spolupráci při školení a výměně odborníků.
5. Smluvní strany budou, na základě vzájemné dohody, podporovat vytváření společných výzkumných programů a společných podniků pro rozvoj technologií, odpovídajících cílům této úmluvy.

Strategie ochrany biologické rozmanitosti České republiky

Smluvní strany Úmluvy mají podle článku 6 Úmluvy rozvíjet národní strategie, plány a program pro ochranu a udržitelné využívání biodiverzity. Vláda České republiky schválila dne 25. května 2005 **Strategii ochrany biologické rozmanitosti České republiky** (Usnesení vlády č. 620/2005). Dokument, který má být podle článku 6 Úmluvy hlavním strategickým materiálem ochrany biologické rozmanitosti každé smluvní strany Úmluvy.

Strategie zaštituje komplexní ochranu biodiverzity v ČR, pokrývá „strategická témata“ ochrany *in situ*³², *ex situ*³³, invazních druhů, apod. Definuje také problémové okruhy a cíle v „biodiverzitě v sektorových a složkových politikách“ (lesní ekosystémy, vodní a mokřadní, doprava, energetika, cestovní ruch, apod.).

Jedním z hlavních cílů Strategie je úkol uložený ministrům ostatních resortům, aby zohledňovali cíle Strategie v programových a odvětvových dokumentech, politikách, koncepcích a příslušných právních předpisech. Pokud se otázky ochrany přírody stanou součástí materiálů ostatních resortů, které nemají ochranu přírody jako hlavní cíl, dospěje se rychleji ke snížení úbytku biologické rozmanitosti.

Informační systémy smluvních stran Úmluvy mají většinou podobu webových stránek. Národním koordinátorem informačního systému České republiky byla jmenována Agentura ochrany přírody a krajiny. Cílem není zveřejňovat informace v plné šíři, ale uvést informace o tom, kam se má uživatel obrátit, aby hledaná data získal.

Česká republika se postupně stala stranou všech mezinárodních vícestranných dohod týkajících se v různém rozsahu biologické rozmanitosti. Patří sem: Ramsarská úmluva (1971), Bernská úmluva (1979), Bonnská úmluva (1979), Úmluva o desertifikaci (1992), Washingtonská úmluva (*CITES*, 1973), Úmluva o světovém dědictví (1972). ČR je také stranou dalších mnohostranných mezinárodních úmluv³⁴, z nichž vyplývají závazky k ochraně životního prostředí.

³² „**Ochrana in situ**“ znamená ochranu ekosystémů a přírodních stanovišť včetně udržování a obnovy životaschopných populací druhů v jejich přirozeném prostředí, a v případě zdomácnělých nebo pěstovaných druhů v prostředí, kde se vyvinuly jejich charakteristické vlastnosti.

³³ „**Ochrana ex situ**“ znamená ochranu složek biodiverzity mimo jejich přirozená stanoviště (biotopy).

³⁴ **Rámcová úmluva OSN o změně klimatu** (*UNFCCC*, 1992), **Úmluva OSN o mořském právu** (*UNCLOS*, 1982), **Vídeňská úmluva na ochranu ozónové vrstvy** (1985), **Montrealský protokol o látkách, které poškozují ozónovou vrstvu** (1987), **Rotterdamská úmluva o postupu předchozího souhlasu v mezinárodním obchodu s některými chemickými látkami a přípravky na ochranu rostlin** (*PIC*, 1998), **Stockholmská úmluva o perzistentních organických polutantech** (2001), **Úmluva EHK/OSN o ochraně a užívání hraničních vodních toků a mezinárodních jezer** (1992), **Úmluva o ochraně a únosném užívání Dunaje** (1994), **Dohoda o Mezinárodní komisi pro ochranu Labe** (1990), **Dohoda o Mezinárodní komisi pro ochranu Odry**

Implementační plán

Jedním z cílů Implementačního plánu, přijatého na Světovém summitu o udržitelném rozvoji v Johannesburgu, je zastavit pokles biodiverzity do roku 2010. Bylo určeno sedm kritických faktorů (zátěží), které umožňují kvantifikovat míru antropogenních vlivů na biodiverzitu (*UNEP*, 1997): změna klimatu, hustota lidského osídlení, spotřeba a výroba, fragmentace přírodních ploch, acidifikace³⁵, eutrofizace³⁶ Příloha č. 9.8 a přízemní ozón.

Trvalý pokles biodiverzity v Evropě, který se projevuje v poklesu počtu druhů ptáků, obojživelníků, motýlů a vybraných rostlin a je dlouhodobě sledován mezinárodními organizacemi jako je Evropská environmentální agentura (*EEA*). Tento pokles biologické rozmanitosti svědčí i o vlivu dalších antropogenních faktorů jako je lov, vysoušení mokřadů, regulace vodních toků, zanesení geograficky nepůvodních a šíření agresivních druhů, užívání biocidů³⁷ a agrochemikálií. K přijetí širších závěrů a z nich vyplývajících opatření na ochranu biodiverzity zatím chybí její systematický monitoring³⁸.

Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti

K Úmluvě byl přijat první protokol po složitých mezinárodních jednáních dne 29. ledna 2000 v Montrealu – Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti (*Cartagena Protocol on Biosafety (CPB)*), dále jen „Protokol“. Protokol byl poprvé vystaven k podpisu při příležitosti pátého zasedání Konference smluvních stran Úmluvy o biologické rozmanitosti v květnu roce 2000 v keňském hlavním městě Nairobi. Česká republika podepsala Protokol dne 24. května 2000 a ratifikovala ho dne 8. října 2001.

Cílem tohoto protokolu je přispívat k zajištění odpovídající úrovně ochrany v oblasti bezpečného přenosu, manipulace a využívání živých modifikovaných organismů vzniklých použitím moderních biotechnologií, které mohou mít nežádoucí účinky na biologickou

před znečištěním (1996), Mezinárodní smlouva o rostlinných genetických zdrojích významných pro výživu a zemědělství (FAO, 2001).

³⁵ Acidifikace neboli okyselení.

³⁶ Eutrofizace znamená zvyšování produkce řas v rybnících a vodních nádržích přísunem živin, zejména dusíku a fosforu. Rozlišujeme přirozenou eutrofizaci (jejímž hlavním zdrojem je výplach těchto živin z půdy a rozklad mrtvých organismů) a nepřirozenou, nadměrnou eutrofizaci způsobenou lidskou činností.

³⁷ Biocid (řec. *bio* = život + *cidó* = ničím) je obecně látka používaná k hubení, tlumení nebo omezování růstu škodlivých organismů ve všech oblastech lidské činnosti. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 98/8/EC o uvádění biocidních přípravků na trh rozděluje biocidní přípravky do čtyř kategorií: desinfekční látky, konzervační látky, pesticidy - přípravky pro regulaci škůdců a ostatní biocidy.

³⁸ Ministerstvo životního prostředí: Státní politika životního prostředí, Praha 2004, str. 11.

rozmanitost, při současném zohlednění rizik pro lidské zdraví, se zvláštním zaměřením na přeshraniční pohyb.

Protokol se nevztahuje na přeshraniční pohyb živých modifikovaných organismů, jež jsou léčivý k humánnímu použití a které jsou předmětem jiných významných mezinárodních smluv nebo organizací.

Plnění Úmluvy a Protokolu v ČR je upraveno zákonem o ochraně přírody a krajiny (č. 114/1992 Sb.) a zákonem o nakládání s geneticky modifikovanými organismy a produkty (č. 78/2004 Sb.).

Shrnutí

Úmluva o ochraně biologické rozmanitosti (1992) má zajistit, aby budoucí generace měli možnost žít v rozmanitém životním prostředí jako současná generace. Biologická rozmanitost integruje všechny úrovně živého světa od genů po ekosystémy. Ohrožuje ji dramatický růst lidské populace, především v rozvojových zemích, konzumní způsob života, klimatické změny nebo zmenšování ozónové vrstvy.

K Úmluvě byl přijat Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti. Tento protokol přispívá k zajištění odpovídající úrovně ochrany v oblasti bezpečného přenosu, manipulace a využívání živých modifikovaných organismů vzniklých použitím moderních biotechnologií, které mohou mít nežádoucí účinky na biologickou rozmanitost.

Úmluva a Protokol jsou v ČR provedeny zákonem č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny a zákonem č. 78/2004 Sb. o nakládání s geneticky modifikovanými organismy a produkty. Český výbor pro Úmluvu o biologické rozmanitosti, doplněný později o zástupce nevládních organizací, koordinuje postup jednotlivých ministerstev při zajišťování závazků vyplývajících z Úmluvy. Při Českém výboru byl ustaven vědecký poradní sbor pro řešení odborných otázek.

4.4 Úmluva o ochraně evropské fauny, flóry a přírodních stanovišť

Úmluva o ochraně evropské fauny, flóry a přírodních stanovišť (*Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats*, dále jen „Úmluva“)³⁹ byla podepsána ve švýcarském Bernu dne 19. září 1979. Týká se ochrany evropské fauny, flóry a přírodních stanovišť. Úmluva vstoupila v platnost dne 1. června 1982. Česká republika Úmluvu podepsala dne 8. října 1997. Sekretariát Bernské úmluvy sídlí ve Štrasburku, v sídle Rady Evropy. Úmluva má 46 smluvních stran ke dni 9. lednu 2008. Smluvní stranou je také Evropské společenství.

K cílům Bernské úmluvy patří:

- chránit planě rostoucí rostliny a volně žijící živočichy a jejich přírodní stanoviště
- prosazovat při ochraně spolupráci mezi státy
- klást zvláštní důraz na ochranu ohrožených a zranitelných druhů, a to včetně stěhovavých druhů.
- podporovat vzdělání a šířit informace o potřebě zachování druhů planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů a jejich stanovišť

Smluvní strany Úmluvy se zavázaly přísně chránit celoevropsky významné druhy a poddruhy planě rostoucích rostlin (Příloha I) a volně žijících živočichů (Příloha II). Ty je zakázáno např. sbírat, trhat, odřezávat, vytrhávat, respektive vyrušovat, poškozovat, odchytávat z přírody, držet, obchodovat na vnitřním trhu a záměrně usmrčovovat (patří sem např. stěvíčnick pantoflíček, koniklec otevřený, vydra říční, čáp bílý, všechny druhy evropských dravců a sov). V příloze III nalezneme druhy živočichů, které smluvní strany nemusejí přísně chránit, ale jejichž využívání by mělo být rozumné, aby nebyla ohrožena jejich existence (např. bobr evropský, rys ostrovid). Příloha IV obsahuje seznam zakázaných prostředků lovu či zabíjení živočichů jako je používání pytláckých smyček a ok, lepidel nebo výbušnin.

Úmluva ukládá smluvním stranám přijmout vhodná a potřebná právní a správní opatření také k ochraně biotopů všech druhů fauny a flóry, zejména těch, které jsou podle ní přísně chráněny.

³⁹ Viz webové stránky: http://www.coe.int/t/e/Cultural_Co-operation/Environment/Nature_and_biological_diversity/.

Péče o biotopy zůstává zdaleka nejen nejúčinnějším, ale většinou i nejlevnějším způsobem, jak v krajině udržet životaschopné populace původních planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů.

Orgány Úmluvy

Hlavním rozhodujícím orgánem Bernské úmluvy je Stálý výbor, v němž jsou zastoupeny všechny smluvní strany a který se schází každý rok.

Úmluva má zvláštní kontrolní mechanismus, kdy občan nebo organizace ze státu, který je smluvní stranou Bernské úmluvy, může upozornit Sekretariát, že podle jejich názoru neplní vláda dané země v určitém konkrétním případě závazky z Úmluvy. Stálý výbor tuto stížnost v případě, že je oprávněná, vyslechne a požádá vládu příslušné země o oficiální stanovisko. Pokud dá za pravdu stěžovateli, navrhne uvedenému státu konkrétní doporučení pro nápravu a vyzve jej, aby je splnil. Případ je uzavřen, pokud Stálý výbor uzná, že uvedená smluvní strana jeho doporučení splnila dostatečným způsobem.

Zasedání Stálého výboru se účastní také zástupci nevládních organizací, občanských sdružení a odborných společností. Vedle zástupců vlád mají rovněž možnost vyjadřovat se k projednávaným otázkám, ale nemají právo hlasovat.

Některé případy řešené na základě Bernské úmluvy:⁴⁰

Kareta obecná, Patara, Turecko - případ se týká pláže v oblasti Patara, která je hlavním hnízdištěm mořské želvy karety obecné (Příloha II Bernské úmluvy) a která je podle některých zpráv ohrožena stavebními projekty. Stálý výbor přijal doporučení na ochranu želvy karety obecné v Pataře (č. 54, 1996) a doporučení o ochraně některých hnízdišť mořských želv v Pataře (č. 66). Turecká vláda předložila svou zprávu na žádost Sekretariátu Bernské úmluvy.

Poloostrov Akamas, Kypr – tento případ se týká výstavby rozsáhlého turistického komplexu, který i přes veškerou snahu, může mít škodlivý účinek na ekologicky cennou oblast, ve které žije mnoho vzácných druhů rostlin a živočichů. Tato oblast je známým hnízdištěm zelené želvy (*Chelonia Mydas*). Stálý výbor se začal případem zabývat a na svém 17. setkání přijal doporučení (č. 63, 1997), ve kterém žádá kyperskou vládu, mimo jiné, aby

⁴⁰ Jednotlivé případy jsou dostupné na webových stránkách Rady Evropy: http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/conventions/bern/Monitoring_en.asp#TopOfPage (květen 2009).

prohlásila poloostrov Akamas národním parkem. Situaci na poloostrově Akamas sleduje Cyprus Conservation Foundation⁴¹.

Křeček polní, Nizozemí - tento případ se týká ochrany křečka polního (*Cricetus Cricetus*) v Nizozemí. Podle výzkumu z roku 1994 se v Nizozemí nachází pouze 92 nor křečků, z nichž je obydleno pouze 58 %. Situace se od roku 1994 nadále zhoršuje. Stálý výbor na svém 19. zasedání přijal doporučení na ochranu křečka polního v Evropě (č. 79, 1999).

Úmluva v České republice

Česká republika k Bernské úmluvě (č. 107/2001 Sb. m. s.) přistoupila s výhradami proti zařazení některých ptačích a savčích predátorů (vlk, medvěd hnědý, káně lesní, káně rousná, jestřáb lesní, poštolka obecná, výr velký) do Přílohy II. Tato výhrada se týká i zařazení sudokopytníka, kozy bezoárové, která není na našem území původním druhem a vyskytuje se pouze v oborovém chovu.

Další výhradou přistoupení ČR je zařazení poloautomatických a automatických zbraní se zásobníkem schopným pojmout více než dva náboje z důvodu povoleného používání těchto zbraní k lovu zákonem č. 23/1962 Sb., o myslivosti, do Přílohy IV.

Přes tyto výhrady je ČR plnohodnotným členem Úmluvy a podává pravidelné zprávy o jejím naplňování. Gestorem je Ministerstvo životního prostředí za spolupráce Agentury ochrany přírody a krajiny České republiky. Pracovníci Agentury se zapojili do aktivní účasti v odborných pracovních skupinách Úmluvy již na začátku 90. let.

Na území ČR byla v rámci přípravy vytvořena soustava chráněných území Evropských společenství Natura 2000, vymezeny lokality soustavy Smaragd, zaměřené na výskyt celoevropsky významných druhů planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů z Přílohy I. a II. přírodních stanovišť.

Česká republika přejala závazky Úmluvy k ochraně druhů a stanovišť⁴² zákonem o ochraně přírody a krajiny (č. 114/1992 Sb.)⁴³, zákonem o myslivosti (č. 449/2001 Sb.) a zákonem na ochranu zvířat proti týrání (č. 246/1992 Sb.) spolu s prováděcími vyhláškami.

Zákon o ochraně přírody a krajiny rovněž přejímá důležité směrnice ES v ochraně přírody, a to zejména směrnici 79/409/EHS o ochraně volně žijících ptáků a 92/43/EHS o ochraně

⁴¹ Více informací na webových stránkách <http://www.conservation.org.cy>.

⁴² Další informace o Bernské úmluvě v ČR lze nalézt na webových stránkách: <http://www.chm.nature.cz> a na stránkách <http://www.cms.int/>.

⁴³ Druhy vyjmenované v Přílohách I, II, III jsou chráněné prostřednictvím vyhlášky č. 395/1992 Sb.

přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, které plně odrážejí ustanovení Bernské úmluvy.

Shrnutí

Bernská úmluva se týká ochrany evropské fauny, flóry a přírodních stanovišť. Česká republika přejala závazky z Úmluvy zákonem o ochraně přírody a krajiny (č. 114/1992 Sb.), zákonem o myslivosti (č. 449/2001 Sb.) a zákonem na ochranu zvířat proti týrání (č. 246/1992 Sb.).

Na území ČR byla v vytvořena soustava chráněných území Evropských společenství Natura 2000 a vymezeny lokality soustavy Smaragd, zaměřené na výskyt celoevropsky významných druhů planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů a přírodních stanovišť.

Úmluva obsahuje zvláštní kontrolní mechanismus: občan nebo organizace ze státu, který je smluvní stranou Bernské úmluvy, může upozornit Sekretariát, že podle jejich názoru vláda dané země neplní v určitém konkrétním případě závazky z Úmluvy.

4.5 Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů

Na konferenci ve Stockholmu v roce 1972 byla přijata řada doporučení, jedním z nich i to, že vlády by měly zvážit nutnost přijetí mezinárodní úmluvy za účelem ochrany živočichů, kteří obývají mezinárodní vody nebo migrují z jednoho teritoria do jiného.

Nedostatečná ochrana migrujících živočichů v každém stádiu jejich migrace by mohla vážně poškodit snahy zachovat jejich populaci. Příkladem může být jeřáb bílý (*Grus leucogeranus*), který je relativně v bezpečí ve svém hnízdišti v Rusku a v Indii, kde přezimovává, ale jeho počet poklesl v důsledku jeho lovu na jeho migrační cestě přes Pákistán a Afghánistán. Pokles populace mnoha druhů ptáků hnízdících v Severní Americe byl způsoben odlesněním a používáním pesticidů v Centrální a Jižní Americe, kde tyto druhy přezimovávají.⁴⁴

Ustanovení již existujících mezinárodních smluv na ochranu migrujících živočichů postrádaly jednotnost a pokrývaly pouze část migrujících živočichů. Bonnská úmluva by měla zajistit jednotnost a ochranu celého spektra migrujících živočichů.

Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů (*Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals*, č. 127/1994, dále jen „Úmluva“) byla sjednána dne 23. června 1979 v Bonnu. Úmluva byla sjednána v rámci UNEP⁴⁵ a platí od roku 1983. ČR je členskou zemí Úmluvy ode dne 1. května 1994.

Cílem této Úmluvy je ochrana stěhovavých druhů ptáků, savců, ryb a bezobratlých ve všech areálech jejich výskytu, včetně míst k odpočinku na migračních cestách. V současné době má úmluva 110 smluvních stran.

“**Stěhovavý druh**” znamená celou populaci nebo kteroukoli geograficky oddělenou část populace jakéhokoliv druhu nebo nižšího taxonu⁴⁶ volně žijících živočichů, pro něž platí, že významná část jejich příslušníků cyklicky a předvídatelně překračuje jednu nebo více hranic jurisdikce státu (čl. 1 Bonnské úmluvy).

⁴⁴ Lyster S.: *International Wildlife Law*, Grotius Publications Ltd., Cambridge, 1985, str. 278.

⁴⁵ Program OSN pro životní prostředí (UNEP) byl založen v roce 1972 Valným shromážděním OSN. Posláním UNEPu je stimulovat a koordinovat akce na ochranu životního prostředí. Ústředí UNEP sídlí v keňském hlavním městě Nairobi. V současné době se činnost UNEPu zaměřuje na monitoring životního prostředí, hodnocení vlivů, výzkum, shromažďování a rozšiřování informací, včetně systémů včasného varování, čistotu vod, prohlubování spolupráce mezinárodních environmentálních úmluv, vytváření nástrojů pro politická rozhodování ve prospěch životního prostředí a pomoc africkým zemím. Více informací lze nalézt na webových stránkách <http://www.unep.cz/unep.php>.

⁴⁶ Název souboru jedinců lišících se určitými znaky a vlastnostmi od všech jiných taxonů.

V původním návrhu textu Úmluvy byl uveden výraz „periodicky“, tento výraz byl ale nahrazen pojmem „cyklicky“. Úmyslem bylo zahrnout druhy žijící v hraničních oblastech, které mohou být relativně sedavé, ale nicméně pravidelně putují tam a zpět přes národní hranice.

Ve zprávě americké delegace se uvádělo, že druhy žijící v hraničních oblastech se nepovažují za migrující pro účely této Úmluvy, ledaže jejich pohyb přes hranice je z důvodu sezónních nebo dlouhodobějších vlivů na životní prostředí.

Konference přesto rozhodla o zařazení horské gorily (*Gorilla gorilla beringei*) do Přílohy I, ačkoli není jisté, zda její přecházení je cyklické a předvídatelné. Tento živoch žije v hraničních oblastech Rwandy, Ugandy a Konga a pravidelně překračuje národní hranice. Tento fakt ukazuje, že většina stran Úmluvy nesouhlasila s restriktivním americkým výkladem pojmu „migrující“.

Během přípravy definice, která zahrnuje všechny stěhovavé druhy, se objevily pokusy (Austrálie, Kanady, Japonska, Nového Zélandu, USA a SSSR⁴⁷) vyloučit určité mořské druhy, konkrétně ryby a korýše. Výše uvedené státy se domnívaly, že jejich zahrnutí do definice by mohlo ohrozit již existující mezinárodní smlouvy.

Smluvní strany uznaly důležitost ochrany stěhovavých druhů a přislíbily, že věnují zvláštní pozornost těm druhům, jejichž zachovný status je nepříznivý.

“**Areálový stát**” ve vztahu k určitému stěhovavému druhu označuje jakýkoli stát, který vykonává jurisdikci nad kteroukoli částí areálu stěhovavého druhu, nebo stát, pod jehož vlajkou plující lodi se zabývají lovem tohoto stěhovavého druhu mimo hranice státní jurisdikce.

ČR je v současnosti areálovým státem pro 8 druhů ptáků z Přílohy I: husu malou (*Anser erythropus*), bernešku rudokrkou (*Branta ruficollis*), poláka malého (*Aythya nyroca*), orla mořského (*Haliaeetus albicilla*), orla volavého (*Aquila clanga*), orla královského (*Aquila heliaca*), dropa velkého (*Otis tarda*) a rákosníka ostřicového (*Acrocephalus paludicola*).

Tři z uvedených druhů na území ČR pravidelně hnízdí, ostatní druhy se vyskytují pouze na tahu. Většina druhů Přílohy I není lovena (podle myslivecké legislativy jsou berneška rudokrká, polák malý, oba orli rodu *Aquila* a drop velký řazeny mezi lovné druhy s celoročním hájením), s výjimkou možnosti lovu husy malé od září do konce února. V Příloze II jsou vyjmenovány stěhovavé druhy živočichů, jejichž ochraně by prospěly

⁴⁷ Aliance týkající se této otázky poskytuje zajímavou ilustraci toho, jak otázky ochrany a využívání přírodních zdrojů mohou překročit běžnou míru politické loajality. USA reprezentovaly v jedné pracovní skupině názory SSSR (Lyster S.: *International Wildlife Law*, Grotius Publications Ltd., Cambridge, 1985, str. 282).

konkrétně zaměřené mezinárodní dohody. Příloha v současnosti zahrnuje celkem 159 druhů obratlovců (138 druhů ptáků a 21 druhů savců), pro které je naše republika areálovým státem. V současnosti je v platnosti celá řada dohod a memorand v rámci Bonnské úmluvy, z nichž se České republiky a její fauny týkají tři.

„**Záchovný status stěhovavého druhu**” označuje souhrn vlivů, které působí na stěhovavé druhy a mohou se projevit na jejich dlouhodobém rozšíření a početnosti (čl. 1 Bonnské úmluvy). Záchovný status bude považován za nepříznivý, jestliže není splněna kterákoli z následujících podmínek (čl. 1, písm. c):

- údaje o populační dynamice naznačují, že se stěhovavý druh udržuje na dlouhodobém základě jako životaschopná složka svého ekosystému;
- areál stěhovavého druhu se v současnosti nezmenšuje, ani se pravděpodobně v dlouhodobém výhledu nezmenší;
- současně existuje a v dohledné budoucnosti bude existovat dostatek stanovišť pro dlouhodobé udržení populace stěhovavého druhu;
- rozšíření a početnost stěhovavého druhu se blíží historickému výskytu a úrovni v rozsahu výskytu potenciálních vhodných ekosystémů a v rozsahu, který je v souladu s rozumným hospodařením a živou přírodou.

Strany této úmluvy podniknou buď samy nebo ve vzájemné spolupráci vhodné a nezbytné kroky k ochraně těchto druhů a jejich stanovišť.

Pro dosažení cílů této úmluvy mají strany dva úkoly:

- usilovat o zajištění bezprostřední ochrany stěhovavých druhů zahrnutých v Příloze I; a
- usilovat o uzavření dohod o ochraně a hospodaření, pokud jde o stěhovavé druhy, zahrnuté do Přílohy II.

V Úmluvě není přímo stanovena povinnost chránit druhy uvedené v Příloze II, ale požaduje, aby státy usilovaly o uzavření těchto dohod na jejich ochranu. Dále se smluvní státy zavázaly, že budou provádět akce k zabránění toho, aby se některý stěhovavý druh stal ohroženým.

Státy, které jsou areálovými státy stěhovavého druhu, uvedeného na seznamu v Příloze I, zakáží lov zvířat, které náležejí k tomuto druhu (čl. III odst. 5). Výjimky z tohoto zákazu jsou možné jen tehdy, jestliže jde o lov k vědeckým účelům, lov má sloužit pro podporu

rozmnožení nebo přežití postiženého druhu, lovení má sloužit k uspokojení potřeb těch, kdo takový druh tradičně užívají k uhájení svého živobytí nebo pokud to vyžadují mimořádné okolnosti. Za předpokladu, že výjimky jsou co do svého obsahu přesně vymezeny a omezeny co do doby a místa. Takový lov nemá danému druhu přinášet nevýhody.

Článek III odst. 5 může mít dalekosáhlé důsledky. Jako dobrý příklad poslouží kareta (*Lepidochelys kempii*), která je zahrnuta do Přílohy I. Kareta jako ostatní druhy mořských želv je náchylná k uvíznutí v rybářských sítích. Červená kniha IUCN uvádí, že hlavní příčinou hrozbou pro tento druh je právě každoroční uvíznutí několik stovek jedinců ve vlečných sítích sloužících k lovu krevet v Mexickém zálivu. Od té doby, co je zapletení želv do vlečných sítí považováno za „chytání“ nebo „vyrušování“, i tehdy pokud jde o neúmyslné zabíjení želv, je správné usuzovat, že článek III odst. 5 Úmluvy stanoví právní povinnost stran, které jsou areálovými státy karety zakázat používání vlečných sítí v oblastech, kde se tato želva vyskytuje, pokud nejsou vlečné sítě upraveny, tak aby tento druh neohrožovaly.

Orgány

Rozhodovacím orgánem podle této Úmluvy je **Konference stran**. Sekretariát svolává řádná zasedání Konference stran v intervalech ne delších než tři roky. Konference stran reviduje uskutečňování této Úmluvy, přezkoumává pokrok, dosažený v ochraně stěhovavých druhů, přijímá a projednává zprávy předložené Vědeckou radou, Sekretariátem, kteroukoli stranou nebo kterýmkoli stálým sborem, zřízeným v souladu s některou dohodou.

Konference stran ustanovila na svém prvním zasedání Vědeckou radu. Vědecká rada poskytuje poradenskou činnost Konferenci stran, Sekretariátu, podává doporučení o výzkumu týkajícího se stěhovavých druhů, provádí vyhodnocování výsledků takového výzkumu za účelem zjištění zachovného statusu stěhovavého druhu a dále podává zprávy Konferenci o ochranných opatřeních. Vědecká rada také podává doporučení Konferenci stran k tomu, aby do Přílohy I nebo II byl zapsán určitý stěhovavý druh, spolu s vyznačením areálu tohoto stěhovavého druhu.

Stejně jako jiné mezinárodní úmluvy umožňuje i Bonnská úmluva zástupcům různých organizací účast na zasedání Konference. Zástupci se mohou účastnit jako pozorovatelé, nemají právo ovšem hlasovat.

Příloha II povede seznam stěhovavých druhů s nepříznivým zachovným statusem, pro jejichž zachování se vyžadují mezinárodní dohody⁴⁸. Strany, které jsou areálovými státy stěhovavých druhů uvedených na seznamu Přílohy II, se vynasnaží uzavřít dohody, které by těmto druhům přinesly prospěch.

Současné regionální dohody:

- Dohoda o ochraně tuleňů ve Wattovém moři (1990)
- Dohoda o ochraně populací evropských netopýrů (*EUROBATS* 1991)
- Dohoda o ochraně africko-euroasijských stěhovavých vodních ptáků (*AEWA* 1995)
- Dohoda o ochraně malých kytovců Baltského a Severního moře (*ASCOBANS* 1991)
- Dohoda o ochraně kytovců Černého moře, Středozemního moře a přilehlé oblasti Atlantského oceánu (*ACCOBAMS* 1996)
- Dohoda o ochraně albatrosů a bouřňáků (*ACAP* 2001)
- Dohoda o ochraně goril (2007)

Některá z memorand o porozumění⁴⁹:

- Memorandum o porozumění při ochraně a managementu středoevropské populace dropa velkého (2000)
- Memorandum o opatřeních k ochraně kolihy tenkozobé (1994)
- Memorandum o porozumění při opatřeních k ochraně jeřába bílého (1998)
- Memorandum o porozumění při ochraně rákosníka ostřicového (2003)
- Memorandum o porozumění při ochraně a navrácení jelena bucharského (2002)
- Memorandum o porozumění při ochraně a managementu mořských želv a jejich stanovišť v Indickém oceánu a jihovýchodní Asii (2001)
- Memorandum o porozumění při ochranných opatřeních u mořských želv na Atlantském pobřeží Afriky (1999)

Jestliže spor v otázce interpretace či aplikace ustanovení této Úmluvy není možné urovnat vyjednáváním mezi stranami, mohou strany po vzájemné dohodě předložit spor k arbitráži, zejména u Stálého soudu v Haagu.

⁴⁸ “Dohoda” označuje mezinárodní dohodu, jež se vztahuje k zachování jednoho či více druhů stěhovavých živočichů (článek IV a V Bonnské úmluvy).

⁴⁹ Všechna memoranda lze najít na webových stránkách: <http://www.cms.int/species/index.htm> (únor 2009).

Bonnská úmluva nebyla přijata jako smlouva poskytující pomoc rozvojovým a chudým zemím (jako např. Úmluva UNESCO o světovém dědictví), ale i přesto rozvojové státy obdrží alespoň nějakou pomoc, aby byly schopny přispět k dosažení cílů Úmluvy.

V současnosti je v platnosti celá řada dohod a memorand v rámci Bonnské úmluvy, z nichž se České republiky a její fauny týkají 3 následující:

Dohoda o ochraně netopýrů v Evropě (č. 208/1994 Sb.)

V rámci Bonnské úmluvy byla uzavřena v souladu s ustanoveními odstavce 3 článku IV Úmluvy Dohoda o ochraně netopýrů v Evropě (*EUROBAT*⁵⁰, dále jen „Dohoda“). Dohoda byla sjednána v rámci *UNEP*⁵¹ na základě Úmluvy a platí od ledna 1994. ČR je členskou zemí ode dne 26. března 1994. Mezi základní povinnosti smluvních stran dle této dohody patří zákaz úmyslného odchytu, držby nebo zabíjení netopýrů s výjimkou, že k tomu vydá souhlas její kompetentní orgán.

Závazky plynoucí z Dohody jsou upraveny v českém právním řádu v zákoně o ochraně přírody a krajiny takto:

- ustanovení § 10 zákona upravuje obecnou ochranu všech jeskyní a obsahuje zejména zákaz jejich ničení či poškozování (zimoviště netopýrů),
- nejhodnotnější území s výskytem jeskyní, propastí a jiných krasových jevů, na něž jsou netopýři svým způsobem života zejména vázáni, jsou vyhlášena za zvláště chráněná
- netopýři jsou v ČR chráněni, a to jak v rámci obecné ochrany všech živočichů, tak zejména jako zvláště chráněné druhy,
- pro stanoviště ohrožených druhů netopýrů se vyhláší evropsky významné lokality v rámci soustavy NATURA 2000.

Dohoda o ochraně africko-euroasijských stěhovavých vodních ptáků (*Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds – AEWA*, 1995, č. 45/2006 Sb.m.s.)

Dohoda vstoupila v platnost v roce 1999. Cílem dohody je ochrana, monitoring a výzkum populací 172 druhů⁵² stěhovavých vodních ptáků na rozsáhlém území od hnízdišť v Evropě a přiléhající části Asie, přes tahové cesty a shromaždiště ptáků až po zimoviště na africkém kontinentu. V České republice se vyskytuje celkem 76 druhů zahrnutých v dohodě *AEWA*.

⁵⁰ Více informací lze nalézt na webových stránkách <http://www.eurobats.org/>.

⁵¹ Program OSN pro životní prostředí (UNEP), viz výše poznámka 41.

⁵² Potáplice, potápky, veslonozí, brodiví, vrubozobí, krátkokřídlí a bahňáci.

Memorandum o porozumění při ochraně a managementu středoevropské populace dropa velkého (*Memorandum of Understanding on the Conservation and Management of the Middle-European Population of the Great Bustard*)

Memorandum bylo v roce 2000 otevřeno k podpisu pro všechny středoevropské areálové státy dropa velkého. Cílem je záchrana populace dropa velkého ve střední Evropě, jejíž početnost v uplynulých zhruba 30 letech dramaticky poklesla na zlomek původního počtu⁵³.

V ČR vstoupilo v platnost dne 18. února 2008. Česká republika se zavázala ve spolupráci s místními zemědělci zlepšit kvalitu biotopů na zimovišti dropů, podpořit projekty monitoringu, výzkumu a ochrany dropa a pokračovat v možnostech vyhlášení chráněného území pro dropa na jižní Moravě.

Shrnutí

Bonnská úmluva má za cíl ochranu stěhovavých druhů ptáků, savců, ryb a bezobratlých ve všech areálech jejich výskytu, včetně míst k odpočinku na migračních cestách. Na rozdíl od existujících mezinárodních smluv na ochranu migrujících živočichů, které pokrývaly pouze část migrujících živočichů, má Bonnská úmluva zajistit jednotnost a ochranu celého spektra migrujících živočichů.

Smluvní státy mají usilovat o uzavření dohod o ochraně a hospodaření, pokud jde o stěhovavé druhy, zahrnuté do Přílohy II. České republiky a její fauny se týkají Dohoda o ochraně netopýrů v Evropě, Dohoda o ochraně africko-euroasijských stěhovavých vodních ptáků a Memorandum o porozumění při ochraně a managementu středoevropské populace dropa velkého.

⁵³ Těžiště výskytu středoevropské populace je v současnosti v Maďarsku.

4.6 Úmluva o architektonickém dědictví

Úmluva o architektonickém dědictví (*Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe*, č. 73/2000 Sb.m.s., dále jen „Úmluva“) byla přijata v Granadě dne 3. října 1985. Stranami Úmluvy jsou členské státy Rady Evropy. Vstoupila v platnost dne 1. prosince 1987. Tato úmluva patří do oblasti památkové péče. Úmluva je součástí právního řádu České republiky s účinností dnem 1. června 2002.

Hlavním účelem Úmluvy je posílení a podpora politiky na ochranu a povznesení Evropského dědictví. Úmluva zakládá principy evropské spolupráce v oblasti ochrany architektonického dědictví. Úmluva se skládá z preambule a 27 článků .

Přijetí této Úmluvy předcházela Evropská charta architektonického dědictví přijatá Výborem ministrů Rady Evropy dne 26. září 1975. Preambule Úmluvy uvádí, že architektonické dědictví je nenahraditelným výrazem bohatství a různorodosti kulturního dědictví Evropy, nedocenitelným svědectvím naší minulosti a společným dědictvím všech Evropanů.

Definice **architektonického dědictví** je uvedena v čl. 1. Výrazem „architektonické dědictví“ se rozumí památky, architektonické soubory a místa, která jsou pozoruhodná svým historickým, archeologickým, uměleckým, vědeckým, společenským nebo technickým významem. Podrobněji jsou tyto nemovité statky popsány jako:

- **památky:** všechny budovy a konstrukce, včetně jejich vestavěného zařízení a vybavy,
- **architektonické soubory:** homogenní skupiny městských nebo venkovských budov,
- **místa:** kombinovaná díla člověka a přírody, jimiž jsou oblasti částečně zastavěné a dostatečně charakteristické a homogenní.

Za účelem přesné identifikace památek, architektonických souborů a míst, které mají být chráněny, se každá Strana zavazuje vést jejich soupisy (čl. 2). V čl. 3 je uveden závazek Stran přijmout zákonná opatření na ochranu architektonického dědictví. Čl. 4 tato zákonná opatření upřesňuje. Strany se zavázaly zavést patřičné procedury dohledu a autorizace a dále mají předcházet znetvoření, zchátrání nebo demolici chráněných statků. V tomto směru se každá Strana zavazuje zavést legislativu, která:

- vyžaduje příslušnému úřadu předložit jakýkoli plán na demolici nebo změnu památek, které jsou již chráněné nebo se u nich vede ochranné řízení, jakož i jakýkoli plán, který ovlivňuje jejich okolí,

- vyžaduje příslušnému úřadu předložit jakýkoli plán ovlivňující architektonický soubor nebo místo, který obsahuje demolici budov, výstavbu nových budov nebo závažné změny, které se dotýkají charakteru architektonického souboru nebo místa,
- povoluje, aby veřejné úřady požadovaly po majiteli chráněného statku provedení prací, a nebo aby provedly takové práce samy, pokud tak majitel neučiní,
- umožňuje povinný výkup chráněného statku.

Jako příklad neúspěšné ochrany architektonického dědictví lze uvést případ demolice **Kulturního domu Trávník v Přerově**, které se i přes úpravu závazků z této Úmluvy v zákoně o státní památkové péči (č. 20/1987 Sb.) nepodařilo zabránit. Vlastník sice má právo svou věc zničit, ale v případě převažujícího veřejného zájmu na zachování takového předmětu je možné jeho vlastnické právo k nemovitosti omezit (čl. 11 odst. 3 Listiny) a tím demolici zabránit.

Tento případ ukazuje na problém, který vzniká v případě neúspěšné snahy doručit vyrozumění o zahájení řízení o prohlášení za kulturní památku do sídla vlastníka – právnické osoby. Pokud jde o ochranu potenciální nemovité kulturní památky v době jejího ohrožení demolicí, bývá zpravidla možné adresáta (vlastníka nemovitosti) zastihnout přímo na místě při provádění činností, jichž by se měl v souladu ustanovením § 3 odst. 3) památkového zákona zdržet.

De lege ferenda by bylo vhodné zavést úpravu, podle které by doručení rozhodnutí stavbyvedoucímu bylo dostatečným. V takovém případě by tuto osobu mohla stihnout správní sankce dle ustanovení § 35 odst. 1 písm. a) zákona č. 20/1987 Sb. za porušení ustanovení § 3 odst. 3) památkového zákona.

Každá Strana se zavazuje zakázat přemístění celku nebo části jakékoli chráněné památky (kromě případů, kdy fyzická ochrana takových památek přemístění nezbytně vyžaduje). Příslušný úřad přijme nezbytná bezpečnostní opatření k jejich demontáži, převozu a opětovnému postavení na vhodném místě (čl. 5). V čl. 6 se Strany zavázaly podporovat soukromé iniciativy v oblasti údržby a restaurování architektonického dědictví. Dále se tento článek zabývá financováním údržby a restaurování architektonického dědictví.

S cílem omezit fyzické chátrání architektonického dědictví se každá Strana zavazuje podporovat vědecký výzkum za účelem zjištění a analyzování škodlivých účinků znečištění ovzduší a jejich následné odstranění (čl. 8). Sankce za porušení zákona chránícího architektonické dědictví jsou upraveny v článku 9 (závazek pro pachatele zbourat nově

postavenou budovu, která nevyhovuje požadavkům, nebo uvést chráněný statek do původního stavu).

Článek 10 se zabývá integrovanou politikou konzervace. Stanovuje ochranu architektonického dědictví jako základní cíl plánování územního rozvoje města a venkova. Strany mají podporovat programy restaurování a údržby architektonického dědictví, činit z konzervace, propagace a zhodnocování architektonického dědictví významný prvek kulturní politiky, politiky životního prostředí a územního plánování. Také mají v rámci procesu územního plánování podporovat konzervaci a užívání určitých budov, jejichž vlastní význam by nebyl dostatečným důvodem k ochraně podle čl. 3 odst. 1 této Úmluvy, ale které jsou zajímavé z hlediska svého umístění v městském nebo venkovském prostředí a z hlediska kvality života.

Užívání a rozvoj tradičních dovedností a materiálů je nezbytné pro budoucnost architektonického dědictví. Každá Strana se zavazuje podporovat výuku různých povolání a řemeslných živností spjatých s konzervací architektonického dědictví (čl. 16).

Strany se zavazují podporovat využívání chráněných statků s ohledem na potřeby současného života a adaptaci starých budov pro nové účely, je-li to vhodné a při současném respektování architektonického a historického charakteru dědictví (čl. 11).

Strany uznávají hodnotu zpřístupnění chráněných statků veřejnosti, proto se zavazují přijmout opatření, která budou nutná k zajištění toho, aby důsledky tohoto zpřístupnění (jakékoli stavební úpravy) neovlivnily negativně architektonický a historický charakter takových statků a jejich okolí (čl. 12).

S cílem rozšířit dopad opatření k ochraně, restaurování a propagaci architektonického dědictví se každá Strana zavazuje zřídit náležité mechanismy pro poskytování informací, konzultace a spolupráci mezi státem, úřady, kulturními institucemi, spolky a veřejností; a také podporovat rozvoj sponzorování a neziskových spolků činných v tomto oboru (čl. 14). Strany se dohodly na vzájemné výměně informací a zkušeností v oblasti ochrany architektonického dědictví.

Výbor ministrů Rady Evropy v souladu s čl. 17 Statutu Rady Evropy⁵⁴ zřídil **Výbor expertů**. Jeho úkoly jsou uvedeny v demonstrativním výčtu v článku 20. Výbor expertů má pravidelně předkládat Výboru ministrů Rady Evropy:

- zprávu o politice konzervace architektonického dědictví a o své vlastní činnosti,

⁵⁴ Statut Rady Evropy, viz webové stránky: <http://www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=18644> (Květen 2008).
čl. 17: „Výbor ministrů může zřídit poradní a technické výbory nebo komise ke každému zvláštnímu účelu, který považuje za potřebný.“

- návrhy opatření směřující k realizaci ustanovení této Úmluvy a informovat veřejnost,
- doporučení týkající se přistoupení nových členů.

Čl. 21 upravuje vztah této Úmluvy s Úmluvou o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (1972) a Úmluvou o ochraně archeologického dědictví (1969). Ustanovení této Úmluvy nejsou na újmu uplatňování konkrétních příznivějších ustanovení týkajících se ochrany statků (popsaných v čl. 1), jak jsou zakotvena v těchto dvou úmluvách.

Kterýkoli stát může při podpisu nebo při ratifikaci učinit výhradu týkající se přijetí legislativy, která povoluje, aby veřejné úřady požadovaly po majiteli chráněného statku, aby provedl práci, a nebo aby provedly takovou práci samy, pokud tak majitel neučiní a také přijetí legislativy, která umožňuje povinný výkup chráněného statku (čl. 4 odst. 2 písm. c) a d)). Žádné další výhrady členské státy učinit nesmí (čl. 25).

Shrnutí

Úmluva o architektonickém dědictví byla přijata v roce 1985 a patří do oblasti památkové péče. Stranami Úmluvy jsou členské státy Rady Evropy. Úmluva zakládá principy evropské spolupráce v oblasti ochrany architektonického dědictví, které je nenahraditelným výrazem bohatství a různorodosti kulturního dědictví Evropy.

Jako příklad neúspěšné ochrany architektonického dědictví v této kapitole uvádím případ demolice Kulturního domu Trávník v Přerově, kterému se i přes úpravu závazků z této Úmluvy v zákoně o státní památkové péči (č. 20/1987 Sb.) nepodařilo zabránit.

4.7 Úmluva o archeologickém dědictví

Dne 16. ledna 1992 byla ve Vallettě přijata revidovaná Maltská konvence neboli Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy (*European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage*, č. 99/2000 Sb.m.s., dále jen „Úmluva“). Pro Českou republiku vstoupila v platnost dne 23. září 2000. Revidované úmluvě předcházela Úmluva o archeologickém dědictví z roku 1969. Stranami Úmluvy jsou také členské státy Rady Evropy. Stejně jako předchozí úmluva i tato Úmluva patří do oblasti památkové péče.

Cílem Rady Evropy je dosáhnout těsnější jednoty mezi jejími členy zejména za účelem ochrany jejich společného dědictví. Archeologické dědictví je základem pro poznávání minulosti celého lidstva. Evropské archeologické dědictví, jež poskytuje doklady o dávné historii, je ohroženo narůstajícím počtem velkých rozvojových projektů, přirozenými riziky, tajnými nebo nevědecky prováděnými vykopávkami a nedostatečnou informovaností veřejnosti.

Cílem Úmluvy je omezovat riziko poškozování archeologického dědictví a prosazovat jeho uchování prostřednictvím výměny expertů a porovnáváním zkušeností. Prioritou této Úmluvy je ochrana archeologického fondu v jeho přirozeném prostředí. Za území s archeologickými nálezy se přitom považuje celé území naší republiky, kromě míst vytěžených či jinak prokazatelně znehodnocených.

Česká republika se nachází na křižovatkách různých evropských kultur, což výrazně přispělo k jedinečnosti a bohatosti archeologických nálezů na našem území.⁵⁵ V českém právním řádu jsou závazky z Úmluvy provedeny zákonem o státní památkové péči (č. 20/1987 Sb., ve znění vyhlášky č. 242/1991 Sb.).

Definice **archeologického dědictví** je obsažena v čl. 1. Za jeho součásti se považují veškeré pozůstatky a objekty a jakékoli jiné stopy po lidstvu z minulých období,

- jejichž uchování a studium umožňuje sledovat vývoj historie lidstva a jeho vztah k přirozenému prostředí,
- o nichž jsou hlavními zdroji informací vykopávky nebo objevy,
- které jsou situovány na jakémkoli místě, které spadá pod jurisdikci Stran.

⁵⁵ Dodnes řada celoevropsky známých pravěkých kultur nese jména podle nalezišť na českém území (Únětická, Knovízská, Bylanská aj.).

Do archeologického dědictví se zahrnují stavby, konstrukce, skupiny budov, zastavěná území, movité objekty a také jejich související prostředí. Mohou se nacházet jak na souši, tak pod vodou.

Strany se zavázaly zavést nezbytné postupy pro naplnění cílů Úmluvy. K nim patří vedení soupisu archeologického dědictví, klasifikace chráněných památek a oblastí, vytvoření archeologických rezervací za účelem uchování hmotných důkazů pro budoucnost, povinnosti nálezce ohlásit příslušným úřadům náhodný nález (čl. 2). Dále se strany zavázaly přijmout opatření k zákazu a omezení nezákonných vykopávek a zajistit povolování vykopávek pouze kvalifikovaným osobám.

Integrovaná ochrana archeologického dědictví je upravena v článku 5. Každá strana Úmluvy se zavazuje:

- že se bude snažit sladit a spojit požadavky archeologie a územních rozvojových plánů (zajištěním účasti archeologů na vytváření politiky ochrany a konzervace archeologicky zajímavých lokalit),
- zajistit, aby archeologové a pracovníci územního plánování vedli konzultace ohledně úpravy územních plánů (jež by mohly mít nepříznivé dopady na archeologické dědictví) a řádného vědeckého bádání a publikaci jeho závěrů,
- zajistit, aby vyhodnocení dopadů na životní prostředí a z nich vyplývající rozhodnutí plně přihlížela k archeologickým nalezištím a jejich umístění,
- zabezpečit konzervaci archeologického dědictví, nalezeného během stavebních prací, na původním místě, bude-li to proveditelné,
- zajistit vhodné zpřístupnění archeologických nalezišť veřejnosti.

Potřeba chránit archeologické dědictví by se měla odrážet v politice územního plánování měst i venkova a kulturního rozvoje. Financování archeologického výzkumu a konzervace je upraveno v čl. 6. Úmluva zdůrazňuje, že odpovědnost za ochranu archeologického dědictví by měla dopadat nejen na přímo dotčený stát, ale na všechny evropské země. Strany Úmluvy budou informovat příslušné úřady ve státě původu (jenž je smluvní Stranou této Úmluvy) o všech nabídkách, u nichž je podezření, že pocházejí z nepovolených nebo nezákonně povolených vykopávek.

Dále se Strany zavázaly podniknout kroky nezbytné k zajištění toho, aby muzea a podobné instituce, jejichž přírůstková politika je pod kontrolou státu, nenabývaly součástí archeologického dědictví, u nichž je podezření, že pocházejí z nekontrolovaných nálezů,

anebo z nepovolených nebo nezákonně povolených vykopávek. Tuto problematiku upravuje v ČR zákon o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty (č. 71/1994 Sb.)

Orgány

V souladu s článkem 17 Statutu Rady Evropy⁵⁶ zřídil Výbor ministrů Rady Evropy Výbor expertů. **Výbor expertů** má za úkol sledovat její uplatňování; v článku 13 je uveden demonstrativní výčet jeho činností:

- pravidelně předkládat Výboru ministrů Rady Evropy zprávu o politice v oblasti ochrany archeologického dědictví,
- navrhnout Výboru ministrů Rady Evropy opatření směřující k realizaci ustanovení této Úmluvy a informování veřejnosti o jejím účelu.

Závěrečná ustanovení (čl. 14) upravují vztah revidované Úmluvy o archeologickém dědictví k Úmluvě z roku 1969: „Žádný stát, jenž je stranou Úmluvy o ochraně archeologického dědictví Evropy, podepsané v Londýně dne 6. května 1969, nesmí předložit listiny stvrzující ratifikaci, přijetí nebo schválení, pokud již tuto zmíněnou úmluvu dříve nevypověděl nebo pokud ji zároveň nevypovídá“.

Shrnutí

Cílem Úmluvy o ochraně archeologického dědictví Evropy pro (2000) je omezovat riziko poškozování archeologického dědictví a zajistit jeho uchování.

Archeologické dědictví je důležité pro poznávání minulosti celého lidstva. Evropské archeologické dědictví je ohroženo narůstajícím počtem velkých rozvojových projektů, přirozenými riziky, nevědecky prováděnými vykopávkami a také nedostatečnou informovaností veřejnosti.

Prioritou této Úmluvy je ochrana archeologického fondu v jeho původním prostředí pro následující generace na principu trvale udržitelného rozvoje. Ochrana archeologického dědictví by se měla odrážet v politice územního plánování a kulturního rozvoje.

⁵⁶ Statut Rady Evropy, viz předchozí poznámka č. 50.

4.8 Úmluva o hodnocení vlivu na životní prostředí přesahujícího státní hranice

Úmluva o hodnocení vlivu na životní prostředí přesahujícího státní hranice (*Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context*, č. 91/2001 Sb. m. s., dále jen „Úmluva“) byla přijata ve finském Espoo dne 25. února 1991. Účinnosti nabyla dne 10. září 1997. Úmluva z Espoo má zajistit z hlediska životního prostředí uvážený a udržitelný rozvoj. Přitom má také zlepšit mezinárodní spolupráci při hodnocení vlivu⁵⁷ na životní prostředí zejména v přeshraničním kontextu.

EIA je proces hodnocení vlivů na životní prostředí (z anglického *Environmental Impact Assessment*). Proces EIA je v české republice upraven v zákoně o posuzování vlivů na životní prostředí (č. 100/2001 Sb.). Výsledkem procesu může být doporučení záměr nerealizovat nebo se stanoví soubor omezujících podmínek.

Orgány Úmluvy

Mezi orgány úmluvy patří **Sekretariát**, které je výkonným orgánem Úmluvy a skládá se z 8 členů. Sekretariát Úmluvy sídlí v Ženevě. Dále **Pracovní skupina pro EIA**, která je pomocným orgánem zasedání smluvních stran (*Meeting of the Parties*), připravuje zasedání smluvních stran, vypracovává návrhy rozhodnutí, která jsou zasedání předložena k přijetí. Také koordinuje aktivity ostatních pomocných orgánů Úmluvy. Dalším orgánem je **Výbor pro plnění úmluvy**⁵⁸. Výbor přezkoumává dodržování Úmluvy smluvními stranami a spolupracuje při odstraňování případných nedostatků. Výbor se skládá z 8 členů, kteří jsou nominováni smluvními stranami a voleni na zasedání smluvních stran.

Cílem Úmluvy je přijetí všech vhodných a účinných opatření k prevenci, snížení a omezení negativních vlivů činností přesahujících hranice států (především v sektoru průmyslu, energetiky, dopravy) na stav životního prostředí a v konečném důsledku tak i na zdraví obyvatelstva. Úmluva zakládá povinnost smluvních stran vyhodnotit dopad těchto

⁵⁷ "Vliv" (čl. 1 (VII) Úmluvy) znamená jakýkoliv účinek, způsobený navrhovanou činností včetně zdraví a bezpečnosti lidí, květeny, zvířeny, půdy, ovzduší, vody, podnebí, krajiny a historických památek nebo jiných hmotných staveb, nebo vzájemného působení těchto faktorů; zahrnuje rovněž působení na kulturní dědictví nebo sociálně-ekonomické podmínky, vyplývající ze změn těchto faktorů;

⁵⁸ Výbor byl ustaven v únoru 2001 na 2. zasedání smluvních stran, které se konalo v Sofii v Bulharsku.

činností v co nejranějším stádiu jejich přípravy (formou vzájemných oznámení a konzultací navrhovaných činností). K úmluvě byly přijaty dvě změny⁵⁹ a Protokol o strategickém posuzování vlivů na životní prostředí (Protokol SEA).

Tato Úmluva byla jednou z prvních mnohostranných úmluv, která upravila procesní práva a povinnosti stran s ohledem na přeshraniční vlivy plánovaných činností. Úmluva má k lednu 2009 42 stran. Česká republika úmluvu podepsala dne 30. září 1993 a ratifikovala ji dne 26. února 2001. Úmluva se skládá z 20 článků a 7 dodatků⁶⁰.

Hrozby poškození životního prostředí nerespektují státní hranice. Vlády si uvědomily, že k odvrácení tohoto nebezpečí musí spolupracovat ohledně všech velkých projektů, které mohou mít negativní vliv na životní prostředí na obou stranách hranic. Úmluva z Espoo je důležitým krokem pro spolupráci všech dotčených stran při předcházení vzniku škod na životním prostředí.

Škody na životním prostředí lze často předvídat. Například je možné odhadnout vliv určitého projektu již v jeho počáteční fázi přípravy. Problém může nastat pokud případný negativní vliv na životní prostředí není konzultován i s ostatními dotčenými stranami. V takovém případě může dojít k nepřesnému zhodnocení negativních vlivů, protože hrozby poškození životního prostředí nerespektují státní hranice.

Objekty tvořící kulturní a přírodní dědictví jsou důležitými prvky vývojových koncepcí. Architektonicky cenné objekty mají značnou historickou a kulturní hodnotu, kterou jsou současné stavební technologie při funkční rekonstrukci těchto objektů schopny zachovat nebo dokonce zvýraznit⁶¹. Jsou součástí podkladů pro rozhodování o způsobu realizace územní koncepce nebo projektu podstupujícího EIA (SEA)⁶².

⁵⁹ **První změna** úmluvy rozšiřuje definici pojmu „veřejnost“ v čl. 1 písm. x) Úmluvy, aby bylo zřejmé, že veřejnost, která se může podílet na postupech podle Úmluvy, zahrnuje občanskou společnost, a zejména nevládní organizace, a umožňuje, aby po schválení na schůzi stran k Úmluvě přistoupily státy, které nejsou členy EHK. Tyto státy mohou k Úmluvě přistoupit v případě, že si to přejí, ovšem za podmínky předchozího souhlasu zasedání stávajících smluvních stran. První změna úmluvy tak přispívá k posílení politik v oblasti ochrany životního prostředí a jejich větší účinnosti.

Druhá změna úmluvy umožňuje dotyčným stranám, aby se podílely na stanovení oblasti působnosti, reviduje seznam činností uvedených v příloze I Úmluvy a zabývá se mezinárodními otázkami podle Úmluvy, jako je například přezkum dodržování Úmluvy, pravomoci v rámci schůze stran a vstup změn v platnost. Cílem této změny bylo **posílení aplikace Úmluvy** vzhledem k tomu, že od jejího přijetí uplynulo dnes již 15 let a vývoj v této oblasti v rámci EU šel velmi kupředu.

⁶⁰ Dodatek I – Seznam činností, II – obsah dokumentace o hodnocení vlivů, III – všeobecná kritéria k určování ekologicky významných činností, IV – postup při vyřizování dotazu, V – projektová analýza, VI – základní prvky spolupráce, VII – rozhodčí řízení.

⁶¹ Příkladem možnosti kombinovat architektonicko-historickou hodnotu staveb s jejich moderním vybavením a uzpůsobením k novým funkcím je např.: Dockland Area (Londýn), Albert Dock (Liverpool) přeměněné na ubytovací zařízení.

⁶² Posuzování vlivů na životní prostředí se v současné době provádí procesem EIA (posuzování záměrů) a procesem SEA (posuzování koncepcí). V rámci procesu EIA jsou posuzovány stavby, činnosti a technologie

Protokol o strategickém posuzování vlivů na životní prostředí

Protokol byl přijat v Kyjevě v roce 2003 na zvláštním zasedání smluvních stran Úmluvy o posuzování vlivů (*Protocol on Strategic Environmental Assessment to the Convention on Transboundary Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context*). Cílem Protokolu je zajistit vysokou úroveň ochrany životního prostředí a tím lidského zdraví. Prostředkem k dosažení tohoto cíle je posuzování připravovaných plánů a koncepcí z hlediska zájmů ochrany životního prostředí a zdraví. Smluvní strany mají zajistit transparentní a účinné postupy pro dosažení tohoto cíle.

Shrnutí

Cílem Úmluvy o hodnocení vlivu na životní prostředí přesahujícího státní hranice je přijetí všech vhodných a účinných opatření k prevenci, snížení a omezení negativních vlivů činností přesahujících hranice států (především v sektoru průmyslu, energetiky a dopravy) na stav životního prostředí a v konečném důsledku tak i na zdraví obyvatelstva. Přitom má také zlepšit mezinárodní spolupráci.

EIA proces o hodnocení vlivů na životní prostředí je v České republice upraven v zákoně o posuzování vlivů na životní prostředí (č. 100/2001 Sb.). Výsledkem procesu je doporučení zda záměr realizovat.

uvedené v příloze č. 1 zákona.

V rámci procesu SEA jsou posuzovány koncepce uvedené v § 3 písm. b) a § 10a odst. 1) zákona.

5. Evropská unie a její vztah k ochraně světového kulturního a přírodního dědictví

5.1 Smlouva o Evropském společenství

Smlouva o Evropském společenství (dále jen „SES“) z roku 1957 se původně o kulturních a environmentálních záležitostech příliš nezmiňovala. Tvůrci SES zdůraznili, že touto úpravou na mezinárodní úrovni se zabývají jiné mezinárodní organizace (např. UNESCO nebo Rada Evropy)⁶³.

Čl. 30 SES (původně čl. 36) se týká omezení volného pohybu zboží za účelem ochrany „zdraví a života lidí a zvířat, ochranou rostlin, ochranou národního kulturního pokladu, jenž má uměleckou, historickou nebo archeologickou hodnotu, atd.“.

Až v roce 1992 byla do SES přidána zmínka o kultuře do hlavy XII v čl. 151. V téže době byl rozšířen seznam činností Společenství o „přínos ke kvalitě vzdělání a výchovy a k rozkvětu kultur členských států“⁶⁴.

Specifická úprava státní pomoci v čl. 87⁶⁵ byla rozšířena o „podpory určené na pomoc kultuře a zachování kulturního dědictví, jestliže neovlivní podmínky obchodu a hospodářské soutěže ve Společenství v míře odporující společnému zájmu“.

Čl. 151 SES je základem pro rozvoj kulturní politiky Společenství. Toto ustanovení upravuje pravomoc Společenství v oblasti kultury: „Společenství přispívá k rozkvětu kultur členských států a přitom respektuje jejich národní a regionální různorodosti a zároveň zdůrazňuje společné kulturní dědictví.“ Pojem „kultura“ je ovšem velmi obecný, není zde žádná definice tohoto pojmu. Dědictvím se má na mysli vše z minulosti, co je považováno za cenné pro budoucí generace. Výraz „společné evropské kulturní dědictví“ nebyl použit, protože by mohl založit územní hierarchii: regionální, národní a evropské⁶⁶.

V druhém odstavci čl.151 SES je upravena činnost Společenství, která má mít podpůrnou roli. Činnost má být zaměřena na povzbuzování spolupráce mezi členskými státy a v případě potřeby na podporu a doplňování jejich činnosti v následujících oblastech: zlepšování znalosti

⁶³ European Law Review, Vol. 32 No. 1, February 2007, Sweet & Maxwell: Rachael Craufurd Smith: From heritage conservation to European identity str. 51.

⁶⁴ Čl. 3 písm. q) Smlouvy o založení Evropského společenství.

⁶⁵ Čl. 87 odst. 3 písm. q) Smlouvy o založení Evropského společenství.

⁶⁶ Viz poznámka č. 61.

a šíření kultury a dějin evropských národů, zachování a ochrana kulturního dědictví evropského významu, nekomerční kulturní výměny, umělecké a literární tvorby, včetně tvorby v audiovizuální oblasti.

Harmonizace právních a správních předpisů členských států v oblasti kultury je vyloučena (čl. 151 odst. 5). Rada přijímá podpůrná opatření postupem podle čl. 251 po konzultaci s Výborem regionů. Rada rozhoduje jednomyslně, což umožňuje členskému státu, který nesouhlasí s konkrétním opatřením, jeho přijetí blokovat. Dále Rada vydává na návrh Komise jednomyslně doporučení. Doporučení a podpůrná opatření mohou mít formu finanční pomoci, podpory spolupráce mezi kulturními organizacemi a výměny informací a know-how.

Kromě úpravy kulturní politiky Společenství staví čl. 151 na již existující pravomoci Společenství v oblasti kultury. Společenství bylo nuceno zabývat se kulturními otázkami již od svého počátku. Většina aktivit týkajících se kultury má i ekonomický rozměr a proto spadala do pravomoci Společenství ještě před přijetím čl. 151. Otázky v oblasti kultury se objevily ve chvíli, kdy se jednotlivci začali odvolávat na ustanovení SES týkající se volného pohybu služeb, zboží a osob. Mnoho sporů od národních soudů se dostalo až k Evropskému soudnímu dvoru prostřednictvím institutu předběžné otázky.

Bez ustanovení v SES zde bylo riziko, že podstatné kulturní otázky nebudou brány vážně. Ve čtvrtém odstavci čl. 151 se praví, že Společenství ve své činnosti přihlíží ke kulturním hlediskům, zejména s cílem uznávat a podporovat rozmanitost svých kultur. Toto nejasné omezení ovšem neuvádí, co se rozumí pod pojmem „kulturní hlediska“ ani jaká váha by měla být připisována kulturním otázkám. Na rozdíl od čl. 95 odst. 3 Smlouvy zde není stanovena „vysoká úroveň ochrany“ kultury. Tento nedostatek definovat důležitost kulturních otázek se může prokázat více problematickým než opomenutí definovat co se rozumí pod pojmem „kultura“.

Společenství usiluje v oblasti kultury o spolupráci s třetími zeměmi a příslušnými mezinárodními organizacemi (např. Úmluva z Lomé z roku 1990). Společenství také spolupracuje s institucemi, které mají potřebnou kvalifikaci, jako je např. Rada Evropy a UNESCO.

Stejně jako ustanovení o kultuře i problematika životního prostředí byla zahrnuta do Smlouvy později. Životní prostředí je upraveno v Hlavě XIX. SES.

Politika Společenství v oblasti životního prostředí (čl. 174) přispívá k sledování následujících cílů:

- udržování, ochrana a zlepšování kvality životního prostředí,

- ochrana lidského zdraví,
- obezřetné a racionální využívání přírodních zdrojů,
- podpora opatření na mezinárodní úrovni, čelících regionálním a celosvětovým problémům životního prostředí.

V druhém odstavci se uvádí, že politika Společenství v oblasti životního prostředí se zaměřuje na vysokou úroveň ochrany, přičemž přihlíží k rozdílné situaci v jednotlivých regionech Společenství. Zakládá se na zásadách obezřetnosti a prevence, odvracení ohrožení životního prostředí především u zdroje a na zásadě „znečišťovatel platí“⁶⁷. Společenství při přípravě politiky životního prostředí přihlíží k:

- dostupným vědeckým a technickým údajům,
- podmínkám životního prostředí v různých regionech Společenství,
- možnému prospěchu a nákladům plynoucím z činnosti nebo nečinnosti,
- hospodářskému a sociálnímu rozvoji Společenství jako celku a vyváženému rozvoji jeho regionů.

⁶⁷ Polluter Pays Principle (PPP), čl. 174 odst 2 SES.

5.2 Lisabonská smlouva

Dne 13. prosince 2007 byla podepsána Lisabonská smlouva⁶⁸, která mění některá ustanovení předchozích Smluv (Smlouvy o EU a Smlouvy o založení Evropského společenství). Ruší se struktura tří pilířů (Evropská společenství, Společná zahraniční a bezpečnostní politika a Spolupráce v oblasti justice a vnitra). Smlouvu je nutné ještě ratifikovat členskými státy EU, aby vstoupila v platnost.

Připravované změny týkající se ustanovení o kultuře a životním prostředí jsou následující:

V ustanovení článku 151 o kultuře v odstavci 5 přibyla k pravomoci Rady i nová pravomoc Evropského parlamentu společně přijímat postupem podle článku 251 po konzultaci s Výborem regionů podpůrná opatření.

Lisabonská smlouva⁶⁹ rozšiřuje cíle EU o boj proti změně klimatu prostřednictvím opatření na mezinárodní úrovni. Do ustanovení o životním prostředí byl doplněn o pojem „změna klimatu“. V čl. 174 se původní ustanovení odstavce 1 „podpora opatření na mezinárodní úrovni, čelících regionálním a celosvětovým problémům životního prostředí“ nahrazuje tímto „podpora opatření na mezinárodní úrovni určených k řešení regionálních a celosvětových problémů životního prostředí, a zejména boj proti změně klimatu.“

EU naplňovala tento cíl i dříve bez výslovného ustanovení ve stávajících smlouvách. Toto ustanovení posiluje mandát EU pro mezinárodní vyjednávání v oblasti změny klimatu, jak navenek tak i dovnitř vůči členským státům.

Článek 175 odstavec 2 se mění takto: „Rada může na návrh Komise jednomyslně po konzultaci s Evropským parlamentem, Hospodářským a sociálním výborem a Výborem regionů rozhodnout o použití řádného legislativního postupu na oblasti uvedené v prvním pododstavci.“ Opět zde přibyla nová pravomoc Evropského parlamentu v oblasti životního prostředí. Ostatní ustanovení Smlouvy týkající se životního prostředí zůstávají beze změn.

⁶⁸ Lisabonská smlouva, podepsaná dne 13. prosince 2007, viz webové stránky: <http://eur-lex.europa.eu/cs/treaties/dat/12007L/htm/12007L.html>.

⁶⁹ Neoficiální konsolidované znění Lisabonské smlouvy je dostupné na webu Parlamentního institutu: <http://www.psp.cz/kps/pi/cpep.htm>.

Ratifikační proces Lisabonské smlouvy byl však narušen nesouhlasem Irska v referendu v následujícím roce 2008. Česká republika ještě Smlouvu neratifikovala. Zatím Ústavní soud České republiky projednal v listopadu 2009 její soulad s českou ústavou⁷⁰.

Ústavní soud uvedl ve svém nálezu, že přenos pravomocí orgánů České republiky na mezinárodní organizaci podle čl. 10a Ústavy nemůže jít tak daleko, aby narušil samu podstatu republiky jako svrchovaného a demokratického právního státu založeného na úctě k právům a svobodám člověka a občana a aby založil změnu podstatných náležitostí demokratického právního státu (čl. 9 odst. 2 ve spojení s čl. 1 odst. 1 Ústavy).

Pokud by na základě přenosu pravomocí mohla mezinárodní organizace nadále své pravomoci měnit libovolně a nezávisle na svých členech, tzn. byla by na ni přenášena ústavní kompetenční kompetence, bylo to v rozporu s čl. 1 odst. 1 a čl. 10a Ústavy.

Podle Ústavního soudu však Lisabonská smlouva takové důsledky ve vztahu k Evropské unii nemá a je v přezkoumávaných ustanoveních⁷¹ v souladu s ústavním pořádkem České republiky. Proto Plénum Ústavního soudu nálezem ze dne 26. listopadu 2008 v řízení zahájeném na návrh Senátu Parlamentu ČR, vyslovilo, že **Lisabonská smlouva** pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství, jakožto **i Listina základních práv Evropské unie nejsou v rozporu s ústavním pořádkem České republiky**.

Shrnutí

Tvůrci Smlouvy o Evropském společenství (1957) zdůraznili, že úpravou kulturních záležitostí na mezinárodní úrovni se zabývají jiné mezinárodní organizace (např. UNESCO nebo Rada Evropy). Až v roce 1992 bylo do Smlouvy přidáno ustanovení o kultuře článku 151 v hlavě XII: „Společenství přispívá k rozkvětu kultur členských států a přitom respektuje jejich národní a regionální různorodosti a zároveň zdůrazňuje společné kulturní dědictví.“

Společenství se muselo kulturními otázkami zabývat již od svého počátku. Mnoho aktivit týkajících se kultury má i ekonomický rozměr a proto spadala do pravomoci Společenství ještě před přijetím článku 151.

⁷⁰ Pl. ÚS 19/08.

⁷¹ V řízení o souladu mezinárodní smlouvy s ústavním pořádkem je Ústavní soud vázán rozsahem kvalifikovaného návrhu na zahájení řízení. Jeho přezkum se soustředil jen na ta ustanovení mezinárodní smlouvy, jejichž soulad s ústavním pořádkem navrhovatel výslovně a odůvodněně zpochybnil (čl. 2 odst. 1 (před přečíslováním čl. 2a odst. 1), čl. 4 odst. 2 (před přečíslováním čl. 2c), čl. 352 odst. 1 (před přečíslováním čl. 308 odst. 1), čl. 83 (před přečíslováním čl. 69b odst. 1) a čl. 216 (před přečíslováním čl. 188l) Smlouvy o fungování Evropské unie a čl. 2 (před přečíslováním čl. 1a), čl. 7 a čl. 48 odst. 6 a 7 Smlouvy o Evropské unii, ve znění Lisabonské smlouvy).

Stejně jako ustanovení o kultuře i problematika životního prostředí byla zahrnuta do Smlouvy později (Hlava XIX. SES). Politika Společenství v oblasti životního prostředí se zaměřuje na vysokou úroveň ochrany, přičemž přihlíží k rozdílné situaci v jednotlivých regionech Společenství. Zakládá se na zásadách obezřetnosti a prevence, odvracení ohrožení životního prostředí především u zdroje a na zásadě „znečišťovatel platí“.

V prosinci roku 2007 byla podepsána Lisabonská smlouva. Tato smlouva mimo jiné upravuje v oblasti životního prostředí nové pravomoci pro Evropský parlament. Její ratifikační proces byl však narušen nesouhlasem Irska v referendu v roce 2008. Česká republika Lisabonskou smlouvu dosud neratifikovala.

Ústavní soud České republiky projednal v listopadu 2009 soulad Lisabonské reformní smlouvy s českou ústavou a ve svém nálezu uvedl, že tato smlouva není v rozporu s ústavním pořádkem České republiky.

6. Právní úprava ochrany světového kulturního a přírodního dědictví v českém právu

Česká republika poskytuje ochranu uměleckým, historickým a jiným kulturním památkám a přírodnímu bohatství, které slouží nejen jako zdroj udržení a posílení národní identity, ale také jako cenný zdroj informací pro budoucí generace. V ochraně kulturního a přírodního dědictví se spojuje ochrana životního prostředí a památková péče. Ústředními orgány státní správy v oblasti ochrany světového kulturního a přírodního dědictví jsou Ministerstvo životního prostředí, Ministerstvo kultury, Ministerstvo zemědělství a Ministerstvo pro místní rozvoj.

Ústava ČR ve své Preambuli vyjadřuje odhodlání střežit zděděné přírodní bohatství a v čl. 7 zavazuje stát povinností dbát o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství. Čl. 34 Listiny základních práv a svobod zaručuje právo na přístup ke kulturnímu bohatství za podmínek stanovených zvláštním zákonem. Tímto zvláštním zákonem je zejména zákon o státní památkové péči (č. 20/1987 Sb.), zákon o muzeích a galeriích (č. 54/1959 Sb.) a zákon o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty (č. 71/1994 Sb.)⁷².

Listina ve svém čl. 35 uvádí: „každý má právo na příznivé životní prostředí, právo na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a při výkonu svých práv nikdo nesmí ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem“. Tento článek vyjadřuje vztah mezi životním prostředím a kulturními památkami.

Vztah mezi kulturním a přírodním dědictvím je vyjádřen i v ustanovení § 1 zákona o státní památkové péči (č. 20/1987 Sb.): „Stát chrání kulturní památky jako nedílnou součást kulturního dědictví lidu, svědectví jeho dějin, významného činitele životního prostředí a nenahraditelné bohatství státu.“

Nejen Úmluva o světovém kulturním a přírodním dědictví (č. 159/1991 Sb.) zmiňuje spojení ochrany životního prostředí a kulturních památek, ale také Evropská úmluva o krajině uvádí ve svém čl. 5 závazek pro smluvní státy, aby zaručily, že „právně uznají krajinu jako základní složku prostředí, v němž obyvatelé žijí, jako výraz rozmanitosti jejich společného kulturního a přírodního dědictví a základ jejich identity a začlení krajinu do svých politik

⁷² Předměty kulturní hodnoty tvoří především přírodniny, lidské výtvořky významné pro historii, literaturu, umění nebo vědu, také sem patří kulturní památky, sbírkové předměty apod.

územního a urbánního plánování, do své kulturní, environmentální a politiky, jakož i do ostatních politik s možným přímým či nepřímým dopadem na krajinu“.

Aby byli principy⁷³ ochrany světového dědictví uvedené v úmluvách právními zásadami, musí mít oporu v existujícím právu nebo musí být uznávanou směrnicí pro tvorbu, interpretaci a aplikaci nových předpisů⁷⁴. Některé principy ochrany světového dědictví mají pouze věcný, politický nebo morální význam.

Jak uvádí M. Damohorský v učebnici práva životního prostředí: „V praxi se přírodní a kulturní prvky vzájemně ovlivňují a dotvářejí (typickým příkladem je krajina se svými krajinnými prvky, kam patří např. hrady a zámky a archeologické lokality).“ Proto mají vzájemný vztah i právní předpisy z oblasti ochrany životního prostředí a památkové péče. Cílem právních úprav je tvorba předpokladů, nástrojů a podmínek pro zachování kulturních a památkových hodnot.

Nástroje ochrany světového dědictví v českém právu se rozdělují na dvě základní skupiny: přímé a nepřímé. **Přímé** nástroje jsou právu vlastní a zahrnují především nástroje administrativně-právní, koncepční nástroje a smlouvy. **Nepřímé** mimoprávní nástroje jsou hlavně ekonomické nástroje. Stát poskytuje regulovaným subjektům možnost volby chování. Stát využívá ekonomické nástroje ke zvýhodnění ekologičtějšího chování⁷⁵. Cílem obou nástrojů je dosáhnout stavu, kdy chování regulovaných subjektů bude v souladu se zájmem společnosti na ochraně světového dědictví.

⁷³ Mezi tyto principy patří například: princip trvale udržitelného rozvoje, princip znečišťovatel platí, princip prevence nebo princip komplexní a integrované ochrany.

⁷⁴ Damohorský, M. a kolektiv: Právo životního prostředí, 2. vydání, Praha, C. H. Beck, 2007, str. 48.

⁷⁵ Viz poznámka č. 74, str. 42.

6.1 Zákon o ochraně přírody a krajiny

Zákon o ochraně přírody a krajiny (č. 114/1992 Sb.) byl přijat v roce 1992. Jedná se o komplexní právní normu. Právní úprava je založena na obecné (základní) ochraně veškeré přírody a krajiny a zvláštní (zvýšené) ochraně vybraných částí.

Orgány ochrany přírody a krajiny jsou Ministerstvo životního prostředí, Česká inspekce životního prostředí, krajské úřady, obecní úřady, pověřené obecní úřady, obecní úřady s rozšířenou působností. Mezi speciální orgány patří správy národních parků a chráněných krajinných oblastí. Tyto orgány mohou k praktickému zajišťování některých funkcí ustanovit stráž přírody.

Ochranou přírody a krajiny se podle tohoto zákona rozumí péče státu a fyzických a právnických osob o volně žijící živočichy, planě rostoucí rostliny a jejich společenstva, o nerosty, horniny, paleontologické nálezy a geologické celky, péče o ekologické systémy a krajinné celky, jakož i péče o vzhled a přístupnost krajiny.

Obecná ochrana přírody a krajiny je uskutečňována prostřednictvím šesti základních prostředků:

- územní systémy ekologické stability
- významné krajinné prvky
- obecná ochrana genofondu
- ochrana dřevin rostoucích mimo les
- ochrana neživé přírody
- ochrana krajinného rázu

Zákon rozlišuje jako dvě velké kategorie předmětu ochrany: obecně chráněná území a zvláště chráněná území⁷⁶.

Zvláště chráněná území (ZCHÚ) se dělí na:

- velkoplošná (národní parky (NP)⁷⁷ a chráněné krajinné oblasti (CHKO)⁷⁸) a

⁷⁶ První chráněná území z hlediska cenné přírody (tedy nikoli ještě "kulturní krajiny") vznikala již v 19. století. Žofínský prales a prales Hojná Voda, zřídil v roce 1838 na svém panství Nové Hrady hrabě Jiří František August Buquoy. Potom následoval v roce 1858 Boubínský prales na panství Schwarzenbergů.

⁷⁷ Česká republika má tyto národní parky: Krkonošský národní park, Národní park Podyjí, Národní park Šumava, Národní park České Švýcarsko.

⁷⁸ Česká republika má 25 CHKO: Beskydy, Bílé Karpaty, Blaník, Blanský les, Broumovsko, České středohoří, Český kras, Český les, Český ráj, Jeseníky, Jizerské hory, Kokořínsko, Krivoklátsko, Labské pískovce, Litovelské Pomoraví, Lužické hory, Moravský kras, Orlické hory, Pálava, Poodří, Slavkovský les, Šumava, Třeboňsko, Žďárské vrchy, Železné hory.

- maloplošná (národní přírodní rezervace (NPR), přírodní rezervace (PR), národní přírodní památka (NPP) a přírodní památka (PP)).

Režim zvláště chráněných území je definován přímo ze zákona (např. režim národních parků je upraven v ustanovení § 16 zákona o ochraně přírody a krajiny). ZCHÚ jsou evidována v Ústředním seznamu ochrany přírody, v němž se evidují též evropsky významné lokality, ptačí oblasti a chráněná území podle tzv. smluvní ochrany pro evropsky významné lokality, stromy nebo jiná území se soustředěnými přírodními hodnotami.

Obecně chráněná území se nacházejí mimo rozsah ZCHÚ. Ustanovení zákona tak lze aplikovat na kterékoli území. V tom spočívá zásadní přínos zákona o ochraně přírody a krajiny. Do jeho přijetí se ochrana krajiny musela omezovat na zvláště chráněná území. Obecně chráněná území se dělí do tří druhů:

- významný krajinný prvek (VKP),
- přírodní park (PřP) a
- územní systém ekologické stability krajiny (ÚSES).

K chráněným aspektům krajiny podle zákona o ochraně přírody a krajiny patří také kategorie památné stromy, jejich ochranná pásma a zvláště chráněné druhy rostlin, živočichů a nerostů, které jsou upraveny v části páté.

Památným stromem (skupinou či stromořadím) může být vyhlášena ta dřevina, která vyniká svým vzrůstem, věkem, je významnou krajinnou dominantou, je zvlášť cennou introdukovanou dřevinou anebo je dřevinou historicky cennou, která je památkem historie, či připomíná historické události nebo jsou s ní spojeny různé pověsti či báje.

Orgány ochrany přírody a krajiny posuzují dopady stavebních záměrů na krajinný ráz na celém zemí. Menší chráněné plochy nebo prvky mají ze zákona ochranné pásmo. Pokud se **ochranné pásmo** národní přírodní rezervace, národní přírodní památky, přírodní rezervace nebo přírodní památky nevyhlásí, je jím území do vzdálenosti 50 m od hranic zvláště chráněného území (ustanovení § 37 odst. 1 zák. 114/1992 Sb.).

Ochranných pásem pro významné architektonické dominanty není mnoho, neboť jsou podle současné právní úpravy velmi těžko prosaditelná. Často jsou vedena správní řízení na uchování rozumného odstupu od kulturní památky. *De lege ferenda* by případný nový zákon měl obsahovat úpravu ochranného pásma (např.: jako “nezastavitelnost nejbližšího okolí” nebo obecně definovaná úprava výšky staveb).

Za **zvláště chráněné rostliny a živočichy** lze vyhlásit druhy, které jsou ohrožené nebo vzácné, vědecky či kulturně velmi významné. Podle stupně jejich ohrožení se člení na kriticky ohrožené, silně ohrožené a ohrožené (ustanovení § 48). Zvláště chráněné rostliny jsou chráněny ve všech svých podzemních a nadzemních částech a všech vývojových stádiích; chráněn je rovněž jejich biotop. Je zakázáno tyto rostliny sbírat, trhat, vykopávat, poškozovat, ničit nebo jinak rušit ve vývoji (ustanovení § 49).

Zvláště chránění živočichové⁷⁹ jsou chráněni ve všech svých vývojových stádiích. Chráněna jsou jimi užívaná přirozená i umělá sídla a jejich biotop. Je zakázáno zejména je chytat, chovat v zajetí, rušit, zraňovat nebo usmrčovovat (ustanovení § 50). Stejně jako zvláště chráněné rostliny i živočichy není dovoleno sbírat, ničit, poškozovat či přemísťovat jejich vývojová stadia nebo jimi užívaná sídla. Je též zakázáno je držet, chovat, dopravovat, prodávat, vyměňovat, nabízet za účelem prodeje nebo výměny.

Ochrana podle tohoto zákona se nevztahuje na případy, kdy je zásah do přirozeného vývoje zvláště chráněných živočichů prokazatelně nezbytný v důsledku běžného obhospodařování majetku, z důvodů ochrany veřejného zdraví a veřejné bezpečnosti. V těchto případech je nutné předchodí stanovisko orgánu ochrany přírody.

Zákon o ochraně přírody a krajiny používá k zajištění ochrany nástroje administrativní povahy (souhlasy, vyjádření, stanoviska aj.), koncepční (plány péče o zvláště chráněná území, záchranné programy zvláště chráněných druhů), ekonomické (poplatky, odvody, příspěvky aj.) a prostředky uplatňování odpovědnosti (přestupky, správní delikty – zde se jedná o objektivní odpovědnost, trestné činy ohrožení a poškození životního prostředí, neoprávněné nakládání s chráněnými a volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami).

Ustanovení § 58 stanoví povinnost každého při užívání přírody a krajiny strpět omezení vyplývající z tohoto zákona. Zákon upravuje i omezení vlastnického práva z důvodu ochrany. Pozemky včetně součástí (rostlin) jsou předmětem vlastnictví, v některých případech může být vlastníkem jen stát (lesy, lesní půdní fond, vodní toky a vodní plochy na území národních parků, ust. § 23).

V oblasti ochrany krajiny je významným mezinárodním dokumentem **Evropská úmluva o krajině**, která je součástí našeho právního řádu ode dne 1. října 2004. Česká republika se zavázala (čl. 5 Úmluvy):

⁷⁹ Stejně je chráněn i mrtvý jedinec tohoto druhu, jeho část nebo výrobek z něho, u něhož je patrné z průvodního dokumentu, obalu, značky, etikety nebo z jiných okolností, že je vyroben z části takového živočicha nebo rostliny.

- právně uznat krajinu jako základní složku prostředí, v němž obyvatelé žijí, jako výraz rozmanitosti jejich společného kulturního a přírodního dědictví a základ jejich identity;
- zavést a provádět krajinné politiky, zaměřené na ochranu, správu a plánování krajiny prostřednictvím zejména zvyšování veřejného povědomí a vzdělávání;
- zavést postupy pro účast veřejnosti, místních a regionálních orgánů a jiných stran, které jsou zainteresovány na definování a provádění krajinných politik;
- začlenit krajinu do svých politik územního a urbánního plánování, do své kulturní, environmentální, zemědělské, sociální a hospodářské politiky, jakož i do ostatních politik s možným dopadem na krajinu.

Historická kulturní krajina je územní celek vzniklý a dlouhodobě utvářený cílevědomou lidskou činností za účelem kulturní a hospodářské kultivace prostředí nebo krajinný celek historicky související s kulturním vědomím národa či celého lidstva. Přestože pojem historická kulturní krajina je všeobecně uznávaným pojmem v oblasti památkové péče a ochrany krajiny, není dosud jako právní pojem definován.⁸⁰

Ochranou kulturní krajiny se z hlediska kulturního dědictví v České republice částečně zabývá památková péče viz ustanovení § 6 zákona 20/1987 Sb., které se týká Památkové zóny: „Území sídelního útvaru nebo jeho části s menším podílem kulturních památek, historické prostředí nebo **část krajinného celku**, které vykazují významné kulturní hodnoty, může Ministerstvo kultury po projednání s krajským úřadem prohlásit za památkovou zónu a určit podmínky její ochrany.“

Podle ustanovení § 3 písm. 1) zákona č. 114/1992 Sb. je **krajina** část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky. Ustanovení § 12 tohoto zákona upravuje **krajinný ráz**, který je zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti, je chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu. Zásahy do krajinného rázu (umístování a povolování staveb) mohou být prováděny pouze s ohledem na zachování významných krajinných prvků (chráněných území, kulturních dominant krajiny, harmonické měřítko a vztahy v krajině). K ochraně krajinného rázu s významnými soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami může orgán ochrany přírody zřídit obecně závazným právním předpisem přírodní park.

Některá ustanovení zákona provádí vyhláška Ministerstva životního prostředí č. 395/1992 Sb. Přijetím tohoto zákona došlo k posílení právní úpravy ochrany přírody

⁸⁰ Damohorský, M. a kolektiv: Právo životního prostředí, 2. vydání, Praha, C. H. Beck, 2007, str. 450.

a krajiny v ČR, neboť jde o komplexní normu, která upravuje nejen speciální ochranu územní a druhovou, ale i ochranu veškeré přírody a krajiny, rostlin, živočichů a prvků neživé přírody.

Vztah zákona o ochraně přírody a krajiny k ochraně světového a kulturního dědictví vyplývá již z ústavně zaručeného práva každého (čl. 35 Listiny): „na příznivé životní prostředí, právo na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a při výkonu svých práv nikdo nesmí ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem“.

Zákon o ochraně přírody a krajiny provádí Úmluvu o světovém kulturním a přírodním dědictví (č. 159/1991 Sb.) a také Evropskou úmluvu o krajině. Posledně jmenovaná Úmluva ve svém čl. 5 uvádí závazek smluvních států zaručit, že „právně uznají krajinu jako základní složku prostředí, v němž obyvatelé žijí, jako výraz rozmanitosti jejich společného kulturního a přírodního dědictví a základ jejich identity a začlení krajinu do svých politik územního a urbánního plánování, do své kulturní, environmentální a politiky, jakož i do ostatních politik s možným přímým či nepřímým dopadem na krajinu“.

Pojmy, které tato Úmluva zavádí (jako např. „krajinné plánování“, „správa krajiny“, „cílová charakteristika krajiny“ nebo „krajinná politika“) zatím nejsou v tomto zákoně upraveny⁸¹. Tento nedostatek by měli zákonodárci napravit změnou tohoto zákona, aby byla česká právní úprava v souladu s požadavky Úmluvy o krajině.

⁸¹ Stejskal, V.: Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost, Linde, Praha 2006, str. 186.

6.2 Zákon o státní památkové péči

Vývoj památkové péče na území České republiky je spjat s historií. První projevy ochrany památek se objevily v 19. století.⁸² Ve 20. století se na stavu kulturního dědictví celé Evropy podepsaly obě světové války. V době komunistického režimu byla ochrana památkového fondu ČR v útlumu a památky až na výjimky chátraly. Po roce 1989 přistoupil další problém - došlo k velkému nárůstu krádeží kulturních památek (movitých). ^{Příloha č. 9.10}

Podle ustanovení § 1 zákona o státní památkové péči (č. 20/1987 Sb): „Stát chrání kulturní památky jako nedílnou součást kulturního dědictví lidu, svědectví jeho dějin, významného činitele životního prostředí a nenahraditelné bohatství státu.“ Účelem zákona je vytvořit „všestranné podmínky pro další prohlubování kulturně výchovné funkce státu při péči o kulturní památky, o jejich zachování, zpřístupňování a vhodné využívání, aby se podílely na rozvoji kultury, umění, vědy a vzdělávání, formování tradic a vlastenectví, na estetické výchově pracujících a tím přispívaly k dalšímu rozvoji společnosti.“

Výkon památkové péče je svěřen **orgánům státní památkové péče**, kterými jsou Ministerstvo kultury ČR (ústřední orgán), krajské úřady a obecní úřady s rozšířenou působností (ustanovení § 25 odst. 1 zákona). Jako svůj kontrolní orgán zřizuje ministerstvo Památkovou inspekci. Ministerstvo také spravuje Státní fond kultury, jehož prostředky slouží k získávání, obnově a udržování kulturních památek. Národní památkový úřad je odbornou organizací, která je příspěvkovou organizací Ministerstva kultury. Památkový ústav zajišťuje odborné podklady pro činnost úřadů. V oblasti péče o krajinu spolupracuje Národní památkový ústav s Agenturou ochrany přírody a krajiny, jejímž zřizovatelem je Ministerstvo životního prostředí. Odbornými složkami jsou archeologické ústavy Akademie věd ČR⁸³, státní památkové ústavy, ústavy archeologické památkové péče, muzea a všeobecně prospěšné společnosti (oprávněné organizace podle ustanovení § 21 odst. 2 zákona o státní památkové péči).

V zákoně jsou definovány pojmy kulturní památka (ustanovení § 2), národní kulturní památka (ustanovení § 4), památková rezervace, památková zóna (ustanovení § 6a).

Dále zákon upravuje: plány ochrany památkových rezervací a památkových zón, vedení evidence kulturních památek, zrušení prohlášení věci za kulturní památku, ochranu a užívání, povinnosti správních úřadů, právnických a fyzických osob, oznamovací povinnosti vlastníka kulturní památky, právo státu na přednostní koupi kulturních památek, obnovu kulturní

⁸² První návrh zákona na ochranu uměleckých a historických památek vznikl v roce 1894.

⁸³ Akademie věd České republiky, webové stránky: <http://www.cas.cz/>.

památky, povolení k restaurování kulturní památky, zavádí opatření k zajištění péče o kulturní památky a příspěvek na zachování a obnovu kulturní památky, ochranné pásmo či podmínky přemístění kulturní památky.

Kulturní památky prohlašuje Ministerstvo kultury. Mohou jimi být nemovité a movité věci, popřípadě jejich soubory, které:

- jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projev tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické,
- mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem.

Řízení o prohlášení věcí za kulturní památku⁸⁴ se zahajuje a návrh, který může podat kdokoli nebo Ministerstvo kultury řízení zahájí z vlastního podnětu.

Národní kulturní památky prohlašuje vláda svým nařízením. Jde o památky, které tvoří nejvýznamnější součást kulturního bohatství národa. Na úzký vztah mezi památkovou péčí a ochranou životního prostředí ukazuje fakt, že za národní kulturní památky jsou prohlášeny i některé krajinné celky včetně staveb a jiných nemovitých objektů včetně pozemků, na kterých se nachází (např. Hradiště Šárka (nařízení vlády č. 336/2002 Sb. a Rožmberská rybníční soustava (nařízení vlády č. 337/2002 Sb.)).⁸⁵

Celkem je v ČR vedeno 206 nemovitých národních kulturních památek⁸⁶. Evidence obsahuje také celkem 40 180 záznamů nemovitých kulturních památek a přibližně 48 500 záznamů movitých kulturních památek. Česká republika má také 12 zápisů v seznamu světového dědictví UNESCO (zatím pouze kulturní památky).

V České republice je celkem 40 městských památkových rezervací, 61 vesnických památkových rezervací, 253 městských památkových zón, 211 vesnických památkových zón,

⁸⁴ Zajímavý článek týkající se prohlášení za kulturní památku napsal Mgr. Adam Gromnica: Ochrana potenciálních kulturních památek před jejich pravomocným prohlášením za kulturní památku, viz webové stránky www.epravo.cz (březen 2009).

⁸⁵ Damohorský, M. a kolektiv: Právo životního prostředí, 2. vydání, Praha, C. H. Beck, 2007, str. 445.

⁸⁶ Z národních kulturních památek lze zmínit některé významné soubory jako jsou české korunovační klenoty, vybraný mobiliář z fondu Pražského hradu ze souboru Svatovítského fondu, pokladu chrámu sv. Víta, Svatojiřského fondu, fondu kostela Všech svatých a ze souboru obrazů a nástěnných tapiserií a vybraných předmětů archeologického fondu, vybavení barokního divadla v zámku Český Krumlov, Třebechovický betlém, soubor movitých archeologických nálezů z hradiště Mikulčice z období Velké Moravy, Kodex vyšehradský, Pasionál abatyše Kunhúty, Velislavova bible, soubor gotických soch z období krásného slohu v českých zemích, soubor zvonů a cimbalů chrámu sv. Víta v Praze, soubor barokních oltářních obrazů Karla Škréty a Petra Brandla, kynžvartská daguerrotypie či soubor automobilů NW a Tatra.

9 krajinných památkových zón a 8 archeologických památkových rezervací.^{Přílohy č. 9.4 a 9.5} Po roce 1989 situaci v oblasti nemovitého památkového fondu významně ovlivnil průběh restitučních procesů.

Dosud ministerstvo prohlásilo celkem 19 **krajinných památkových zón**⁸⁷. Zákon o státní památkové péči neuvádí žádné principy péče o tyto krajinné památkové zóny. Podmínky ochrany jsou uvedeny v konkrétních vyhláškách (např.: Vyhláška MK ČR o prohlášení Lednicko-valtického areálu za památkovou zónu⁸⁸).

V oblasti archeologie ve své části III. zákon stanoví podmínky pro získání oprávnění k archeologickým výzkumům, pro provádění archeologického výzkumu, definuje pojem **archeologický nález** a vymezuje zacházení s ním a specifikuje náhradu za majetkovou újmu. Archeologickým nálezem je věc (soubor věcí), která je dokladem nebo pozůstatkem života člověka a jeho činnosti od počátku jeho vývoje do novověku a zachovala se zpravidla pod zemí.

Ustanovení § 13 památkového zákona ustanovuje **přednostní právo státu na koupi** movitých kulturních památek. Majitel movité kulturní památky, který ji zamýšlí prodat, musí (vyjma případů kdy je kupcem osoba blízká nebo spoluvlastník) nejdříve nabídnout prodej státu, který má tříměsíční lhůtu na koupi památky. Tato regulace má zabránit zneužití a rozprodání památkově chráněných cenností. Na nemovité kulturní památky se ustanovení §13 zákona nevztahuje.

Stát se v rámci ochrany kulturního dědictví stará o to, aby byly kulturní památky zpřístupněny veřejnosti. Zpřístupnění zajímavých kulturních památek^{Příloha č. 9.6} zvyšuje regionální cestovní ruch a zlepšuje celkový ekonomický a kulturní charakter daného území. Kultura zejména ve spojení s cestovním ruchem přináší do státního rozpočtu nezanedbatelné prostředky.

V současnosti **zápis památky do ústředního seznamu kulturních památek** nemá konstitutivní povahu. Skutečnost, zda je objekt kulturní památkou, je v některých případech nutné dovozovat z dalších aktů (např.: z rozhodnutí Ministerstva kultury nebo ze zápisu do státních seznamů podle zákona č. 22/1958 Sb.). To má negativní vliv na právní jistotu

⁸⁷ Areál bojiště bitvy u Slavkova v roce 1805 a Lednicko-valtický areál, Osovsko, Žehušicko, Libějovicko - Lomecko, Novohradsko, Orlicko, Římovsko, Chudenicko, Plasko, Valečsko, Lembersko, Zahrádecko, Slatiňansko - Slavicko, Náměšťsko a historická prostředí území bojiště bitvy u Přestanova, Chlumce a Varvažova a území bojiště bitvy u Hradce Králové, Čimelicko - Rakovicko a Vranovsko – Bítovsko.

⁸⁸ Vyhláška MK ČR č. 484/1992 Sb., o prohlášení Lednicko-valtického areálu na jižní Moravě za památkovou zónu uvádí tyto podmínky: „ při terénních úpravách, budování technické infrastruktury, při nové výstavbě a při výsadbě dřevin musí být brán zřetel na charakter, prostorové uspořádání a měřítko jednotlivých nemovitostí, sídel a krajiny v zóně; zemní a výkopové práce v zóně musí být prováděny se zřetelem na ochranu a záchranu archeologických nálezů a na zachování a zhodnocení jejich dokumentární funkce“.

vlastníků a uživatelů kulturních památek. Existence kompletně digitalizovaného seznamu kulturních památek *de lege ferenda* umožní jeho zapojení do procesu elektronizace veřejné správy. Velký bude přínos z propojení evidence nemovitých kulturních památek s katastrem nemovitostí.

Procesní postup pro posuzování zásahů v krajinné památkové zóně je upraven v ustanovení § 14 zákona o státní památkové péči. V územním řízení⁸⁹ rozhoduje stavební úřad v souladu se závazným stanoviskem obecního úřadu obce s rozšířenou působností, jde-li o nemovitou národní kulturní památku se závazným stanoviskem krajského úřadu.

Na základě poslední novely (zákon č. 307/2008 Sb.) vydávají krajské úřady v přenesené působnosti formou opatření obecné povahy **plány ochrany** stávajících památkových rezervací a památkových zón (ustanovení § 6a). Hlavními přínosy jsou větší transparentnost, konzistence a právní jistota v systému ochrany památkových rezervací, památkových zón a území s archeologickými nálezy.

Trestněprávní úprava odpovědnosti v oblasti památkové péče není. Je možné použít ustanovení trestního zákona (č. 140/1961 Sb.): ustanovení § 181 Ohrožení a poškození životního prostředí, ustanovení § 257 Poškození cizí věci nebo ustanovení § 258 Zneužívání vlastnictví. Zákon o státní památkové péči spolu s přestupkovým zákonem (č. 200/1990 Sb.) upravují speciální skutkové podstaty správních deliktů a přestupků.

Vládní prohlášení stanovilo hlavní cíle, jež by měl naplnit **nový památkový zákon**. Termín byl stanoven na 31. března 2009 a k přípravě nového zákona bylo pověřeno Ministerstvo kultury. Návrh památkového zákona navazujícího na nový správní řád a stavební zákon má za cíl zajistit optimální péči o památkový fond účinným a transparentním způsobem.

Současné financování v oblasti památkové péče je nedostatečné. Dotace pro péči o kulturní památky ^{Příloha č. 9.7} je možné získat na následujících čtyřech úrovních: Evropská unie, stát prostřednictvím Ministerstva kultury ČR, kraje a obce. Vhodné by bylo zavést v zákoně úpravu další možnosti spolufinancování péče o kulturní dědictví, například z místních poplatků, darů apod. *De lege ferenda* budou moci být příjemci veřejné finanční podpory i vlastníci nemovitostí, které nejsou kulturními památkami, ale které se nacházejí na území památkové zóny a rezervace.

⁸⁹ Při vydání územního souhlasu a v řízení o povolení staveb, změn staveb, terénních úprav, umístění nebo odstranění zařízení, odstranění stavby a udržovacích prací, prováděném v souvislosti s úpravou území, na němž uplatňuje svůj zájem státní památková péče, nebo v souvislosti s obnovou nemovité kulturní památky, popřípadě se stavbou, změnou stavby, terénními úpravami, umístěním nebo odstraněním zařízení, odstraněním stavby nebo udržovacími pracemi na nemovitosti v památkové rezervaci, památkové zóně či ochranném pásmu.

V souladu se závazky vyplývající z Evropské úmluvy o krajině je v připravovaném zákoně o státní památkové péči navržen specifický nástroj ochrany v podobě památkových zón, které mohou být chráněny (vymezeny) též jako část krajinného celku.

Památkové zóny, které představují územní nástroj ochrany, budou v novém zákoně chápány jako území se soubory nemovitých věcí včetně krajinářských úprav nebo jako topografické oblasti včetně území s archeologickými nálezy, která mají z hlediska své architektury, urbanismu, krajinářské tvorby, jednotnosti prostorových nebo stavebních vztahů či integrace do krajiny zvláštní význam historický, urbanistický, umělecký nebo vědecký, nebo jejichž hodnota a vzájemný vztah a celistvost jsou uznávány z hlediska archeologického, architektonického, historického, prehistorického, estetického nebo společensko – kulturního.

Mezi tyto celky, které jsou v prostředí České republiky velmi různorodé, budou patřit zejména prehistorická místa, historická města, vzácně zachovaná městská čtvrtě, významné vesnice a osady, stejně jako jiné homogenní celky zachované ve své celistvosti.

V novém zákoně bude upravena nová správní sankce – **propadnutí věci**, kterou lze uložit vlastníku památky porušujícímu nejzávažnějším způsobem své povinnosti spojené s vlastnictvím památky poté, co se méně intenzivní nástroje ukázaly jako neefektivní. Jako předstupeň propadnutí věci se uplatní možnost odkoupení památky státem za cenu podle zákona o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích (zákon č. 219/2000 Sb.). V současnosti se v podobných případech výjimečně uplatňuje vyvlastnění za náhradu, které však nemá sankční povahu.⁹⁰

Exekuce nápravných opatření, která ukládají nepeněžitá plnění bude podřízena režimu správního řádu. Současný postup spočívající v provedení nezbytných prací a následném vymáhání nákladů na tyto práce po vlastníkově bude opuštěn.

Podle věcného návrhu připravovaného zákona bude ke každé součásti památkového fondu zapsané na Seznam světového dědictví zřízena **Rada světové památky**. Radu světové památky bude zřizovat Ministerstvo kultury; jejími členy budou zástupci obcí a krajů, na jejichž území se nachází světová památka, vlastníci nejvýznamnějších nemovitostí dané světové památky, nejvýznamnějších právnických a fyzických osob s podnikatelskou činností na území světové památky, odborníků z vědeckých a odborných pracovišť a z orgánů veřejné správy (zejména památkové péče, územního plánování a ochrany přírody). Ze svého středu Rada světové památky zvolí svého předsedu, který ji bude zastupovat navenek.

⁹⁰ Návrh věcného záměru zákona o památkovém fondu, str. 21.

Toto ustanovení bude přijato s ohledem na závazky z Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví, (č. 159/1991 Sb.). Existence Rady je jednou ze základních podmínek setrvání statku na seznamu světového dědictví.

Nezbytnost nové právní úpravy vyplývá ze skutečnosti, že zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči je právním předpisem již překonaným. V době svého vzniku nepočítal s přechodem k tržní ekonomice a s faktickým znovuzavedením institutu soukromého vlastnictví po roce 1989. Řešením, aby současný vývoj nevedl ke škodám a úbytku kulturního dědictví je koncepčně nová právní úprava reagující na změny ve společnosti a vytvářející odpovídající právní prostředí pro efektivní péči o památky v České republice.

6.3 Zákon o územním plánování a stavebním řádu

Dle zákona o územním plánování a stavebním řádu (č. 183/2006 Sb., dále jen „stavebního zákona“) zajišťuje metodickou podporu uplatňování soudobých poznatků územního plánování, urbanismu, architektury a poznatků stavebně technických, jakož i veřejných zájmů ve výstavbě a stavebnictví, zejména v ochraně životů a zdraví, v péči o životní prostředí a v ochraně kulturního, archeologického a přírodního dědictví Ministerstvo pro místní rozvoj.

Část III o územním plánování se věnuje **cílům a úkolům územního plánování**, které by měly zajišťovat ohled k hodnotám kulturní krajiny (ustanovení § 18 stavebního zákona). Tato část je z hlediska ochrany krajiny nejdůležitější.

Cílem územního plánování je vytvářet předpoklady pro výstavbu a pro udržitelný rozvoj území. To spočívá ve vyváženém vztahu podmínek pro příznivé životní prostředí, pro hospodářský rozvoj a pro soudržnost společenství obyvatel území a který uspokojuje potřeby současné generace, aniž by ohrožoval podmínky života generací budoucích. Dbá se přitom na soulad veřejných a soukromých zájmů na rozvoji území.

Orgány územního plánování koordinují veřejné i soukromé záměry změn v území, výstavbu a jiné činnosti ovlivňující rozvoj. Územní plánování ve veřejném zájmu chrání a rozvíjí přírodní, kulturní a civilizační hodnoty území, včetně urbanistického, architektonického a archeologického dědictví. Přitom chrání **krajinu jako podstatnou složku prostředí** života obyvatel a základ jejich totožnosti. Určuje podmínky pro hospodárné využívání zastavěného území a zajišťuje ochranu nezastavěného území a nezastavitelných pozemků.⁹¹

Demonstrativní výčet **úkolů územního plánování** je uveden v ustanovení § 19 stavebního zákona:

- zjišťovat a posuzovat stav území, jeho přírodní, kulturní a civilizační hodnoty,
- stanovovat koncepci rozvoje území, včetně urbanistické koncepce s ohledem na hodnoty a podmínky území,
- prověřovat a posuzovat potřebu změn v území, veřejný zájem na jejich provedení,

⁹¹ V nezastavěném území lze v souladu s jeho charakterem umísťovat stavby, zařízení, a jiná opatření pouze pro zemědělství, lesnictví, vodní hospodářství, těžbu nerostů, pro ochranu přírody a krajiny, pro veřejnou dopravní a technickou infrastrukturu, pro snižování nebezpečí ekologických a přírodních katastrof a pro odstraňování jejich důsledků, a dále taková technická opatření a stavby, které zlepšují podmínky jeho využití pro účely rekreace a cestovního ruchu (např. cyklistické stezky, hygienická zařízení, ekologická a informační centra).

- stanovovat urbanistické, architektonické a estetické požadavky na využívání a prostorové uspořádání území a na jeho změny (zejména pro umístění a uspořádání staveb s ohledem na stávající charakter a hodnoty území),
- vytvářet v území podmínky pro snižování nebezpečí ekologických a přírodních katastrof a pro odstraňování jejich důsledků,
- stanovovat podmínky pro obnovu a rozvoj sídelní struktury a pro kvalitní bydlení,
- prověřovat a vytvářet v území podmínky pro hospodárné vynakládání prostředků z veřejných rozpočtů na změny v území,
- určovat nutné asanační, rekonstrukční a rekultivační zásahy do území,
- uplatňovat poznatky zejména z oborů architektury, urbanismu, územního plánování a ekologie a památkové péče,
- vyhodnocení vlivů politiky územního rozvoje na vyvážený vztah územních podmínek pro příznivé životní prostředí, pro hospodářský rozvoj a pro soudržnost společenství obyvatel území.

Provedení změn v území by přednostně mělo být zájmem veřejným, nikoli pouze např. cílem jednoho developera.⁹²

Stavební zákon upravuje tyto **druhy územně plánovací dokumentace** v hierarchii nadřazenosti:

- zásady územního rozvoje,
- územní plán a
- regulační plán.

Tyto stupně územně plánovací dokumentace na sebe navzájem navazují (např. regulační plán bude respektovat závazné části územního plánu, územní plán nesmí být v rozporu se zásadami územního rozvoje). Stavební zákon uvádí, že územní plán se pořizuje a vydává pro celé území obce (ustanovení § 43 odst. 4).

Důležitým nástrojem ochrany nezastavěné krajiny je ustanovení o **vyhodnocování územního plánu** a jeho změny (ustanovení § 55 odst. 3), kde se uvádí: “Další zastavitelné plochy lze změnou územního plánu vymezit pouze na základě prokázání nemožnosti využít již vymezené zastavitelné plochy a potřeby vymezení nových zastavitelných ploch.”

⁹² Věra Kučová: Možnosti ochrany kulturní krajiny v České republice, 2006, str. 9, příloha týdeníku Veřejná správa, č. 48/2006, str. 9.

Z hlediska památkové péče i ochrany krajiny je důležitý **regulační plán** (ustanovení § 61), který stanoví podrobné podmínky pro využití pozemků, pro umístění a prostorové uspořádání staveb, pro ochranu hodnot a charakteru území a pro vytváření příznivého životního prostředí.

Umísťovat stavby nebo zařízení, provádět jejich změny, měnit jejich vliv na využití území, měnit využití území a chránit důležité zájmy v území lze jen na základě územního rozhodnutí nebo územního souhlasu, nestanoví-li zákon jinak (ustanovení § 76 odst. 1).

Stavební zákon upravuje závazky vyplývající z Evropské úmluvy o krajině. Základní myšlenkou **Evropské úmluvy o krajině** je snaha učinit z krajiny základ veškerého urbanistického a krajinného plánování. Hlavní myšlenky z této úmluvy a obecné cíle územního plánování podle nového stavebního zákona by mohly zastavit proces chátrání krajiny poškozené např. těžbou nebo poválečným odsunem původního obyvatelstva. Tuto krajinu není možné chránit prostředky památkové péče jako souvisle dochované urbanistické a krajinné celky.

Péče o krajinu a její kulturně historické hodnoty je důležitým veřejným zájmem, a je proto třeba jí věnovat odpovídající pozornost. Péče o kulturní krajinu se týká stejně tak ochrany přírody, jako i památkové péče. Je proto žádoucí, aby oba obory při péči o krajinu úzce spolupracovaly. Jedním z důležitých nástrojů uchování kvalit krajiny je územní plánování.

Při péči o kulturní krajinu je žádoucí mezinárodní, regionální i přeshraniční spolupráce. Morální odpovědnost obecních a krajských samospráv za zachování kulturního odkazu krajiny je při zadávání a schvalování územní dokumentace nezastupitelná.

Účast občanů je při péči o kulturní krajinu nezbytným předpokladem úspěchu. Úloha občanů a občanských sdružení je při péči o krajinu nezastupitelná. Závazek z Úmluvy o krajině byl do stavebního zákona zapracován v ustanovení § 23, kde je upraven institut **zástupce veřejnosti**.⁹³

Důležitým předpokladem zachování kulturní krajiny je ekonomické hledisko. Je vhodné podporovat takové formy cestovního ruchu a všech ostatních podnikatelských aktivit, které mohou pomoci péči o krajinu a její architektonické dědictví, aniž by vedly k jejich ochuzení. Kulturní krajina je místo k životu. Je důležité vytvářet předpoklady, aby lidé krajinu

⁹³ Veřejnost může být při pořizování návrhu územně plánovací dokumentace zastupována zmocněným zástupcem veřejnosti, kterým může být fyzická nebo právnická osoba plně způsobilá k právním úkonům. Zástupce veřejnosti musí zmocnit nejméně jedna desetina občanů obce s méně než 2000 obyvateli nebo nejméně 200 občanů příslušné obce, kteří uplatňují věcně shodnou připomínku k návrhu, popřípadě konceptu územně plánovací dokumentace. Zástupce veřejnosti může zmocnit rovněž nejméně 500 občanů kraje nebo nejméně jedna desetina občanů kterékoliv obce na území kraje s méně než 2000 obyvateli nebo nejméně 200 občanů obce na území kraje, pokud podali věcně shodnou připomínku k návrhu zásad územního rozvoje.

neopouštěli. Bez podpory životních podmínek v malých obcích a vytváření pracovních příležitostí se bude krajina nadále vylidňovat.

6.4 Zákon o posuzování vlivů na životní prostředí a zákon o posuzování vlivu koncepcí na životní prostředí

Závazky České republiky z Úmluvy EIA/SEA z Espoo jsou upraveny v zákoně č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí (EIA) a v zákoně č. 93/2004 Sb. o posuzování vlivu koncepcí na životní prostředí (SEA).

Objekty tvořící kulturní a přírodní dědictví jsou důležitými prvky vývojových koncepcí. Jsou součástí podkladů pro rozhodování o způsobu realizace územní koncepce nebo projektu podstupujícího EIA (SEA).⁹⁴

Posuzování vlivů na životní prostředí se v současné době provádí procesem EIA (posuzování vlivů záměrů) a procesem SEA (posuzování koncepcí). Proces EIA (z anglického *Environmental Impact Assessment*) se týká hodnocení vlivů na životní prostředí. Výsledkem procesu může být doporučení záměr nerealizovat nebo se stanoví soubor omezujících podmínek. V rámci procesu EIA jsou posuzovány stavby, činnosti a technologie uvedené v příloze č. 1 zákona.

Výsledkem procesu EIA je tzv. **stanovisko**, které není ani správním rozhodnutím ani závazným stanoviskem ve smyslu správního řádu. Toto stanovisko má pouze doporučující charakter. Správní úřady většinou při následných povolovacích řízeních (územní, stavební atd.) toto stanovisko respektují. Pokud dokáží svůj postoj zdůvodnit, mohou úřady povolit i realizaci záměru, který získal negativní stanovisko v procesu EIA.

Proces EIA nepodléhá správnímu řádu, proti jeho výsledku se proto nelze odvolat ani jej nechat přezkoumat. Od účinnosti nového správního řádu, tj. ode dne 1. ledna 2007, se v případech, kdy stanovisko bylo vydáno v rozporu s právními předpisy začalo využívat postupu dle části čtvrté (ustanovení § 156 odst. 2). Jelikož se ve své podstatě jedná o autoremeduru („...zruší usnesením správní orgán, který je vydal nebo učinil...“) není stále splněn požadavek EIA směrnice č. 85/337/EEC⁹⁵ na možnost přezkumu soudem nebo jiným nezávislým a nestranným orgánem zřízeným ze zákona.

V rámci procesu SEA jsou posuzovány koncepce uvedené v ustanovení § 3 písm. b) a ustanovení § 10a odst. 1) zákona. Na základě SEA se mimo jiné vytváří úsudek

⁹⁴ Příkladem možnosti kombinovat architektonicko-historickou hodnotu staveb s jejich moderním vybavením a uzpůsobením k novým funkcím je např: původní tovární komplexy ve finském Tampere, přeměněné na ubytovací zařízení.

⁹⁵ Tento požadavek vyplývá z Aarhuské úmluvy o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí (č. 124/2004 Sb.m.s.). Tato Úmluva dále rozpracovává Směrnici Rady Evropského společenství č. 90/313/ES “O volném přístupu k informacím o životním prostředí”.

o environmentální přijatelnosti navrhované koncepce, porovnávají se environmentální důsledky alternativních rozvojových koncepcí, hodnotí se dopady očekávaných změn v prostředí města na kvalitu historických částí „městské krajiny“.

Při hodnocení SEA je v popředí pozornosti kvalita sociálního prostředí, která tvoří podstatu urbanizace jako vyhraněného a převládajícího způsobu existence lidí. Zachování nebo postupný návrat rezidenčních funkcí do měst patří k nejdůležitějším podmínkám rehabilitace měst.

Nové projekty a činnosti, vyplývající z hodnocené územní koncepce, často vstupují do konfliktu s kulturním a přírodním dědictvím (např.: zásahy do historických center měst nebo do zvláště chráněných zón, esteticky negativní dopad nové stavby v blízkosti historického objektu). Mnoho přírodních lokalit a historických objektů má často, kromě funkce kulturní a historické, také funkci komerční a jsou turisticky využívány.

Shrnutí

Vztah mezi kulturním a přírodním dědictvím je vyjádřen nejen v Ústavě ČR (čl. 7), Listině (čl. 34 a 35), ale například i v ustanovení § 1 zákona o státní památkové péči: „Stát chrání kulturní památky jako nedílnou součást kulturního dědictví lidu, svědectví jeho dějin, významného činitele životního prostředí a nenahraditelné bohatství státu.“

Principy ochrany světového dědictví uvedené v úmluvách, musí mít oporu v existujícím právu nebo musí být uznávanou směrnicí pro tvorbu, interpretaci a aplikaci nových předpisů, aby byly právními zásadami⁹⁶. Proto některé principy ochrany světového dědictví mají pouze věcný, politický nebo morální význam.

K nejvýznamnějším zákonům v oblasti ochrany přírodního a kulturního dědictví, které upravují principy a nástroje ochrany v této oblasti v ČR, patří zákon o ochraně přírody a krajiny (č. 114/1992 Sb.), zákon o státní památkové péči (č. 20/1987 Sb.) a zákon o územním plánování a stavebním řádu (č. 183/2006 Sb.). Tyto zákony provádějí také závazky, které pro Českou republiku vyplývají z mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána.

Zákon o ochraně přírody a krajiny je komplexní normou, která upravuje nejen speciální územní ochranu a druhovou, ale také ochranu veškeré přírody a krajiny, rostlin, živočichů a prvků neživé přírody. Pojmy, které zavádí Úmluva o krajině (jako např. „krajinné pláno-

⁹⁶ Damohorský, M. a kolektiv: Právo životního prostředí, 2. vydání, Praha, C. H. Beck, 2007, str. 48.

vání“, „správa krajiny“, „cílová charakteristika krajiny“ nebo „krajinná politika“) zatím nejsou v tomto zákoně upraveny⁹⁷. Tento nedostatek by měli zákonodárci napravit, aby byla česká právní úprava v souladu s požadavky Úmluvy o krajině.

Nový **zákon o územním plánování a stavebním řádu** byl přijat již po ratifikaci Evropské úmluvy o krajině, jsou v něm proto již zohledněny závazky z ní vyplývající pro Českou republiku. Totéž se nedá říci o **zákonu o státní památkové péči**, který je již mnohokrát novelizován a přesto ještě není plně v souladu nejen s výše zmíněnou Evropskou úmluvou o krajině, ale také s Úmluvou o světovém kulturním a přírodním dědictví. Tyto nedostatky by však měl překonat připravovaný nový zákon.

Ústředními orgány státní správy v oblasti ochrany světového kulturního a přírodního dědictví jsou Ministerstvo životního prostředí, Ministerstvo kultury, Ministerstvo zemědělství a Ministerstvo pro místní rozvoj.

Nástroje ochrany světového dědictví v českém právu se dělí na přímé a nepřímé. Přímé nástroje jsou právu vlastní a zahrnují především nástroje administrativně-právní, koncepční nástroje a smlouvy. Nepřímé mimoprávní nástroje jsou hlavně ekonomické nástroje. Stát využívá ekonomické nástroje ke zvýhodnění ekologičtějšího chování⁹⁸. Cílem obou nástrojů je dosáhnout stavu, kdy chování regulovaných subjektů bude v souladu se zájmem společnosti na ochraně světového dědictví.

Česká republika poskytuje ochranu uměleckým, historickým a jiným kulturním památkám a přírodnímu bohatství, které slouží nejen jako zdroj udržení a posílení národní identity, ale také jako cenný zdroj informací pro budoucí generace.

⁹⁷ Stejskal, V.: Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost, Linde, Praha 2006, str. 186.

⁹⁸ Viz poznámka č. 74, str. 42.

7. Závěr

V předcházejících šesti kapitolách jsem se snažila popsat problematiku právní úpravy světového kulturního a přírodního dědictví. Mým úmyslem bylo osvětlit jakými právními prostředky je zajišťována ochrana světového dědictví. Téma je to značně obsáhlé, proto jsem vybrala úmluvy a zákony, které z mého pohledu jsou podstatné a těm jsem se věnovala podrobněji. V páté kapitole jsem se zmínila také o úpravě v rámci Evropských společenství. Považovala jsem to za důležité vzhledem k aktuálnosti tohoto tématu.

Světové kulturní a přírodní dědictví je hodnotou, která příznivě ovlivňuje život společnosti. Jeho prostřednictvím se z generace na generaci přenášejí materiální i duchovní hodnoty, vytvořené za celou existenci lidstva, je zdrojem vzdělanosti občanů, napomáhá vytváření jejich sounáležitosti s obcemi, regiony i státem, spoluvytváří pozitivní obraz České republiky v zahraničí. Významně se podílí i na ekonomice České republiky, protože představuje základní podmínku prosperity tzv. turistického průmyslu.

Pojetí přírody a kulturních památek jako součásti světového dědictví lidstva a jejich ochrany jako mezinárodního zájmu, a ne pouze zájmu státu, na jehož území se nachází, se dostalo mezinárodního uznání na konferenci OSN ve Stockholmu v roce 1972. Postupné přijetí tohoto pojetí je pokrok s ohledem na tradiční citlivost států k mezinárodním zásahům do jejich vnitrostátních záležitostí.

Památková péče a ochrana životního prostředí spolu nepochybně souvisí. Toto propojení vyjadřuje **Úmluva o ochraně kulturního a přírodního světového dědictví** (č. 159/1991 Sb.) již ve svém názvu. Její přijetí v roce 1972 bylo velkým mezníkem ve vývoji právní úpravy ochrany světového dědictví. Mezinárodní společenství tak přijalo odpovědnost za ochranu svého kulturního a přírodního dědictví. Stojí za zmínku, že tato Úmluva je jedna z nejúspěšnějších smluv co se ratifikace týče, neboť jejími stranami jsou skoro všechny státy světa. Úmluva v sobě spojuje dva cíle a to ochranu přírody a zachování kulturních památek. Jejím posláním je určit světové dědictví a zajistit jeho ochranu prostřednictvím mezinárodní spolupráce.

Od doby přijetí prvních úmluv na ochranu životního prostředí se objevily nové hrozby pro životní prostředí. V minulosti se smlouvy na ochranu přírody zabývaly konkrétními druhy ohrožených živočichů. V současnosti je kladen důraz na roli ohrožených druhů v celém

ekosystému a jejich ochranu před vyhynutím.⁹⁹ Jde o významnou změnu v přístupu v mezinárodním právu životního prostředí. V oblasti ochrany přírody dříve převažoval názor, že ochrana by měla být zajišťována především zřízováním rezervací, národních parků a jiných chráněných oblastí. Postupem času se objevil nový přístup, který naopak ponechává zemědělské a průmyslové aktivity v dané lokalitě za podmínky, že ji nebudou poškozovat. Příkladem je čl. 6 b) Bernské úmluvy¹⁰⁰, na jehož základě si každá smluvní strana této úmluvy mohla zvolit, zda založí rezervaci, národní park nebo jinou chráněnou oblast či zda ponechá danou oblast, v níž se vyskytují chráněné druhy, k užívání jako doposud v takovém rozsahu, aby nedocházelo k jejímu poškozování.

Definice přírodního dědictví podle Úmluvy o světovém dědictví za něj považuje pouze: výjimečné příklady reprezentující přírodní jevy, geologické a fyziografické útvary a přírodní lokality. Tato Úmluva na rozdíl od jiných mezinárodních úmluv neupravuje druhové seznamy a jednotlivé ohrožené druhy nejsou považovány za předmět světového dědictví podle této Úmluvy.

I přesto se domnívám, že je důležité posuzovat problematiku ochrany světového dědictví v širším kontextu právní úpravy a proto jsem do mé práce zahrнула i některé další úmluvy, které podle mě s oblastí ochrany přírodního a kulturního dědictví souvisí. Následujícím vybraným úmluvám, jejich orgánům a právním nástrojům se věnuji v jednotlivých kapitolách mé práce: Úmluva o archeologickém dědictví (1969), Ramsarská úmluva (1971), Bernská úmluva (1979), Bonnská úmluva (1979), Úmluva o architektonickém dědictví (1985), Úmluva EIA/SEA z Espoo (1991), Úmluva o biodiverzitě (1992) a Evropská úmluva o krajině (2000).

Mezinárodní úmluvy upravující principy ochrany světového dědictví, které pro to, aby se staly právními zásadami, musí mít oporu v existujícím právu nebo musí být uznávanou směrnicí pro tvorbu, interpretaci a aplikaci nových předpisů¹⁰¹. Některé principy ochrany světového dědictví mají proto pouze věcný, politický nebo morální význam.

I přesto že úprava ochrany světového dědictví má poměrně krátkou historii, domnívám se, že jde o účinný systém. Otázka jak účinně slouží mezinárodní úmluvy ochraně světového dědictví souvisí se schopností národních zákonodárců implementovat závazky vyplývající

⁹⁹ Lyster S.: *International Wildlife Law*, Grotius Publications Ltd., Cambridge, 1985, str. 299.

¹⁰⁰ Čl. 6 b) Bernské úmluvy: Každá smluvní strana přijme vhodná a potřebná právní a správní opatření k zajištění zvláštní ochrany druhů volně žijících živočichů uvedených v Příloze II. U těchto druhů je zakázáno zejména:
b) záměrně poškozovat nebo ničit místa sloužící k rozmnožování nebo k odpočinku.

¹⁰¹ Damohorský, M. a kolektiv: *Právo životního prostředí*, 2. vydání, Praha, C. H. Beck, 2007, str. 48.

z mezinárodních smluv. Pro efektivní ochranu světového dědictví je také důležité, zda a jaké sankční ustanovení o dodržování závazků ta která úmluva obsahuje.

Vhodné opatření upravuje Úmluva na ochranu světového dědictví. Orgány této úmluvy poskytují státům finanční podporu při ochraně památek prostřednictvím svého Fondu, do kterého členské státy finančně přispívají. V případě nedodržení závazků z Úmluvy může být tato finanční podpora odebrána. Státy jsou tak motivovány k dodržování pravidel, ke kterým se přistoupením k této úmluvě zavázaly. Dosud však tento mechanismus nebyl použit.

Regionální **Evropské úmluva o krajině** (č. 13/2005 Sb. m. s.) se věnuje kapitola 4.1. Tato Úmluva upravuje právní a finanční opatření na národní i mezinárodní úrovni, jež mají za cíl vytváření programů na ochranu krajiny. Tam kde není možné krajinu chránit a pečovat o ni prostředky památkové péče (např. krajina poškozená těžbou) je možné aplikovat opatření přijatá na základě této úmluvy v rámci cílů územního plánování podle nového stavebního zákona. Zákon o ochraně přírody a krajiny pojmy, které zavádí Úmluva o krajině (jako např. „krajinné plánování“, „správa krajiny“, „cílová charakteristika krajiny“ nebo „krajinná politika“) zatím bohužel neupravuje. Tento nedostatek by měli zákonodárci napravit, aby byla česká právní úprava v souladu s požadavky Úmluvy o krajině.¹⁰²

Bernská úmluva (č. 107/2001 Sb. m. s.), která se týká ochrany evropské fauny, flóry a přírodních stanovišť, obsahuje kontrolní mechanismus, kdy občan nebo organizace ze státu, který je smluvní stranou Bernské úmluvy, může upozornit Sekretariát, pokud podle jejich názoru vláda dané země neplní v určitém konkrétním případě závazky z Úmluvy.

Do oblasti památkové péče patří **Úmluva o architektonickém dědictví** (č. 73/2000 Sb. m. s.). Stranami Úmluvy jsou členské státy Rady Evropy. Hlavním účelem Úmluvy je posílení a podpora politiky na ochranu Evropského dědictví, které je nenahraditelným výrazem bohatství a různorodosti kulturního dědictví Evropy. Úmluva zakládá principy evropské spolupráce v oblasti ochrany architektonického dědictví.

Jako příklad neúspěšné ochrany architektonického dědictví uvádím případ demolice Kulturního domu Trávník v Přerově, které se i přes úpravu závazků z této Úmluvy v zákoně o státní památkové péči (č. 20/1987 Sb.) nepodařilo zabránit. Tento příklad ukazuje, jak důležité je při přípravě zákonů myslet i na výkon práv a povinností vyplývajících z jejich ustanovení. Procesní úprava je stejně důležitá jako hmotněprávní, zákonodárci by při přijímání nových zákonů měli brát toto v úvahu.

¹⁰² Viz výše pozn. č. 19.

Úmluva o hodnocení vlivu na životní prostředí přesahujícího státní hranice (č. 91/2001 Sb. m. s.) zakládá povinnost smluvních stran vyhodnotit dopad negativních vlivů činností přesahujících hranice států (především v sektoru průmyslu, energetiky, dopravy) v co nejranějším stádiu jejich přípravy, a to formou vzájemných oznámení a konzultací navrhovaných činností.

V rámci EU je ochrana světového kulturního a přírodního dědictví ponechána na členských státech. Tvůrci **Smlouvy o Evropském společenství** zdůraznili, že úpravou kulturních záležitostí na mezinárodní úrovni se zabývají jiné mezinárodní organizace (např. UNESCO nebo Rada Evropy). Až v roce 1992 bylo do Smlouvy doplněno ustanovení o kultuře, které je základem pro rozvoj kulturní politiky Společenství: „Společenství přispívá k rozkvětu kultur členských států a přitom respektuje jejich národní a regionální různorodosti a zároveň zdůrazňuje společné kulturní dědictví.“

Stejně jako ustanovení o kultuře i problematika životního prostředí byla zahrnuta do Smlouvy později. Politika Společenství v oblasti životního prostředí přihlíží k rozdílné situaci v jednotlivých regionech Společenství a spočívá na zásadách obezřetnosti a prevence, odvracení ohrožení životního prostředí především u zdroje a na zásadě „znečišťovatel platí“.

Jak uvádí Prof. Dr. Michael Kloepfer ve své předmluvě k učebnici: „Na úrovni mezinárodního práva neexistuje žádný centrální zákonodárný orgán, který by byl nadřízen jednotlivým právním subjektům. Suverénní státy jsou současně tvůrci norem i povinnými subjekty a proto sledují zásadně své vlastní zájmy“¹⁰³.

Česká republika poskytuje ochranu kulturním památkám a přírodnímu bohatství na ústavní úrovni (čl. 7 Ústavy a čl. 34 Listiny) a také prostřednictvím svých zákonů. Ústředními orgány státní správy v oblasti ochrany světového dědictví jsou v ČR Ministerstvo kultury, Ministerstvo životního prostředí, Ministerstvo pro místní rozvoj a Ministerstvo zemědělství.

K nejvýznamnějším zákonům v oblasti ochrany přírodního a kulturního dědictví v České republice patří zákon o ochraně přírody a krajiny (č. 114/1992 Sb.), zákon o státní památkové péči (č. 20/1987 Sb.) a zákon o územním plánování a stavebním řádu (č. 183/2006 Sb.). Tyto zákony provádějí závazky, které pro Českou republiku vyplývají z mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána (čl. 10 Ústavy ČR).

Vztah mezi kulturním a přírodním dědictvím je vyjádřen mimo jiné i v ustanovení § 1 zákona o státní památkové péči: „Stát chrání kulturní památky jako nedílnou součást

¹⁰³ Prof. Dr. Michael Kloepfer, viz předmluva k učebnici *Právo životního prostředí*, 2. vydání, Praha, C. H. Beck, 2007.

kulturního dědictví lidu, svědectví jeho dějin, významného činitele životního prostředí a nenahraditelné bohatství státu.“

V ČR definuje principy péče o kulturní dědictví **zákon o státní památkové péči** (č. 20/1987 Sb.). Výkon památkové péče je svěřen orgánům státní památkové péče, kterými jsou Ministerstvo kultury ČR, krajské úřady a obecní úřady s rozšířenou působností. Kromě uvedených správních orgánů, ovlivňuje výkon památkové péče také Národní památkový úřad a Památková inspekce.

Zákon o státní památkové péči byl již mnohokrát novelizován a přesto ještě není plně v souladu nejen s výše zmíněnou Evropskou úmluvou o krajině a s Úmluvou o světovém kulturním a přírodním dědictví. Tyto nedostatky by však měl odstranit připravovaný nový zákon o státní památkové péči.

Zákon o ochraně přírody a krajiny (č. 114/1992 Sb.) vychází ze zásad prevence, předběžné opatrnosti, udržitelného využívání přírodních zdrojů, integrované ochrany a doplňuje konzervační přístup k ochraně dochovaného přírodního prostředí aktivním přístupem. Tato komplexní právní úprava je založena na obecné (základní) ochraně veškeré přírody a krajiny a zvláštní (zvýšené) ochraně vybraných částí.

Orgány ochrany přírody a krajiny jsou Ministerstvo životního prostředí, Česká inspekce životního prostředí, krajské úřady, obecní úřady, pověřené obecní úřady, obecní úřady s rozšířenou působností. Tento zákon není zcela v souladu se závazky vyplývajícími z Evropské úmluvy o krajině (viz kapitola o Evropské úmluvě o krajině).

Zákon o územním plánování a stavebním řádu (č. 183/2006 Sb.) byl přijat již po ratifikaci Evropské úmluvy o krajině, jsou v něm již zohledněny závazky z ní vyplývající (čl. 5) pro Českou republiku, např. závazek „právně uznat krajinu jako základní složku prostředí“, povinnost zavést a provádět krajinné politiky, zaměřené na ochranu, správu a plánování. Závazek zajistit účast veřejnosti na definování a provádění krajinných politik je proveden prostřednictvím institutu zástupce veřejnosti (ust. § 23 zákona).

Z hlediska ochrany přírody a krajiny je důležitá zejména Část III o územním plánování, která upravuje cíle a úkoly územního plánování (ust. § 18). Tyto instituty jako např. regulační plán stanoví podrobné podmínky pro využití pozemků, pro umístění a prostorové uspořádání staveb, pro ochranu hodnot a charakteru území a pro vytváření příznivého životního prostředí.

Závazky České republiky z Úmluvy o hodnocení vlivu na životní prostředí přesahujícího státní hranice z Espoo byly transponovány do zákona č. 100/2001 Sb., **o posuzování vlivů na životní prostředí** (EIA) a do zákona č. 93/2004 Sb. **o posuzování vlivu koncepcí na životní prostředí** (SEA). Výsledkem procesu EIA je tzv. stanovisko, které není ani správním

rozhodnutím ani závazným stanoviskem ve smyslu správního řádu (má pouze doporučující charakter).

Prostředky ochrany přírodního a kulturního dědictví jsou v podstatě stejné, patří k nim zejména koncepční (záchranné programy, plány a projekty), administrativně-právní a ekonomické nástroje, osvětová činnost, tvorba vzdělávacích programů, nápravná opatření a sankční prostředky (správní delikty případně i trestní sankce). Ve skutečnosti se přírodní a kulturní prvky světového dědictví vzájemně ovlivňují a dotvářejí, typickým příkladem je krajina se svými krajinnými prvky. Proto mají vzájemný vztah i právní předpisy z oblasti ochrany životního prostředí a památkové péče.

Péče o kulturní a přírodní památky je ve většině států obrazem kulturní a morální vyspělosti jejich obyvatel. To zda budou ideje ochrany přírody a krajiny prostřednictvím závazků plynoucích z úmluv skutečně efektivně uplatněny v praxi záleží především na jednání jednotlivců, jen zákonná úprava nestačí. Pro správná rozhodnutí v oblasti ochrany světového kulturního a přírodního dědictví je nezbytným předpokladem vzdělaná a dobře informovaná společnost.

Kromě zákonné úpravy a účasti veřejnosti je pro účinnou ochranu světového dědictví potřeba dostatek finančních prostředků. Zde se mi proto zdá jako vhodné opatření dále rozvíjet vztah využívání kulturních památek a cestovního ruchu. V oblasti ochrany přírodního dědictví považuji za smysluplnou činnost organizací, které zvyšují povědomí veřejnosti o nutnosti ochrany tohoto dědictví a tím nutí i společnosti, podniky a státní instituce reagovat na potřebu ochrany a zabývat se jí. Je potřeba šířit znalosti o této problematice od školních dětí, přes vědecké pracovníky až po zákonodárce. Bez podpory těch kteří žijí v blízkosti kulturního nebo přírodního dědictví žádná úmluva ani zákonná úprava neuspěje.

8. Prameny

8.1 *Literatura*

Aktuální otázky práva životního prostředí (Sborník příspěvků z konference), Masarykova univerzita, 1. vydání, Brno, 2005.

Birnie, P. and Boyle A.: *International Law & The Environment*, second edition, Oxford, 2002.

Brans, E.: *Liability for Damage to Public Natural Resources*, Kluwer Law International, Hague, 2004.

Bryan A. Garner: *Black's Law Dictionary*, 3. vydání, Thomson/West, 2006.

Council of Europe: *Monument Protection in Europe*, Kluwer B.V., Deventer/The Netherlands, 1979.

Damohorský, M. a kolektiv: *Právo životního prostředí*, 2. vydání, Praha, C. H. Beck, 2007.

European Law Review, Vol. 32 No. 1, February 2007, Sweet & Maxwell: Rachael Craufurd Smith: *From heritage conservation to European identity*.

Hunter D., Salzman J. and Zaelke D.: *International Environmental Law and Policy*, second edition, Foundation Press, New York, 2002.

Lyster S.: *International Wildlife Law*, Grotius Publications Ltd., Cambridge, 1985.

Macháček, J.: *Hodnocení vlivů na prostředí ve městech*, 1. vydání, Praha, IFEC s.r.o., 2002.

Ministerstvo životního prostředí: *Strategie biologické rozmanitosti České republiky*, Praha, 2005.

Ministerstvo životního prostředí: Státní politika životního prostředí, Praha 2004.

Přehled judikatury z oblasti životního prostředí, sestavila Veronika Langrová, 1. vydání, Praha, ASPI, 2007.

Stejskal, Vojtěch: Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost, Linde Praha, a.s., 2006.

Sand I. and Peter H.: Effectiveness of International Environmental Agreements: Survey of Existing Instruments, Cambridge, Grotius, 1992.

Sands P.: Principles of International Environmental Law, second edition, Cambridge, 2003.

Swanson, T. and Johnston S.: Global Environmental Problems and International Environmental Agreements, Edward Elgar Publishing, 2002.

Yearbook of European Environmental Law, Vol. 1, Oxford University Press, 2000, Kurt Deketelaere: Environmental Law in Member States, Belgium.

8.2 Zákony

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí, ve znění pozdějších předpisů.

8.3 Internet

Brožura o Úmluvě o podvodním dědictví:

<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001528/152883E.pdf>.

Webové stránky Ochrana přírody v ČR:

http://www.cittadella.cz/europarc/index.php?p=historie_ochrany&site=zakladni_udaje_cz.

Důvodová zpráva k Evropské úmluvě o krajině:

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/176.htm>.

Informační systém Cartagenského protokolu o biologické bezpečnosti ČR:

<http://www.biosafety.cz>.

Informační systém Úmluvy o biologické rozmanitosti Evropského společenství:

<http://biodiversity-chm.eea.europa.eu/>.

Koncepce účinnější péče o movité kulturní dědictví v České republice na léta 2003 - 2008
(koncepte rozvoje muzejnictví):

http://www.mzm.cz/mzm/mk_cr/koncepce_ucinejsi_pece.doc.

Longman Online Dictionary: <http://pewebdic2.cw.idm.fr/>.

Memorandum sympózia Architektonické dědictví krajiny, Cheb 21-23.9.2006,

<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&type=1&id=2404>.

Ministerstvo životního prostředí ČR: <http://www.env.cz/>.

Ministerstvo zemědělství: <http://www.mze.cz>.

Moravské zemské muzeum: <http://www.mzm.cz>.

Oficiální stránky Úmluvy o biologické rozmanitosti: <http://www.biodiv.org>.
UNESCO, <http://whc.unesco.org/>.

Oficiální stránky Agentury ochrany přírody a krajiny ČR: <http://www.nature.cz>.

Parlamentní institut: Lisabonská smlouva; Co nového by měla přinést?:
<http://www.psp.cz/kps/pi/cpep.htm> (říjen 2008).

Portál Euroskop: www.euroskop.cz.

Program OSN pro životní prostředí (UNEP): <http://www.unep.cz/unep.php>.

Ramsarská úmluva o mokřadech: <http://www.ramsar.org/>.

Řešitelský tým EEIP, a.s.: Hodnocení dopadu regulace (Regulatory Impact Assessment RIA)
pro nový památkový zákon: http://www.mkcr.cz/assets/informacni-servis/080403_RIA_Pamatky_final.pdf (duben 2008).

Řešitelský tým EEIP, a.s.: Závěrečná zpráva, Shrnutí závěru z Hodnocení dopadu regulace
(Regulatory Impact Assessment RIA) pro nový památkový zákon:
http://www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/pamatky/080403_Zaverecna_zprava.pdf (říjen 2008).

Webové stránky sdružení Arnika, <http://www.arnika.org>.

Webové stránky Ústavního soudu ČR: <http://www.concourt.cz>.

Webové stránky Rady Evropy: <http://coe.int>.

Webové stránky <http://www.enviport.cz>.

9. Přílohy:

9.1 *Seznam 12 světových kulturních památek v České republice:*

1. Zahrady a zámek v Kroměříži (1998)
2. Historické centrum Českého Krumlova (1992)
3. Historické centrum Prahy (1992)
4. Historické centrum Telče (1992)
5. Vesnice Holašovice (1998)
6. Sloup Svaté Trojice v Olomouci (2000)
7. Židovská čtvrť a bazilika Sv. Prokopa v Třebíči (2003)
8. Kutná Hora: Historické centrum s chrámem Sv. Barbory a chrám Nanebevzetí Panny Marie v Sedleci (1995)
9. Lednicko-Valtický areál (1996)
10. Litomyšl zámek (1999)
11. Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře (1994)
12. Villa Tugendhat v Brně (2001)

9.2 *Seznam 30 ohrožených světových kulturních a přírodních památek:*

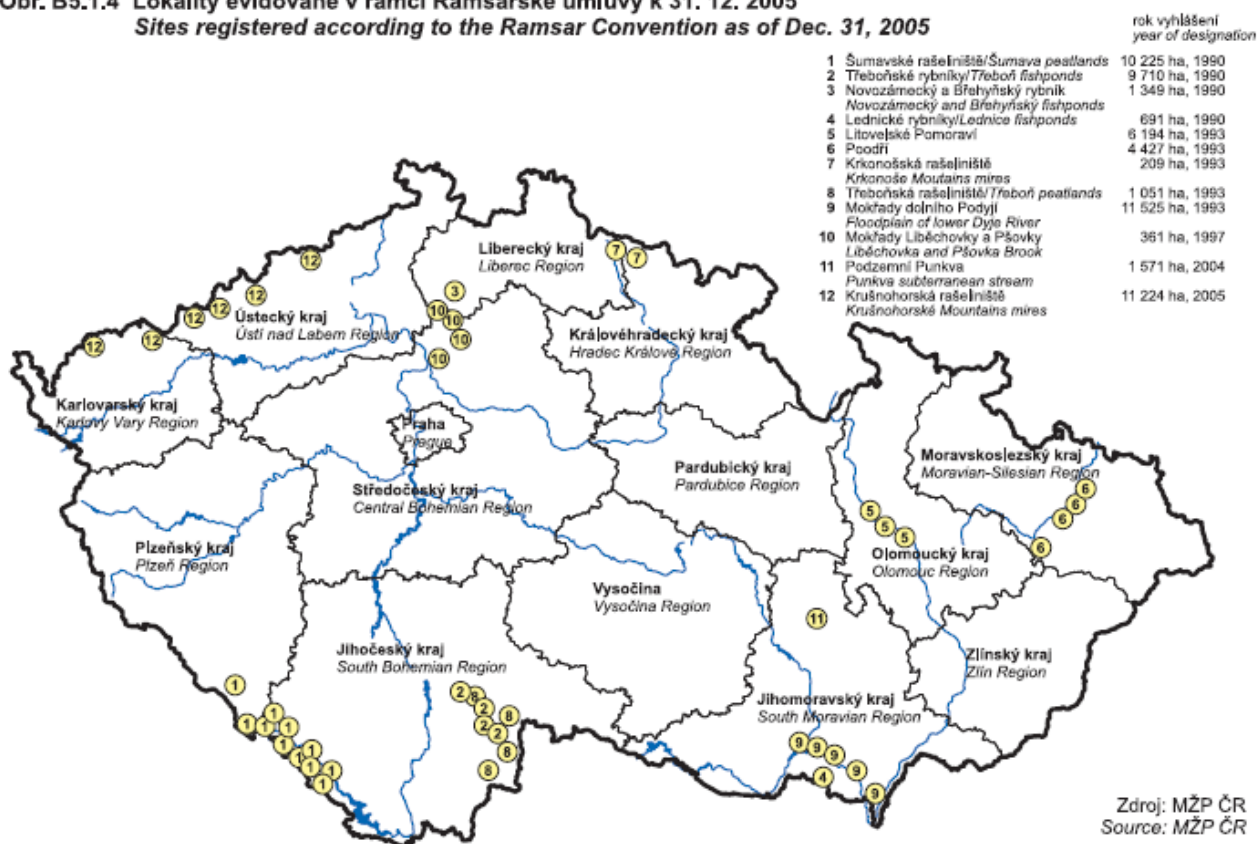
1. Kulturní krajina a archeologické pozůstatky v údolí Bamiyan, Afghánistán (2003)
2. Minaret a archeologické pozůstatky v Jam, Afghánistán (2002)
3. Opevněné město Baku, Azerbajdžán (2000)
4. Národní park Manovo-Gounda St Floris, Středoafričtá republika (1988)
5. Továrny na ledek Humberstone a Santa Laura Saltpeter, Chile (2005)
6. Národní park Comoé National Park, Côte d'Ivoire (1983)
7. Přírodní rezervace Mount Nimba, Pobřeží slonoviny (1981, 1982)¹⁰⁴
8. Národní park Garamba, Demokratická republika Kongo (1980)
9. Národní park Kahuzi-Biega, Demokratická republika Kongo (1980)

¹⁰⁴ Přeshraniční světová přírodní památka.

10. Přírodní rezervace Okapi, Demokratická republika Kongo (1996)
11. Národní park Salonga, Demokratická republika Kongo (1984)
12. Národní park Virunga, Demokratická republika Kongo (1979)
13. Galapágy, Ekvádor (1978, 2001)
14. Abu Mena, Egypt (1979)
15. Národní park Simien, Etiopie (1978)
16. Údolí Vltavy v Drážděnech, Německo (2004)
17. Přírodní rezervace Mount Nimba, Guinea (1981, 1982)
18. Přírodní rezervace Manas, Indie (1985)
19. Bam a jeho kulturní krajina, Írán (2004, 2007)
20. Ashur (Qal'at Sherqat), Irák (2003)
21. Archeologické město Samarra, Irák (2007)
22. Město Jeruzalém a jeho zeď, Jordánsko (1981)
23. Přírodní rezervace Air a Ténéré, Niger (1991)
24. Pevnost a zahrady Shalamar v Lahore, Pákistán (1981)
25. Archeologická oblast Chan Chan, Peru (1986)
26. Rýžová pole ve filipínských Kordilerách, Filipíny (1995)
27. Národní park Niokolo-Koba, Senegal (1981)
28. Středověké památky v Kosovu, Srbsko (2004, 2006)
29. Ruiny Kilwa Kisiwani a Songo Mnara, Tanzánie (1981)
30. Coro a jeho přístav, Venezuela (1993)
31. Historické město Zabid, Jemen (1993)

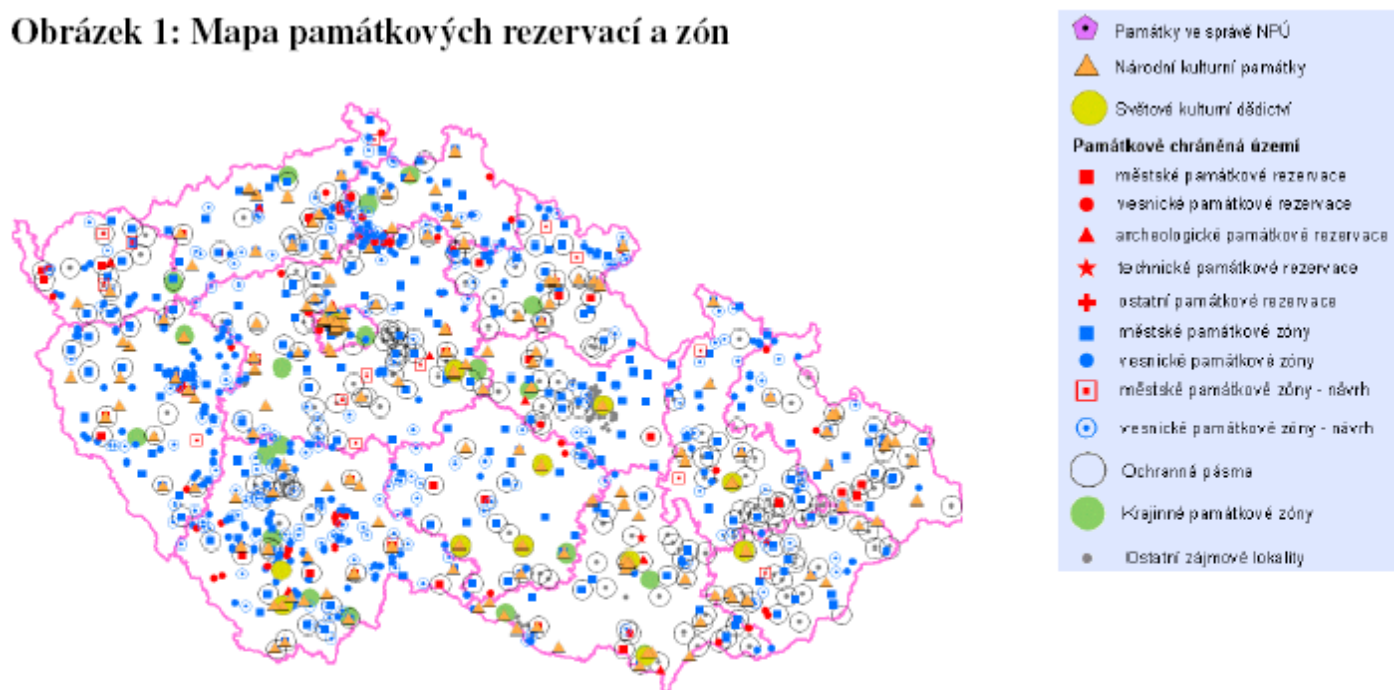
9.3 Lokality ČR v rámci Ramsarské úmluvy

Obr. B5.1.4 Lokality evidované v rámci Ramsarské úmluvy k 31. 12. 2005
Sites registered according to the Ramsar Convention as of Dec. 31, 2005



9.4 Mapa památkových rezervací a zón

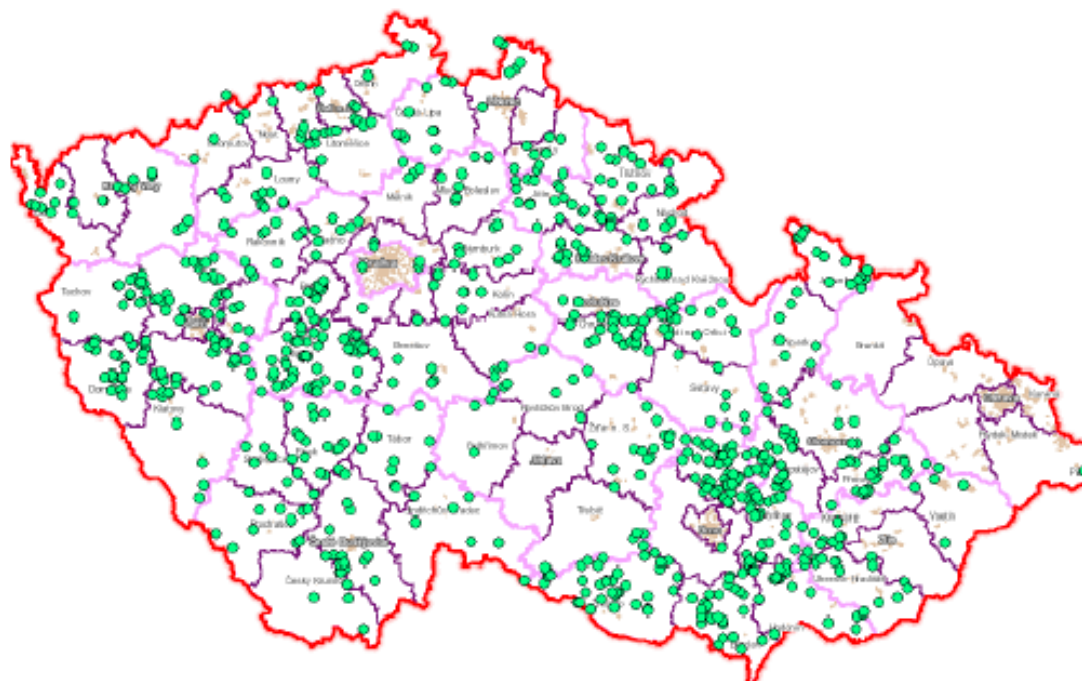
Obrázek 1: Mapa památkových rezervací a zón



Zdroj: iispp.npu.cz

9.5 Mapa významných archeologických lokalit

Obrázek 2: Mapa významných archeologických lokalit



Zdroj: iispp.npu.cz

9.6 Počty kulturních památek ČR

Tabulka 3: Počty kulturních památek v ČR

	2006	%	2004	%	2002	%
Počet hradů, zámků a ostatních památek* zpřístupněných návštěvníkům za vstupné	271	116,3	257	110,3	233	100,0
Z toho objekty zřizované MK, jinými rezorty, kraji, obcemi a městy	190	106,7	181	101,7	178	100,0
Z toho objekty zřizované občanskými sdruženími, obecně prospěšnými společnostmi a církví	36	163,6	32	145,5	22	100,0
Z toho objekty zřizované podnikatelskými subjekty a podnikateli	45	136,4	44	133,3	33	100,0
Počet návštěvníků těchto objektů	12 108 819	124,0	11 489 601	117,7	9 761 784	100,0

Zdroj: Národní poradenské středisko pro kulturu NIPOS: Statistika kultury 2006

*V těchto datech chybí památky, které jsou ve správě muzeí a galerií, a také památky, které využily svého práva neposkytovat tyto informace. Proto je tato tabulka vhodná zejména pro relativní mezikasové srovnání spíše než k ilustraci absolutních hodnot.

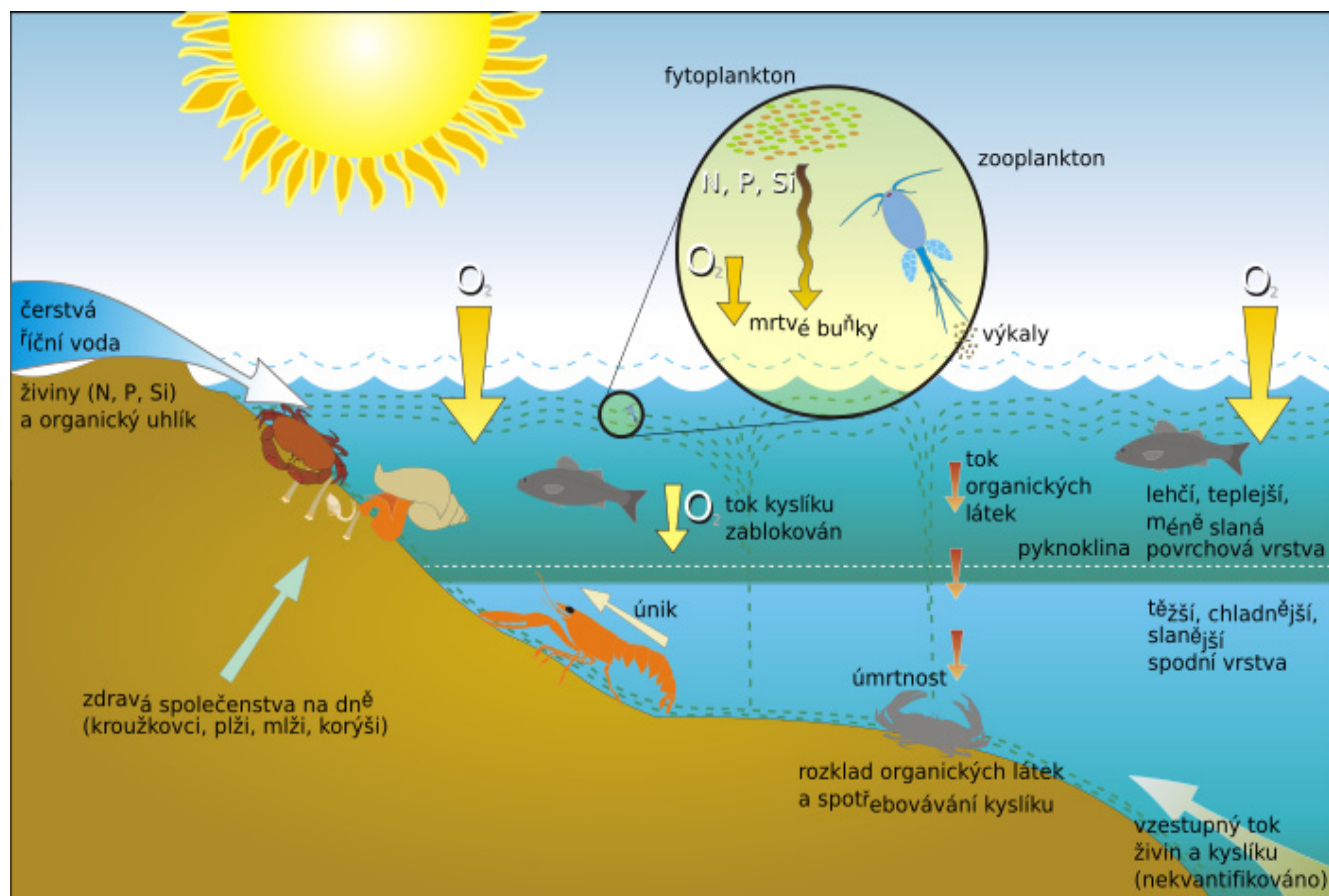
9.7 Přehled výdajů v programech MK ČR v roce 2007

Tabulka 4: Přehled výdajů programech MK ČR v roce 2007 a celkových výdajů

Vynaložené prostředky (tis. Kč)		
Název programu	2007	Celkem
Program záchrany architektonického dědictví	344 160	4 576 635
Program regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón	161 500	3 595 919
Program péče o vesnické památkové rezervace, vesnické památkové zóny a krajinné památkové zóny	18 000	201 011
Program restaurování movitých kulturních památek	18 000	217 584
Havarijní program	73 820	766 052
Program podpory záchranných archeologických výzkumů	4 000	83 543
Podpora obnovy kulturních památek prostřednictvím obcí s rozšířenou působností (od r. 2008)		
Program podpory pro památky UNESCO (od r. 2008)		
Celkem	659 780	9 442 744

Zdroj: MK

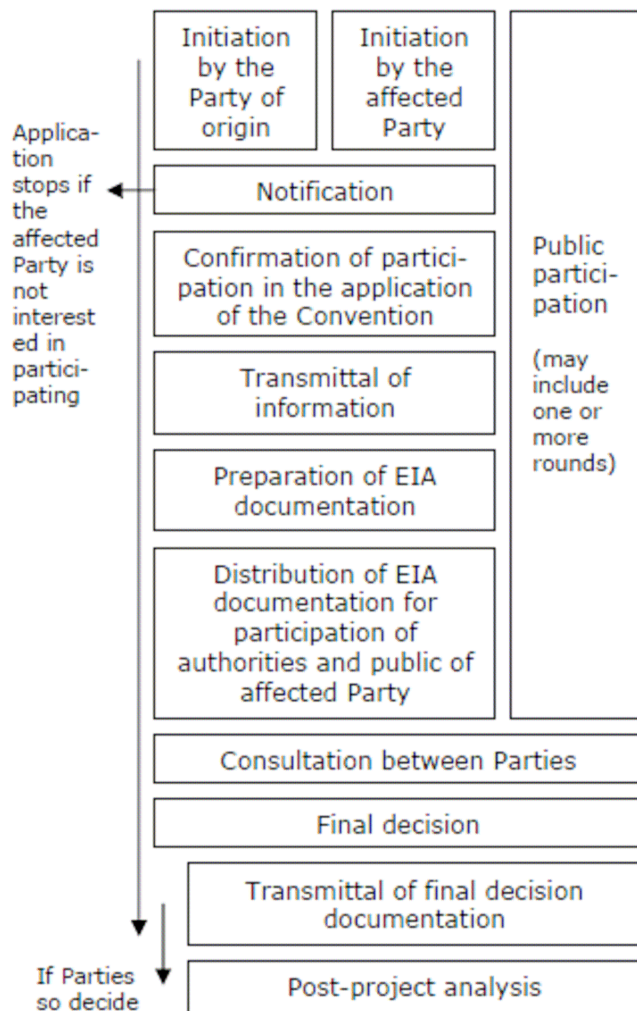
9.8 Schéma eutrofizace



Zdroj: <http://www.enviport.cz/envilink/schema-eutrofizace-eng-k.aspx>.

9.9 Fáze hodnocení vlivů podle Úmluvy z Espoo

Flowchart of the stages of an assessment according to the Convention



Zdroj: <http://www.unece.org/env/eia/pubs/pamphlets.html>

9.10 Krádeže vloupáním do objektů v oblasti kulturního dědictví



Zdroj: Policejní prezidium České republiky

10. Resume: World Cultural and Natural Heritage and Its Enactment

Klíčové slovo: Světové kulturní a přírodní dědictví (World Cultural and Natural Heritage)

The term world cultural and natural heritage is enacted in the UNESCO *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage* (1972). The preamble says: „parts of the cultural or natural heritage are of outstanding interest and therefore need to be preserved as part of the world heritage of mankind as a whole. “ This concept is very young; it was accepted in 1970’s. According to this Convention it is essential to adopt new provisions establishing an effective system of collective protection of the cultural and natural heritage of outstanding universal value, organized on a permanent basis and in accordance with modern scientific methods.

For the purpose of this Convention, the following shall be considered as "**cultural heritage**" (Article 1): **monuments**: architectural works, works of monumental sculpture and painting, elements or structures of an archaeological nature, inscriptions, cave dwellings and combinations of features, which are of outstanding universal value from the point of view of history, art or science; **groups of buildings**: groups of separate or connected buildings which, because of their architecture, their homogeneity or their place in the landscape, are of outstanding universal value from the point of view of history, art or science; **sites**: works of man or the combined works of nature and man, and areas including archaeological sites which are of outstanding universal value from the historical, aesthetic, ethnological or anthropological point of view.

"**Natural heritage**" (Article 2) is defined as: **natural features** consisting of physical and biological formations or groups of such formations, which are of outstanding universal value from the aesthetic or scientific point of view; **geological and physiographical formations** and precisely delineated areas which constitute the habitat of threatened species of animals and plants of outstanding universal value from the point of view of science or conservation; **natural sites** or precisely delineated natural areas of outstanding universal value from the point of view of science, conservation or natural beauty.

In my thesis I describe the world heritage within the context of other international conventions and Czech legislation. You can find individual chapters on following conventions: *European Landscape Convention (2000)*, *Convention on Wetlands*

of International Importance Especially as Waterfowl Habitat (1971), Convention on Biological Diversity (1992), Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats (1979), Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (1979), Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe (1985), Convention for the Protection of the Archaeological Heritage of Europe (1992), Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (1991)).

Obligation set up in these conventions are enacted in these **Czech statutes**: č. 114/1992 Sb., zákon o ochraně přírody a krajiny, č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí (EIA) and č. 93/2004 Sb., o posuzování vlivu koncepcí na životní prostředí (SEA). I also mention a short chapter within the European Community.

The Czech Bill of Rights says in its Article 35: “Everyone has the right to favourable environment, early and full information about condition of environment and nobody may endanger even harm the environment, natural resources, wealth of species and cultural monuments beyond the measure set by a statute.

For observance of rules arising from these acts it is important to set up an efficient system of control and sanctions. Otherwise these principles, rules and obligations will be only on a paper without any effect on the protection of the world heritage. A good example of efficient system is set up in the *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage* (the World Heritage Fund and the possibility of removing a natural or cultural site from the List and following financial implications).

Measures for world heritage protections are conceptual (restoration programmes, plans and projects), administrative and economic tools, education and creation of educative programmes, remedies and sanctions (administrative and criminal).

The mutual relation between natural and cultural heritage is obvious. These objects influence each other and have impact (good example is the landscape with its landscape elements). Therefore environment and monument protection legislation is connected too.

World heritage is a value which has a positive influence on the society. Through the medium of the world heritage future generations receive values of their ancestors. It is a source of knowledge and politeness of citizens. World heritage takes part in the economic situation too. It is a basic condition for the prosperity of the tourist industry. Without the support of local citizens who live near the world heritage any convention or legislation cannot succeed.